

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Ömer KARTAL

İSLAM HUKUKUNDA KORUYUCU AİLE

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Veysel NARGÜL

YOZGAT- 2016

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABULÜ

Enstitümüzün Temel İslami Bilimler Bilim Dalı O80110712033 numaralı öğrencisi Ömer KARTAL'ın hazırladığı “İslam Hukukunda Koruyucu Aile” YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 02/05/2016 günü saat 11:00'te yapılmış, tezin kabulüne OY ÇOKLUĞU/OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Murtaza KÖSE

Üye : Yrd. Doç. Dr. Veysel NARGÜL

Üye : Yrd. Doç. Dr. Recep VARDİ

ONAY

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun.....tarih ve.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../05/2016

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Yaşar TÜRK BEN

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “İslam Hukukunda Koruyucu Aile” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07/05/2016

Ömer KARTAL

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ	1
I. KONUNUN ÖNEMİ.....	1
II. ÇALIŞMANIN AMACI	6
III. KONUNUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	9
IV. KAYNAK ANALİZİ.....	12
V. KONUNUN SUNULMASI.....	14

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA ÇOCUK KAVRAMI

1. ÇOCUK KAVRAMI.....	17
1.1. Çocuğun Tanımı.....	17
1.2. Öksüz ve Yetim Kavramları	18
1.3. Korunmaya Muhtaç Çocuk.....	20
1.4. Çocuk Korumanın Tarihi Süreci.....	20
1.5. Çocuk Haklarının Tarihi.....	22
1.6. Çocukluğun Dönemleri.....	26
1.6.1. Temyiz Öncesi Dönem	26
1.6.2. Temyiz Dönemi.....	28
1.6.3. Buluş Dönemi	29
1.6.4. Rüşt Dönemi	30

İKİNCİ BÖLÜM

POZİTİF HUKUKTA ÇOCUK KORUMA TEDBİRLERİ

2. ÇOCUK KORUMA TEDBİRLERİ.....	33
2.1. Tedbir Çeşitleri ve Uygulamaları	33
2.1.1. Danışmanlık Tedbiri	34
2.1.2. Eğitim Tedbiri	34
2.1.3. Bakım Tedbiri ve Modelleri.....	34
2.1.4. Sağlık Tedbiri.....	43
2.1.5. Barınma Tedbiri.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM VE POZİTİF HUKUKTA KORUYUCU AİLE UYGULAMALARI

3. KORUYUCU AİLE UYGULAMALARI.....	47
3.1. Koruyucu Ailenin Tanımı.....	47
3.2. Koruyucu Aile Modelinin Tarihi Seyri	47
3.3. Osmanlı'da Koruyucu Aile Uygulamaları	48
3.3.1. Tebenni.....	49
3.3.2. Beslemelik	50
3.4. Türkiye'de Koruyucu Aile Modeli'nin Tarihi.....	53
3.5. Türkiye'de Uygulanmış Koruyucu Aile Yönetmeliklerinin Karşılaştırılması .	55
3.5.1. 1984 ve 1993 Yönetmelikleri Arasındaki Farklar	56
3.5.2. 1993 ve 2012 Yönetmelikleri Arasındaki Farklar	58
3.6. Bazı AB Ülkeleri Uygulamaları	61
3.6.1. Almanya Modeli	61
3.6.2. Diğer Avrupa Ülkelerinde Koruyucu Aileye İlişkin Durum	68
DEĞERLENDİRME.....	70
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA	79
ÖZGEÇMİŞ.....	90

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İslam Hukukunda Koruyucu Aile

Ömer KARTAL

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Veysel NARGÜL

2016-Sayfa: 89+XII

Jüri: Prof. Dr. Murtaza KÖSE

Yrd. Doç. Dr. Veysel NARGÜL

Yrd. Doç. Dr. Recep VARDİ

Aile toplumun atomize olmuş en küçük yapı taşıdır. Aileyi meydana getiren fertlerin korunması, geleceklerini en iyi şekilde planlamaya çalışan toplumların temel amaçları arasında olmuştur. Devletler, çocuklarına verdikleri önem nispetinde geleceklerini biçimlendirebilirler. Ruhun ve bedenini sağlıklı bireyler yetiştirmek kadar neseben sağlıklı toplumlar oluşturmak da devletlerin önemli hedeflerindedir.

Tarihin ilk dönemlerinden beri, çocukların korunması her toplumun önemli gündemlerini teşkil etmiştir. Zaman içerisinde, daha iyiyi ortaya koyma bakımından sistemleşme ve kurumsallaşma yolunda bu konuda önemli çalışmalar yapılmıştır. İslam hukukunda, konu çocuk ve toplum orijini ele alınmış, nesli korumayı esas alan temel prensipler vaz edilmiştir. Buna göre neslin dolayısıyla çocukların korunması, İslam dininin en temel gayelerinden birini oluşturur.

Bu çalışmada kimsesiz, yardıma ve bakıma muhtaç çocukları koruma yöntemlerinden “Koruyucu Aile” konu edinildi. Koruyucu Aile, evlat edinme konusu ile karıştırılabilmektedir. Konu, sadece İslam hukuku verileri ile değil Sosyal Hizmetler ve Medeni Hukuk ile mukayeseli olarak incelendi.

Çalışmada, İslam hukuku sistematigi içerisinde “Koruyucu Aile” metodunun, dinin gerektirdiği hassasiyetler göz önüne alınarak uygulandığında mahsur oluşturmayacağı kanaatine varıldı.

Anahtar Kelimeler: *İslam Hukuku, Çocuk, Çocuk Koruma Tedbirleri, Koruyucu Aile*

ABSTRACT

SUMMARY

MASTER'S THESIS

Foster Family in Islamic Law

Ömer KARTAL

Supervisor: Assoc. Dr. Veysel NARGÜL

2016-page: 89 + XII

Jury: Prof. Dr. Murtaza KÖSE

Assoc. Dr. Veysel NARGÜL

Assoc. Dr. Recep VARDİ

Family is the smallest and atomized structure of society. Protection of the members who form the family is a main objective for the societies who try to project their future in a perfect way. States can shape their future in compression to how they consider the children important. Besides forming both spiritually and physically reliable individuals, forming legitimate societies are the main goals for the states.

Since the prehistoric ages, protection of the children is at the top of the agenda for each society. By the time, in order to create a better way, to become systematized and to institutionalize the system ,some important job has been done. In Islamic law, the subjects considered in a base of child and society and some basic principles have been canonized in order to preserve the generation. According to these laws, protection of the generation as well as the children establishes one of the core aim of the islam religion.

In this work, “Foster family” which is one of the methods for protecting children who homeless and in need has been studied. Foster family may have been confused with adoption. the subject was investigated not only with the datum of Islamic law but also with comparison Social services and Civil law.

It is concluded that Foster family method which applied in a manner of sensitiveness which Islam requires is not a problem in systematic of the Islamic law.

Keywords: *Islamic Law, Child, Child Protection Measures, Foster Family*

ÖNSÖZ

Evrensel özellikleriyle öne çıkan İslam dini, belli bir zaman ve coğrafya ile sınırlı değildir. Buna göre dinin esasına ilişkin olan hüküm ve hukuk kuralları kesin ve bağlayıcı olmakla birlikte, zamanın değişmesi ile hükümlerin de değişebileceği gerçeği kabul edilerek bu konuda temel prensipler vaz edilmiştir. Buna bağlı olarak ilke ve prensiplerin nasıl uygulanacağı ile ilgili bazı inovatif yaklaşımlar ortaya konulmuştur.

İlim dünyasındaki hızlı gelişim ve ilerlemelerden İslami ilimler de pozitif manada etkilenmektedir. Bu açıdan bakıldığında İslam hukukunun tasnif ve içeriğinde bazı değişiklikler kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmektedir. Sözgelimi, *Ahval-i Şahsiye* adı altında incelenen aile hukukunda, günümüz hukukunun bir yansıması olarak yeni bir başlık oluşturulmaya başlanmıştır. Çocuk hukuku da bu sistematığın bir alt kolu olarak gelişimini sürdürmektedir.

Çocukların korunması veya çocuk hukuku, mer'î hukukta da son derece önem arz etmekte ve gelişim seyrini devam ettirmektedir. Bu gelişimden İslam hukukunun da etkilenmesi, sosyal vakiyaya uygunluk açısından doğal karşılanmalıdır. Diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam hukukunda da çocukların fiilleri, hakları, cezai sorumlulukları, yetişkinlerle aynı kategoride ele alınmamaktadır. Çocukluk dönemi temyiz öncesi, temyiz, rüşt ve buluş gibi aşamalarda incelenirken, her döneme ilişkin hükümlerin farklılık göstermesi, bunun en açık delilidir.

Bu çalışmada, çocuk koruma türlerinden biri olan koruyucu aile yanına yerleştirme ile koruma ve bakım altına alma yöntemi, İslam hukuku açısından incelenmektedir. Konuyu İslam hukuku bağlamında değerlendiren bazı çalışmalar yapılmış olsa da, sosyal hizmetlerdeki pratik boyutunu da dikkate alan karşılaştırmalı bir çalışma yapılmamıştır. Son dönem itibarı ile ülkemizde sosyal hizmetler açısından büyük değişim ve gelişmeler yaşanmaktadır. Daha önce genel müdürlük seviyesinde sürdürülen iş ve işlemlerin, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı adı altında tüm sosyal hizmet alanlarının birleştirilmesi ve bu bağlamda mevzuatta yapılan değişiklikler, konunun daha kapsamlı olarak incelenmesini gerekli kılmıştır.

“Koruyucu Aile” kavramı, birbirlerine çok benzemesi itibarı ile çoğu zaman “Evlat Edinme” ile karıştırılabilmektedir. Sosyal hizmet alanında görev yapıyor olmamız itibarıyla uygulamaların yerinde incelenmesi ve sonuçlarının somut olarak görülmesi bakımından bu çalışma, ampirik bir inceleme olarak değerlendirilebilir.

Konunun İslam hukuku açısından yeni olması nedeniyle kaynak bulmada birtakım sıkıntılar yaşadık. Bu kapsamda daha önce yazılmış bilimsel içerikli çalışmalar imkânlar ölçüsünde incelendi ve maksimum düzeyde istifade edilmeye çalışıldı.

Çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çocuk kavramı üzerinde durularak, genel anlamda çocukluk dönemleri, özel olarak da korunmaya muhtaç çocuk kavramının tarihi seyri üzerinde duruldu.

İkinci bölümde, çocuk koruma tedbirleri özellikle ülkemizde geçerli olan mer'î hukuktaki sistematığı dikkate alınarak incelendi. Bu tedbirlerin bir alt basamağı olması itibariyle, aile odaklı bakım modeli olarak “Koruyucu Aile Modeli”nin uygulamadaki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışıldı.

Üçüncü bölümde, “Koruyucu Aile” konusu, daha detaylı bir şekilde incelendi. Bu çerçevede Osmanlı Devleti uygulamaları ülkemizde gelişerek günümüzdeki son halini alan model ile Avrupa’da uygulanan modeller ve bu coğrafyadaki müslümanlar açısından yaşanan problemler konuya dâhil edilerek bütüncül bir yaklaşım ortaya konulmaya çalışıldı.

Sonuçta, bölümlerdeki tespitler ışığında mevcut uygulamanın İslam hukuku açısından hangi ölçülerde daha fonksiyonel olarak uygulanabileceği hususunda bir değerlendirme yapılmaya gayret edildi.

Öncelikle araştırmanın her aşamasında yapıcı katkıları bulunan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Veysel NARGÜL’e teşekkür etmeliyim. Ayrıca tez jürisine teşekkür ederek çalışmamıza katkı sağlayan Prof. Dr. Murtaza KÖSE, Yrd. Doç. Dr. Recep VARDİ ve mesai arkadaşlarıma teşekkürüm insani yükümlülüğümdür.

Yoğun ve tempolu iş hayatına ilaveten tez çalışmalarına fedakârca zemin hazırlayan eşim Fatma Hanıma, baba sevgisinden mahrumiyetlerine tahammül gösteren oğullarım Cengiz Esat ve Semih’e en derin sevgilerimi belirtmek isterim.

Ömer KARTAL

Yozgat-2016

KISALTMALAR

ABD	: Ana Bilim Dalı
A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
ANY	: Aynı Nakdi Yardım
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ASP	: Aile ve Sosyal Politikalar
AÜEBF	: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
AtaÜİFD	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
BSRM	: Bakım Sosyal Rehabilitasyon Merkezi
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
ÇHGM	: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DİA	: TDV İslâm Ansiklopedisi
SB	: Sağlık Bakanlığı
EU	: Euro
EYY	: Erkek Yetiştirme Yurdu
HÜ	: Hacettepe Üniversitesi
Hz.	: Hazret
İHİK	: İnsan Hakları İnceleme Komisyonu
KAY	: Koruyucu Aile Yönetmeliği
KBRM	: Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KMÇ	: Korunmaya Muhtaç Çocuk
KYY	: Kız Yetiştirme Yurdu
Md.	: Madde
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MK	: Medeni Kanun
NGO	: Non Governmental Organization, (Sivil Toplum Kuruluşu)
No	: Numara
Parg.	: Paragraf

RG	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SED	: Sosyal Ekonomik Destek.
SGB	: Sozialgetzbuch
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHU	: Sosyal Hizmet Uzmanı
SSYB	: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TMK	: Türk Medeni Kanunu
ts.	: Tarihsiz
Yay.	: Yayınlayan, yayınları
Yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

I. KONUNUN ÖNEMİ

İnsanoğlu yaratılışı itibarı ile sadece bedeni ihtiyaçları ile sınırlı bir varlık değil, aynı zamanda karmaşık duygularla örölü ruhi ve psikolojik bir yapıya da sahiptir. İçinde yaşadığı toplumda diğer insanlarla etkileşim halinde bulunan ve onlarla birlikte yaşamaya muhtaç bir varlık olan insan, doğumu ile birlikte korunma, büyütölme ve eğitilmeye de muhtaçtır. Aile, yeni doğan çocuğa ihtiyaç duyduğu tüm gereksinimlerini en iyi şekilde sağlamak için kendilerinden feragat ederek onları, hem hâlihazırdaki hayata, hem de gelecekte karşılaşacakları hayata uygun bir tarzda hazırlamaya çalışır. Canlılar arasında en uzun süre çocukluk dönemi yaşayan varlığın insan oluşu hatırdta tutulduğunda, diğer canlılar arasındaki önemi ve en iyi şekilde yetiştirilmesi gerekliliği karşımıza çıkmaktadır.

Çocuğun yetişebileceği en iyi ortam kendi anne babasının bulunduğu aile yanıdır. Çekirdek aile denilen anne, baba ve çocuklardan oluşan en küçük aile yapısı, bireyin yetişmesinde koruma ve kollama, kardeşler ile toplum hayatına alıştırdma, paylaşma ve benlik kavramının oluşmasına da olanak sağlamaktadır. Büyükanneler, büyükbabalar ve diğer yakın akrabalar ile de bu aile, katmanlar halinde ferdi, dolayısı ile de aileyi muhafaza etmektedir.

Her ne kadar aileler çocuklarını mutlu ve bilinçli bir şekilde yetiştirmeyi ve büyütmeyi düşünseler de bazen savaşlar, tabii afetler ve hastalıklar aile birliğinin bozulmasına sebep olabilmektedir. Bazen de aile içinde yaşanan ihmal ya da istismar gibi birtakım arzu edilmeyen hadiseler sağlıklı olması beklenen aile düzenini sekteye uğratmaktadır. Her ne kadar istenilmese de yaşanabilmesi muhtemel bu tatsız durumlar kimi zaman kısa, kimi zaman uzun, kimi zaman da zamanla sınırlı olmayıp mutlak ayrılıklara sebebiyet verebilmektedir.

Tarih boyunca insanoğlu “aile koruması” ndan yoksun kalan çocuklarla alâkalı sistemler geliştirmeye çalışmıştır. Aileler içinde yaşadıkları toplumun örf ve dini kuralları gereği üzerlerine düşeni, devletler de devlet olmanın gereği olarak birtakım sistemler uygulanmaya çalışmışlardır. Tüm bu uygulamalara bakıldığında

genel manada iki çeşit koruma yöntemi karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi “aile yanında koruma”¹ diğeri ise “toplular bakım”² modelleridir.

“Aile yanında bakım” denildiğinde, çocuk ile organik bağı bulunan akraba yanı veya organik bakımdan bağı bulanmasa da yaşadığı sosyolojik ortamdan ayrılmaması üzerine kurgulanmış “yakın çevre modelleri” ya da yaşadığı ortamdan gerekirse ayırabilecek “yakın akraba modelleri” değişik zaman dilimlerinde, değişik isimler adı altında uygulanmaya çalışılmıştır.³

“Toplu bakım modelleri”, devletin korunmaya muhtaç, özel olarak bakıma muhtaç görülerek yetiştirilmesi düşünülen çocukları bir araya getirerek genellikle koğuş sistemi içerisinde eğiticiler, bakım elemanları ile uyguladığı bir model olmuştur.

Her iki temel uygulamada da karşılaşılan iyi örnekler olduğu gibi kötü örnekler de olmuştur. Bilindiği gibi sistemlerin işleyişi, sistemin mükemmeliyeti kadar da uygulayıcılarının iyi niyet ve başarı güçlerine bağlıdır.

İslam hukukunda dinin ana gayeleri olarak korunması gereken beş unsur arasında yer alması,⁴ mal ile birlikte anılarak dünya ziyneti olarak adlandırılması, bazen de eksilmesi ile imtihan olarak dinde yer alan çocuk,⁵ hem dünya süsü, hem de ahirette bizi kurtaracak “sadaka-ı cariyeye” olması⁶ itibarı ile dünya ve ahiret hayatının temel unsurları arasında geçmektedir.

Sosyal devletlerin en baştaki vazifesi mağdur durumdaki vatandaşlarına sahip çıkmak, onları korumak ve kollamak olmuştur. Ne zaman mağdur insanların sayısında artış olursa, zaman içerisinde sosyal yapıda tedavisi güç yaralar meydana gelmeye başlamıştır.

Sokaklarında tinercilerin, sahipsiz çocukların, evsizlerin buldukları toplumlar istedikleri kadar ileri medeniyet düzeyini yakaladıklarını, kentsel dönüşümü sağladıklarını iddia etseler de, sosyolojik dönüşümlerini gerçekleştirememiş milletler toplumsal refahı sağlayamazlar.

¹ Koruyucu Aile Yönetmeliği, 14 Aralık 2012, Sayı: 28497, Md. 1.

² 633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Md. 2/g.

³ Koruyucu Aile Yönetmeliği, 14 Aralık 2012, Sayı: 28497, Md. 4/a.

⁴ Şâtübî, Ebû İshâk İbrahim b. Musâ b. Muhammed, (V. 90), *el-Muvafakât*, Mısır, 1997, II, 20.

⁵ Kehf, 18/46; Tegabun, 64/15; Bakara, 2/155.

⁶ Dârimî, Abdullah b. Abdurrahmân b. Fadl b. Behrâm, Ebu Muhammed (V. 255), *Sünen*, Dâru'l-Muğnî, Riyâd, 2000, Mukaddime, 46, s. 462.

İslam dini, sosyal dengeye çok ehemmiyet vermiş ve bunu destekleyici maddi ve manevi unsurları bulunan temel prensipler vaz etmiştir. Akrabaya yardım⁷, yetime el uzatma ve malını koruma⁸, miskin ve yolda kalmışları himaye etme⁹, eğitim gören kişiye mal varlığı ne olursa olsun yardımcı olma, yaşlı ve hastaların takip edilip, ziyaret ve yardımlarda bulunulması¹⁰, büyüklere saygı¹¹ ve “sıla-i rahim”¹² gibi prensiplerin yanında, neslin ve nesebin korunmasına¹³ oldukça önem vermiştir.

Nesebin temiz ve saf olması, neslinde saffetine işaret etmektedir. Her çocuk bir aileyi ve kendi anne babası yanında yetiştirmeyi hak etmektedir. Toplumun yapısını bozacak fiiller İslam hukuku açısından yasak sayılmıştır. Aile yapısını bozacak gayri meşru ilişkiler bu yüzden yasaklanmış¹⁴ ve dünya nimetlerinden istifade yolunda helal olanla iktifa edilmesi gerektiği ifade edilerek haramlardan uzak kalınması istenmiştir.

İslami her emir ve yasak gerek kişi olarak, gerekse toplum olarak iyiye, güzele ve huzura ulaştıracak hikmetlerle doludur¹⁵. Evlat edinme yasağının arkasında da çocuk ve toplum açısından birçok hikmetler gizlidir. Evlat edindirilen çocuklarda karşılaştığımız birçok psikolojik problem bize bunları hatırlatmaktadır¹⁶.

Evlat edinilen çocuklara biyolojik anne ve babalarının tanıtılması ile alakalı iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki çocuğa gerçek anne-babalarının belli bir zamanda söylenilmesi, diğeri ise hiç bir zaman söylenilmemesidir¹⁷. Çocuğun kişisel hakları açısından bakıldığında hiç söylenilmemesinin yanlışlığı tartışma götürmez bir gerçektir. Çocuğun biyolojik akrabaları ile zaman içerisinde habersizce karşılaşması hatta onlarla evlenerek aile kurmaları da göz önüne alındığında -ki bunlar uzak

⁷ Nahl, 6/90.

⁸ Nisa, 4/10.

⁹ Tevbe, 9/60.

¹⁰ Tevbe, 9/60.

¹¹ Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Serve b. Musa b. Dahhâk, es-Sülemî (v. 679), *Sünen-i Tirmizî*, Mektebe-i Maarif, Riyad, ts, Birr, 15; Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî (v. 275), *Süneni Ebu Dâvud*, Riyad, 1424, Edeb, 66.

¹² Tirmizî, *Sünen*, Birr, 9.

¹³ Bkz. Şâtubî, *el-Muvafakât*, II, 20.

¹⁴ En'am, 6/151.

¹⁵ A'raf, 7/203; Bakara, 2/2; Lokman, 31/2.

¹⁶ Semerci, Bengi, *Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Sürecinden Sonra Çocuğun Ruh Sağlığı*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD. Yayınları, No: 6, Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007, Ankara, s. 213

¹⁷ Semerci, *Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Sürecinden Sonra Çocuğun Ruh Sağlığı*, s. 215.

ihtimal değil, yaşanmış gerçeklerdir- toplumdaki nesebin saffetinin korunması tehlikeye girmektedir. İkinci yaklaşımda ise çocuğun psikolojisi dikkate alındığında daha dış ortam ile tam manası ile karşılaşmadığı 4-6 yaş civarında uzmanların kontrolünde bunun açıklanmasıdır. Sonuçta evlat edinilmiş olma veya evlat edinmiş olma kişilerin psikolojilerinde ciddi bir etki olarak kalmakta ve yıllarca bu toplumdaki saklanılmaya çalışılmaktadır. Çocuk bunu zamansız veya çok geç olarak hem de dış ortamdan öğrendiği durumlarda tesis edilmiş olan aile birlikteliğinin yıkılmasına kadar gidebilen tesirleri görülmektedir¹⁸.

Türk Medeni Kanunu 314. maddeye göre evlat edindirilen çocukların tüm belgeleri ve bilgileri gizlidir ve mahkeme kararı olmadan açıklanmamaktadır¹⁹. Çocuklar ileri yaşlarında kendilerinin yapacakları başvurular ile “biyolojik ailelerini” öğrenebilmekte, bu yeni durum onlar için başka bir travmaya sebebiyet verebilmektedir. Biyolojik ailelerinden hayatta olanlarla gizli de olsa bir iç hesaplaşma, neden terk edildikleri sorusu çocuklar için sürekli ağır bir yük olarak kalmaktadır. Bunun dışında belli zamandan sonra ortaya çıkan biyolojik ailelerin çocuklarını tekrar istemeleri, iki aile arasında ciddi tartışmalara sebep olabilmekte, bu durumda en çok arada kalan ve örselenen evlatlık olarak alınmış çocuklar olmaktadır²⁰.

Günümüzde genellikle çocuğu olmayan kişilerce “evlat edinme” işlemine başvurulmaktadır. Konuya kapsamlı manada bakıldığında ise gerek resmi soy bağı tesisinde karşılaşılan problemler gerekse miras hukuku açısından sosyal mali düzeni bozucu dış etken olarak görüldüğünden evlat edinme yerine, daha çok koruyucu aile modeli kabul görmektedir.

Çocukların korunmasının gerekliliği, çocuğu olmayanların fitratlarından gelen çocuk sevgisi ve evlat yetiştirme duygusunun da bir şekilde telafi edilebilmesi dikkate alındığında, en iyi şekilde ve sakıncasız bir tarzda birbirlerine destek olabilme imkânları ortaya çıkmaktadır. Biz de çalışmamızda hem korunması gereken çocuğa, hem de koruyucu aile olmak isteyenlere destek olabilmek için tarihte

¹⁸ Semerci, *Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Sürecinden Sonra Çocuğun Ruh Sağlığı*, s. 215.

¹⁹ TMK (*Türk Medeni Kanunu*), Md. 314.

²⁰ Asma, Türkay, *Evlat Edinme ve Koruyucu Aile’de Yasal Boyut*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD. Yayınları, No: 6, Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007, Ankara, s. 126.

değişik isimlerle de olsa mevcudiyetini korumuş, günümüzdeki ifadesi ile “koruyucu aile sistemi” olarak karşımıza çıkan konuyu ele almak istedik.



II. ÇALIŞMANIN AMACI

Günümüz teknoloji-tüketim toplumunda sürekli bir inovasyon/yenilik yaşanmaktadır. Bu değişim maddi unsurlarda ve teknoloji de olduğu gibi değişimden etkilenen toplum ile bu toplumun problemleri ve ihtiyaçlarını da etkilemekte hatta alt unsurları ile daha girift hallere dönüşmektedir.

Çocuk koruma sistematiği açısından baktığımızda geçmişte yaşanan savaşlar, hastalıklar, kayıplar ve benzeri sebeplerle çocuklar öksüz/yetim kalmakta iken günümüz toplumunda yaşanan değişimle birlikte çocukların ihmali, istismarı, suça sürüklenmesi gibi yeni ifadelerle anne-babalarının olmasına rağmen terk edilmiş veya yasalarla koruma altına alınan çocuklarda da “toplum yetimi” gurubu ortaya çıkabilmektedir²¹.

Ülkemizde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına (ASPB) bağlı olarak hizmet vermekte olan “çocuk koruma sistematiği” detaylı bir şekilde incelendiğinde, öksüz/yetim çocukların yüzdeliğinin çok az olduğu, genelinin devletin ihmali, istismar gibi sebeplerle koruma altına alındığı,- her ne kadar devletçe tasvip edilmese de- maddi yoksunluk sonucu kurumlara yerleştirilmiş çocukların bulunduğu gözlemlenmektedir²².

Aile kurumunun, çocuğunu koruyup kollayan, onu bedenlen, aklen ve ruhen geliştirmeye çalışan, kendi karakteri ve kültürü ile boyayan bir yapı olduğunu baz aldığımızda, toplumdaki değişimin kurumlarda yetişen, kurum yapısı altında büyüyen, çocuklar içinde her ne kadar sayısı az dahi olsa “hospitalism”²³ gibi tespit edilmiş belli başlı rahatsızlıklar ile yetişmiş bireylerin mevcudiyeti toplumların bünyesinde çok istenen ve beklenen bir unsur olmadığı ifade edilebilir.

Gerek İslam hukuku alanında, gerek sosyoloji, gerekse sosyal hizmetler alanlarında evlat edinme ve koruyucu aile sistematiği kendi bakış açıları ile birçok

²¹ Aslan, Elif, *Yetimler Kimin Yetimi, Yetimler ve Koruyucu Aile*, Diyanet Aylık Dergi Eki, Aile Dergisi, Ankara, Mayıs 2013, S. 269, s. 6.

²² Bu oran 2004 yılı itibarı ile % 70 olarak tespit edilmiştir (bkz. *Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı Sempozyumu Sonuç Bildirgesi*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD. Yayınları No:6, Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007, Ankara, s. 204).

²³ Ekşi, Aysel, *Dünyada Beş Kıtanın Çeşitli Ülkelerinden Örnekler Koruma Altındaki Çocuklar*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ABD. Yayınları, No: 9, Koruma Altında Çocuklar, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, 23-25 Şubat 2004, Ankara, s. 10.

defa incelenmiştir. Bu çalışmamızda söz konusu çalışmaları olabildiğince inceleme ve değerlendirme fırsatı bulduk.

Ülkemizde yıllarca korunmaya muhtaç çocuklar alanında yetkili kurum olarak hizmet veren SHÇEK 633 sayılı kanun hükmündeki kararname ile mülga hale geldi. Yeni kurulan ASPB çatısı altına aile ilgili sosyal hizmet alanında görev ifa eden kurumları da alarak daha yetkili müstakil bir bakanlık inşa edildi. Söz konusu yapılandırmaya bağlı olarak Koruyucu Aile Yönetmeliği tekrar ele alındı ve yaşanan aksaklıkların giderilmesi amacı ile 2012 yılında yeni bir yönetmelik yürürlüğe girdi.

Bu yönetmelikte Koruyucu Aile Modeli, farklı alt uygulamaları ve diğer ülkelerin modelleri de incelenerek daha kapsamlı bir şekle dönüştürüldü. Bizi bu konuyu tekrar ele alma ihtiyacına yönlendiren temel unsur, konunun daha iyi araştırılması, kullanılan yöntemlerin değişimi ve kurumsal hafıza ile hem yaşanan problemlerin çözüm yöntemleri hem de İslam hukuku kurallarının ışığında modelin tekrar incelenmesi gerektiği düşüncesi oldu.

Çalışmamızda İslam hukuku alanında Koruyucu Aile Modelini mer'î hukuk açısından etkin olarak görme imkânı bulduğumuz SHÇEK²⁴ ve ASPB tecrübelerimizi de konuya ışık tutarak, evlat edindirme modeli ile farkını ortaya koyarak, gerek uygulamasında karşılaşılan mahsurlu durumlar, gerekse çözüm yollarını incelemeyi planladık.

Güncel ifadesi ile *koruyucu aile* gerek İslam toplumunda gerekse tarihi seyri içerisinde Türk aile hayatında değişik isimlerle kullanılmış ve sosyolojik bir yapı olarak hep hayatın içinde varlığını devam ettirmiştir.

Son din olan İslam tüm zaman ve mekânlara hitap eden eşsiz yapısı ile her türlü problemin yegâne çözüm yoludur. Korunmasını emrettiği hayat ve neslin bir problemin iki ayrı unsurları olarak karşımıza çıkması durumunda, İslam hukukunun çözümsüz kalması düşünülemez.

Çalışmamızda konu ile ilgili problemler ve çıkış yollarını İslam hukukunun sistematığı içerisinde incelemeyi uygun gördük. Böylece hem gelecek neslin kurtarılması çabalarına bir ışık tutmak hem de konuya katkı sağlamak isteyen

²⁴ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (03.06.2011 tarihinde 633 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulması ile mülgâ durumuna geçmiştir).

Müslümanlara yardımcı olmak düşüncesiyle sosyal hizmetler ve İslam hukuku alanlarından destek alarak konuyu incelemeye çalışacağız.



III. KONUNUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu çalışmada ülkemizdeki koruyucu aile uygulamasının İslam hukuku açısından değerlendirmesini yapmayı planlamaktayız. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için uygulamanın bir önceki basamağı sayılan koruma altına alma ve koruyucu aile yanına çocuğun verilmesi aşamaları hakkında ve konuyla ilgili bazı teknik terimleri kısaca açıklamayı uygun bulduk.

Bir çocuğun koruma altına alınmasının değişik yolları vardır. İlk olarak kurum ihbarı sonucu koruma altına almayı ele alabiliriz²⁵. Okuma çağında olan çocuğun devam ettiği okulda gerek sınıf öğretmeni gerek psikolojik danışmanlık ve rehberlik servisi, ders öğretmenleri ya da idarecilerinin gözlemleri sonucu çocuğun yaşadığı ihmâl, istismar veya suça sürüklenmeye dair belirtiler gördüklerinde gerekli kurumlar ile irtibata geçerek çocuğun ruh ve beden sağlığının korunmasına çalışır.

Sağlık ocağı ve hastane gibi sağlık kurumları rutin muayene veya tedavi sırasında karşılaştıkları bulguları değerlendirerek gerekli ihbar ve değerlendirmelerde de bulunabilirler²⁶.

Merkezde emniyet birimleri, taşrada jandarma gibi sorumlu olan tüm kolluk kuvvetleri günlük olarak karşılaştıkları vakalar için hazırladıkları cürüm kayıtlarından, etkilenen çocukları çocuk şube birimleri aracılığı ile gerek sosyal hizmet birimleri gerekse savcılığa bildirerek gerekli işlemleri başlatırlar²⁷. Belediyeler zabıta vasıtası ile yaptıkları uygulamalarda, dilendirilen veya küçük yaşta çalıştırılan çocukların tespiti ve kolluk kuvvetlerine bildirilmesi ile sorumludurlar²⁸.

Ülkemizde değişik kurumların 155 Polis İmdat, 183 Aile Bakanlığı İhbar Hattı, 153 Zabıta İhbar Hattı, 147 MEB İletişim Merkezi gibi ihbar merkezleri bu ihbarları değerlendirmekte olup, tüm kamu çalışanları suç oluşturabilecek konular hakkında gerekli mercilere bilgi vermek zorunluluğundadırlar²⁹.

²⁵ 5395 Sayılı *Çocuk Koruma Kanunu*, Md. 6/1.

²⁶ 5395 Sayılı *Çocuk Koruma Kanunu*, Md. 6/1.

²⁷ 5395 Sayılı *Çocuk Koruma Kanunu*, Md. 6/1.

²⁸ 11 Nisan 2007 tarih ve 26490 sayılı Belediye Zabıta Yönetmeliği, Görev, Yetki ve Sorumluluklar Bölümü, Md. 10/3.

²⁹ 5395 Sayılı *Çocuk Koruma Kanunu*, Md. 6/1.

Kaymakamlık ve valilik kurum ihbarlarını değerlendirerek acil koruma altına alma yetkisine sahiptirler³⁰. Konu ile alakalı olarak kurumlar kendilerince gerekli acil müdahaleleri yaptıktan sonra Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı taşra teşkilatı yapısı olan il müdürlüklerine bilgi verirler. İl müdürlükleri gerekli sosyal incelemeleri konusunda uzman personel tarafından hazırlayarak uygulanması gereken müdahale için durumun aciliyetine göre Valilikten acil koruma kararı alınması veya yetkili mahkemelere yazılı olarak bilgi verilerek hâkim tarafından uygun görülecek olan model veya modeller uygulanır³¹.

Koruma altına alınmasına karar verilen çocuklar ASP İl Müdürlüğünce yaş, cinsiyet ve kardeş durumuna göre uygun olan bir model üzere tertipleri yapılır. İşte bu aşamadan sonra koruyucu aile uygulaması devreye girmektedir. En muteber olarak görünen yeni koruma altına alınmış çocuğu hiç toplu bakım ile karşılaştırmadan, doğrudan aile ortamındaki doğal yaşantısını sekteye uğratmadan koruyucu aile yanına verebilmektir. Bunun için koruyucu aile modelleri arasında bulunan “geçici koruyucu aile modeli” yada “akraba veya yakın çevre koruyucu aile” modelleri sayesinde hem öz ailesi yanına tekrar döndürülmesi çalışmaları hızlandırılır hem de çocuğun daha az travma ile hâdiseyi atlattığı sağlanır³².

Çocuğun aile yanına dönmesinin imkânı yok ve akraba veya yakın çevre koruyucu aile modelinden de istifade edemiyor ise, daha önce koruyucu aile olmak için il müdürlüğüne başvuruda bulunmuş, gerekli incelemeleri yapılmış olan ve komisyonca oylanarak koruyucu aile olabileceğine karar verilmiş aileler içerisinde sıra dâhilinde eşleştirme yoluna gidilir.

Koruyucu aile ile çocuğun eşleştirilmesinden sonra çocuk ile aile arasında gerekli olan bağın sağlanması için yeni bir mesleki süreç başlar. Yani çocuk hemen koruyucu aile yanına verilmez. Birtakım çalışmalar ile hem aile, hem çocuk üzerinde tesis edilmeye çalışılan işlemin bir evlat edinme olmadığı, öz ailenin çocuğun korunmasını gerektirecek durumunun telafisi durumunda çocuk için en uygun mekânın kendi ailesi yanı olacağından dolayı öz ailesi yanına geri döndürülmesi

³⁰ 5395 Sayılı *Çocuk Koruma Kanunu*, Md. 30.

³¹ 5395 Sayılı *Çocuk Koruma Kanunu*, Md. 30.

³² *Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı Sempozyumu Sonuç Bildirgesi*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD. Yayınları, No: 6, Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007, Ankara, s. 325.

gerektiği anlatılır. Ayrıca bu süreç zarfında, öz ailenin talebi ile belirli aralıklarla çocuk ile görüştürülmesi gereği koruyucu ailelere izâh edilir.

Koruyucu ailelik çocuk ile aile arasında herhangi bir soy bağı veya verâset bağı teşkil etmeyen çocuğun korunması, kollanması ve yetiştirilmesi amaçlı bir modeldir.

Koruma kararının kaldırılması veya yaş, evlenme gibi faktörler ile kendiliğinden sonlanması durumların da koruyucu ailelik de sona erer³³.

Dini hassasiyetleri itibarı ile koruyucu aile olmak istedikleri halde tereddüte düşen aileler bulunmaktadır. Bu ailelerde genellikle küçük yaşta aldıkları çocukların ileriki zamanlarda -koruyucu anne veya koruyucu baba görevi üstlenmiş kişilerle aynı evde birlikte yaşamalarından- mahremiyet prensibine ters düşebilecekleri korkusu bulunmaktadır. Biz bu çalışmamız ile yaşanan aksaklıkları ortaya koyabilmek, mümkün olduğunca yol gösterebilmek ve zihin karışıklıklarının izalesi için az da olsa bir kapı aralamak istedik.

³³ 14 Aralık 2012 tarih ve 28497 sayılı *Koruyucu Aile Yönetmeliği*, Md. 20, 22, 25.

IV. KAYNAK ANALİZİ

Çalışmamızda karşılaştırmalı yöntem kullanılacağından dolayı uygulamanın günümüz mer'i hukukunda kabul görmüş şekli ile İslam hukukundaki konumu karşılaştırılacaktır.

Asıl itibariyle konu, *koruyucu aile* adı altında olmasa da yüzyıllarca uygulanagelmüş bir çocuk koruma şeklidir. Dolayısı ile gerek ülkemizde gerek diğer ülkelerde bir şekilde denenerek kendince geliştirilmiş ve zamanla belirli bir kanuni zemin üzerine oturtulmaya çalışılmıştır.

Koruyucu aile, Osmanlı Devleti zamanında değişik isimler altında uygulanmış ve revizyona uğrayarak ilk olarak Türk Medeni Kanunu'na³⁴ 1926 yılında girmiştir. Konu esas itibarıyla desteğini Medeni Kanun³⁵, Çocuk Hakları Bildirgesi³⁶ ve sırası ile 1984³⁷ ve 1993³⁸ yıllarında revize edilerek çıkartılan yönetmeliklerden alır. Son olarak 2012³⁹ yılında çıkartılan yönetmelikle mer'i olan Türk hukukundaki son halini almıştır⁴⁰.

Konu hakkında gerek ülkemizde gerekse diğer ülkelerde sosyal hizmetler ve İslam hukuku açısından birçok çalışma yapılmıştır. İmkânlar ölçüsünde bu çalışmaları incelemeye çalıştık. Bu çalışmaları kendi arasında ve *evlat edinme* konusunda yapılmış olan çalışmalarla karşılaştırdık. Konunun neden tekrar ele alınması hususuna gelince; 2012 yılında ülkemizde en son uygulamaya giren yönetmeliğin SHÇEK olarak hizmet veren kurumun ASPB bünyesine dâhil edilerek daha aktif ve etkin bir yapı inşa edilmiştir. Yeni yapının gücünün artırılması ve diğer

³⁴ İlk defa 17 Şubat 1926 tarih ve 743 sayılı *Türk Kanunu Medenisi* Md. 273'te "Çocuğun, bedeni veya fikri tekâmülü tehlikede bulunur veya çocuk manen metruk bir halde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile nezdine veya bir müesseseye yerleştirebilir. Çocuk, şirretliği hasebiyle ana ve babanın emirlerine karşı gelmekte temerrüt ederse; müessir başka bir ıslah çaresi bulunmadığı takdirde, aynı tedbirler, ana babanın talebi üzerine hâkim tarafından ittihaz edilir. Bu tedbirlerin iltizam ettiği masarîf - ana baba ile çocuk tediye eden aciz iseler - devletçe tesviye olunur. Nafakaya müteallik hükümler bakidir" şeklinde yer almıştır.

³⁵ 08 Aralık 2001 tarih ve 24607 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak, daha önce cari olan 17 Şubat 1916 tarih ve 743 sayılı kanun hükümlerini mülga eden, 22 Kasım 2001 tarih ve 4721 sayılı *Medeni Kanun*.

³⁶ 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmiştir.

³⁷ 02 Ekim 1984 tarih ve 18532 sayılı *Koruyucu Aile Yönetmeliği*.

³⁸ 14 Ekim 1993 tarih ve 21728 sayılı *Koruyucu Aile Yönetmeliği*.

³⁹ 14 Aralık 2012 tarih ve 28497 sayılı *Koruyucu Aile Yönetmeliği*.

⁴⁰ Koşar, Nesrin G, *Türkiye'de Çocuk Refahı Hizmetlerinin Dünü*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD. Yayınları No:6, Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007, Ankara, s. 7.

genel müdürlükler ile koordinasyonun sağlanarak problemlerin çözmesi konusunda daha etkili ve sürat kazanılması amaçlanmıştır. Ayrıca özellikle Sosyal Hizmetler alanında yıllarca yapılan akademik çalışmalar ile ortaya konulan aksaklıkların yeni yapıda ortadan kaldırılması yoluna gidilmiştir.

En son yürürlüğe giren yönetmeliğin birçok yeni unsurlar ortaya koyması ve özellikle uygulamayı etkileyecek çalışmalar oluşu bizi hem tekrara gitmediğimizi hem de çalışılması gerekli yeni bir alanın olması konuyu yeniden ele alınmasına sevk etti.

Kurum içerisinde, özellikle koruyucu aile ve evlat edindirme birimlerinde aktif olarak görev yapmamız, yüksek lisans eğitimimizde İslam hukuku alanını seçmiş olmamız, konuyu incelememizde etkili oldu. Hizmet modelinden istifade etmek isteyen kişilerin bir kısmının yaptıkları başvuru karşısında dinen uygun olup olmaması hususunda çelişki yaşamaları ve bir çıkış yolu aramaları, bizim de onlara yardımcı olma isteğimiz neticesinde bu araştırmayı yapmaya karar verdik.

Konuya daha iyi vakıf olabilmek için sosyal hizmetler metodolojisi açısından hizmet modelinin iyi bir şekilde bilinmesi ve tarihi seyri hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir. Araştırmanın bu kısmında ülkemizdeki ve diğer ülkelerdeki değişik uygulamaları inceledik. Tarihi seyri içerisinde konunun gelişerek kanuni zemine yerleştirildiğini gördük. Bu vesileyle yenilenen mevzuatları araştırdık ve karşılaştırmasını yaptık. Ayrıca konunun merkezinde insanın bulunması ve insanın da sosyal bir varlık oluşu göz önünde bulundurulursa, konunun sosyolojik olarak değerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir

İslam hukukunun, aile hukuku ve onun alt branşı olan çocuk hukuku olarak ortaya çıkışı günümüze denk gelmektedir. Klasik dönem eserlerinde nikâh bölümü, nesep, nafaka, hidâne, velâyet, lâkit ve esâre gibi bölümlerde değişik şekilde ele alınmıştır. Günümüzde bu konular artık *ahval-i şahsiyye* denilen ana başlık altında incelenmektedir⁴¹. Araştırmada özellikle ülkemizde geçerli olan kanun ve yönetmeliklerle diğer ülkelerdeki uygulama yöntemleri İslam hukuku açısından değerlendirilecektir.

⁴¹ Bkz. Ebu Zehrâ, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa (v. 1394), *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Dar'ul Fikrî Arabî, Kahire 1957; Abdulfettah Amr, *es-Siyasetu's-Şerîyya fi'l-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Dâru'n-Nefais, Ürdün, 1998; Cundî, Ahmed Nasr, *el-Ahval-i Şahsiyye fi'l-İslam*, Dâru'l-Marîfe, Kahire, 2001; Hallâf, Abdulvehhab, *Ahkamu'l-Ahvâlü's-Şahsiyye fi Şeriatü'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1990. *Ahvâlü's-Şahsiyye*'nin muhtevası için bkz. Dağcı, Şamil, "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri I", AÜİFD., c. XXXIX, s. 179-180.

V. KONUNUN SUNULMASI

İslam'ın korunmasını emrettiği esaslar arasında, canın ve neslin korunması da geçmektedir⁴². Bir insanı kurtarmanın tüm insanlığı kurtarma mesabesinde olduğu kabul edilmektedir⁴³. Tüm varlıklarda görülen yavrusunu korumak, gerekirse onun muhafazası uğruna canını tehlikeye atmak insan için de geçerlidir. İnsanlar, hayatları boyunca çocuklarını korur ve tüm ihtiyaçlarını karşılamak için büyük bir mücadele gösterir. Tüm hayat planlamalarında çocukları merkeze alan planlar yaparlar. Sadaka-i cariye⁴⁴ olarak amel defterimizi kapatmayacak eylemler arasında çocuklarımızın korunması ve yetiştirilmesinin de olduğu görülmektedir. Çocukların yetiştirilmesi ve muhafazası için maddi-manevi tüm imkânlar ortaya konulurken zaman içerisinde birtakım sebeplerden dolayı çocuklar anne-baba koruması dışında gerekli durumlarda devlet tarafından korunma ve bakımları için uygun ortamların oluşturulmasına da ihtiyaç duyabilmektedirler.

İslam anne-babaları hayatta olan çocukların muhafazası ve yetiştirilmesi konusunda bir takım emir ve yasaklar öngörürken, ebeveyn bakım ve muhafazasından mahrum kalmış, muhtaç çocuklar için herhangi bir planlama ve yol gösterilmemesi düşünülemez. Hz. Peygamber'in yetim çocukların korunması ve gözetilmesi, onlara sofralarda yer açılmasına dair emirleri, hatta onları severken başlarını nasıl okşamamız gerektiğini göstermesi bunun en önemli delilidir⁴⁵.

Evlat edinme ile alakalı ortaya konulan hükümlerden dolayı çocukların korunması ve aile ortamında büyütülmeleri konusu, ikincil önemi haiz bir konu olarak görülmüştür. Aslında Türk-İslam örfünde ebeveyn kadar yakın akrabalarının da çocukların muhafazası ve yetiştirilmesinde önemli rolleri ve sorumlulukları vardır. "Amca baba yarısıdır", "teyze ana yarısıdır" atasözleri, bunun en önemli örnekleridir. Ebeveyn bakımından uzak kalan çocuklarda örf, yakın akraba bakımı modelini otomatik olarak devreye almıştır⁴⁶.

⁴² Şâtübî, *el-Muvafakât*, II, 20.

⁴³ Maide, 5/32.

⁴⁴ Dârimî, *Sünen*, Mukaddime, s. 46.

⁴⁵ Müslim, İmam Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el- Haccâc b. Müslim el-Kureyşî en-Nisâburî (v. 261), *Sahih-i Müslim*, Dâru Tayyibe, Riyad, 2005, *Zühd*, 42. Hadisin ravisi Mâlik b. Enes, Hz. Peygamber'in yaptığı gibi işaret parmağıyla orta parmağını gösterdi (bkz. Tirmizî, *Sünen, Birr*, 14).

⁴⁶ Tirmizî, *Sünen, Birr*, 6.

Yetim çocukların mallarının korunması, İslam hukukunda çok detaylı bir şekilde incelenmiş, Hz. Peygamber'in konuyla ilgili teşvik ve telkinleri göz önünde tutularak zamanı geldiğinde kendilerine teslim edilmeleri sağlanmıştır⁴⁷.

Özellikle Osmanlı Devleti'nde *tebenni*⁴⁸ adıyla evlat edinmeden farklı olarak bir bakıma koruyucu aile uygulamalarının ilk örnekleri ortaya konulmuştur. Zamanla bu sistem değişikliğe uğrayarak gelişmiştir⁴⁹.

Bir dönemin etkisi ile devlet koruması altına alındıklarında çocuklara devlet tarafından yetiştirme yurtlarında bakım, eğitim, koruma gibi hizmetler verilmeye çalışılmıştır. Zaman içerisindeki uygulamalarda toplu bakım olarak da adlandırılan bu modellerin birçok mahsuru görülmüştür. Günümüzde artık çağdaş sosyal hizmet bakış açısı ile toplu bakımın kabul edilmeyen bir model olduğu yapılan akademik çalışmalarla açıkça ortaya konulmuştur.⁵⁰

Koruyucu aile modeli, aslında uzun süreli bir bakım modeli olarak algılanmaması gereken bir sistemdir. Bu modelle hedeflenen asıl amaç, yaşanan olumsuz durumlar karşısında ailesinden kopmuş veya bir süreliğine uzaklaşması gereken çocuklar için tekrar aile rehabilite çalışmaları devam ederken çocuğun bir anlamda bakıma alındığı ve korunduğu bir uygulamadır. Bu durumda ilk etapta bakıma muhtaç çocuğun birinci derece akrabalar ve yakın çevresi üzerinde durulmalıdır.

Üzülerek ifade edilmelidir ki bu sistem tam olarak anlaşılammış, daha çok evlat edinme işlemleri, kişilerin ileri yaşlarda küçük çocuk talep etmelerinden kaynaklanan durumlarda bir çıkış yolu olarak görülmüştür. Koruyucu aileye verilen çocukların süresiz olarak kendisinde kalacakmış imajı oluşmuştur. Bu türlü yanlış anlamalar asıl olan aileye döndürme işlemi sırasında da kişileri oldukça örselemektedir.

⁴⁷ Nisâ, 4/2.

⁴⁸ İleride detaylı ele alınacaktır. (Üçüncü Bölüm Koruyucu Aile Uygulamaları)

⁴⁹ İleride detaylı ele alınacaktır. (Üçüncü Bölüm Koruyucu Aile Uygulamaları)

⁵⁰ Koruyucu Aile, *Evlad Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı Sempozyumu Sonuç Bildirgesi*, s. 206.



BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA ÇOCUK KAVRAMI

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA ÇOCUK KAVRAMI

1. ÇOCUK KAVRAMI

1.1. Çocuğun Tanımı

Türkçe 'de çocuk kelimesi “küçük yaştaki oğlan veya kız”, “bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız”⁵¹, “doğumundan buluğa kadar olan insan yavrusu”⁵², “gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış, reşit sayılmayan küçük yurttas”⁵³ veya “yaş küçüklüğünden dolayı henüz mükellef olmayan ve her çeşit muameleyi yapmaya yetkili bulunmayan insan”⁵⁴ olarak tanımlanmaktadır.

Arapça 'da ise طفل “tıfl”, صبی “sabiyy”, ابن “ibn”, ولد “veled”, اجنة “ecinne”, ال “al”, اهل “ehl”, حفص “hafade”, انثى “unsa”, ذكر “zeker”, صغير “sagir”, قلام “gulam”, ذرية “zeriye”, معصوم “masum”, مهد “mehd”, ربايب “rebaib”, كريمه “kerime”, يتيم “yetim”, “zürriyet” kelimeleri, çocuk veya çocuğun kastedildiği yerlerde kullanılmaktadır.

Osmanlıca 'da ise, Farsça'dan geçen بچه “beççe” ve کودک “kudek”, kelimeleri de çocuk anlamında kullanılmıştır⁵⁵.

Kuran-ı Kerim'de Türkçe 'deki çocuk kelimesinin karşılığı olan طفل *tıfl* ve صبی *sabi* kelimeleri çok fazla geçmemektedir. Zira buluğa ermemiş kimseler için kullanılan bu iki kelimedenden طفل⁵⁶ dört, صبی⁵⁷ ise iki yerde geçmektedir. Fakat çocukla ilgili meseleler, diğer anlamlarının yerine çocuk manasına da kullanılmış olan çok sayıda değişik kelime etrafında geniş bir şekilde ele alınmaktadır⁵⁸.

Tarihçi Philippe Aries (V.1984), yapmış olduğu çalışmalarla Ortaçağ Avrupa'sında çocukluğun kendine özgü doğasının bilinmediğini ortaya koymuştur. 17. yüzyıldan itibaren okul ve aile kavramlarının gelişmesi ile çocuk kavramı yerini almaya başladığını, 18. yüzyıla kadar ergenlik ve çocukluk terimlerinin birbirine karıştırıldığını ve okullarda “puer” (çocuk) ve “adolescents” (ergen) kelimelerinin

⁵¹ TDK Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 556.

⁵² Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik Yayınları, Ankara, 1982, s. 186.

⁵³ Yörükoğlu, Atalay, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Özgür Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 13.

⁵⁴ Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Çocuk*, İstanbul, 1990, s. 29.

⁵⁵ Şükün, Ziya, *Farsça Türkçe Lügat*, MEB Devlet Kitapları, İstanbul, 1984, I, 269.

⁵⁶ Nur, 24/31, 59; Hac, 22/5; Gâfir, 40/67.

⁵⁷ Meryem, 19/12, 29.

⁵⁸ Canan, İbrahim, *Kur'an'da Çocukla İlgili Meseleler*, AtaÜİFD, Erzurum 1988, S. 8, s. 20.

birbirinin yerine hatta bu iki terimin yerine “enfant” kelimesinin kullanıldığını ifade etmektedir.

16. ve 17. yüzyılda İngiltere’de okul çağındaki çocuklar için “baby” kelimesini kullanılırken 19. yüzyılda Fransızlar söz konusu kelimeyi “bebe” şekline dönüştürerek kullanmışlardır⁵⁹. Çocuklukla bağlantılı olarak oğul, oğlan, küçük gibi sözcükler emir altında yaşayan uşaklar, erler, hizmetçiler gibi kimseleri belirlemek için kullanılmıştır⁶⁰.

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde “Daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır”⁶¹. TCK (Türk Ceza Kanunu) ⁶² ve ÇKK (Çocuk Koruma Kanunu)’na göre⁶³ on sekiz yaşını doldurmamış her birey erken yaşta ergin olsa bile çocuktur. MK (Medeni Kanun)’da⁶⁴ ergenliğin on sekiz yaşını doldurma ile başlayacağını ancak on beş yaşını dolduran küçüğün, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabileceği⁶⁵, ama ergin kılınan kişinin çocuk halinin devam edeceği ifade edilmektedir⁶⁶.

1.2. Öksüz ve Yetim Kavramları

İlk dönemlerde korunmaya muhtaç çocuk ifadesinden *öksüz* ve *yetim* çocuklar anlaşılıyordu. Daha sonraki dönemlerde *terk*, *ihmal* ve *istismar*, günümüzde ise *toplum yetimi* veya *ebedi yetim* diye adlandırılan anne, baba veya akrabaları bulunduğu halde gerek terk edilmiş gerekse devlet tarafından mahkeme kararı ile koruma altına alınan çocuklar da anlaşılmaya başlanmıştır.

Eski Türker’de öksüz kelimesi, anneye “ög” denilmesi ve annesini yitirmiş çocuğun annesiz anlamında “ögsüz” olarak tavsif edilmesinden kaynaklanmaktadır⁶⁷.

Yetim kelimesi, “yalnız” anlamına gelmektedir. Anne veya babasını ya da her ikisini kaybeden küçükle, kocasını kaybeden kadına “yetim” veya “yetime” denilmiştir⁶⁸.

⁵⁹ Tan, Mine, *Çağlar Boyu Çocukluk*, AÜEBF, Ankara, 1989, c. 22, S. 1, s. 77.

⁶⁰ Aries, Philippe, “*L’Enfant et la vie familiale sous l’ancien regime*” (Eski Devirlerde Çocuk ve Aile Yaşamı) 1960, (Fransızcadan İngilizceye Tercüme) Robert Baldick, *A Social History of Family Life*, Alfred A. Knopf, New York, 1962, s. 26.

⁶¹ Çocuk Hakları Sözleşmesi, 20 Kasım 1989, Md. 1.

⁶² 5237 sayılı TCK (Türk Ceza Kanunu), 26 Eylül 2004, Md. 6/1-b.

⁶³ 5395 sayılı ÇKK (Çocuk Koruma Kanunu), 03 Temmuz 2005, Md. 3/1-a.

⁶⁴ TMK, Md. 11.

⁶⁵ TMK, Md. 12.

⁶⁶ TMK, Md. 12.

⁶⁷ Bkz. Yazıcı, Nesim, *Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı değerlendirmeler*, AÜİFD XLVIII (2007), S. 1, s. 4.

Kuran'da, babasını kaybeden buluğa ermemiş kız-erkek çocuk olarak kullanılmıştır⁶⁹. Kuran-ı Kerimde yetim ile alakalı ayetleri üç guruba ayırabiliriz⁷⁰:

- 1 - Yetimlere iyi muameleyi emreden ayetler⁷¹,
- 2 - Yetime devlet yardımı meselesinin işlendiği ayetler⁷²,
- 3 - Yetime bakacak velinin tabi olacağı hükümler⁷³.

Kur'an-ı Kerim'de öksüze iyi muamele etme emredilmektedir⁷⁴. Yetimin mallarının korunması ile ilgili "Yetimlerin mallarını, haksızlıkla yiyenler, ancak ateş yerler. Ve onlar alev alev yanan Cehennem ateşine atılacaklardır"⁷⁵ buyrulmaktadır. Hz. Peygamber de öksüze iyi muamele hususunda "Ben ve yetimin işlerini üzerine alan kimse, Cennet'te şöylece beraber olacağız." (dedi ve şehâdet parmağı ile orta parmağını göstererek aralarını ayırdı)⁷⁶. Yine Resulullah "Kim iki kız çocuğunu bâliğ oluncaya kadar yetiştirirse, kıyamet günü ben ve o kimse şöylece yan yana olacağız" dedi (ve parmaklarını birbirine bitişirdi)⁷⁷. Yetim malının korunması emredilmiş hatta Ebu Zer'e "Ey Ebû Zer! Seni zayıf görüyorum. Kendi nefsim için sevdiğimi senin için de severim, iki kişiye bile olsa amirlik etme. Yetim malını sorumluluğuna alma"⁷⁸ buyurmuşlardır. Yetim malı yemek, helak edici yedi günah arasında da sayılmıştır⁷⁹. Evlerimizin bereketi ve hayırlı evler olarak anılmak⁸⁰ için Hz. Peygamber tarafından evlerimizde yetim bakmamız tavsiye edilmiştir⁸¹.

Hz. Peygamber, yetimin yetiştirilebileceği yer olarak bize, "Kim müslümanlar arasından bir yetimi (evine alır), kendi yediğinden yedirir, içtiğinden

⁶⁸ Bkz. Arı, Abdüsselam, "Yetim", DİA, Yıl: 2013, c. 43, s. 501-503.

⁶⁹ Cessas, Ahmed b. Ali, Ebû Bekr er-Râzî, *Ahkamu'l-Kur'an*, Beyrut, 1993, II, 105.

⁷⁰ Canan, *Kur'an'da Çocukla İlgili Meseleler*, s. 38.

⁷¹ Duha, 93/6-9; Fecr, 89/17; Maun, 107/1-3; Beled, 90/8-16; Bakara, 2/83; Bakara, 2/177; Bakara, 2/215.

⁷² Haşr, 59/7.

⁷³ Nisa, 4/6.

⁷⁴ Duha, 93/9-10.

⁷⁵ Nisa, 4/10.

⁷⁶ Buhârî, Ebu Abdullah, Muhammed b. İsmail (v. 869), *Sahih-i Buhârî*, Dâru İbn Kesîr, 2002, *Talak*, 25; Müslim, *Sahih*, *Zühd*, 89.

⁷⁷ Müslim, *Sahih*, *Birr*, 147, 149.

⁷⁸ Ebu Dâvud, *Sünen*, Vesaya, 4; Nesâî, Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr b. Dinar el Horasanî (V. 303), *Sünen*, Mektebe Maarif, Riyâd, ts., Vesaya, 10.

⁷⁹ Buhârî, *Sahih*, Vesaya, 23; Müslim, *Sahih*, İman, 145.

⁸⁰ İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Gazveynî, *Sunenu İbn Mâce*, Mektebetü'l-Marife, Riyâd, ts., Edeb, 4.

⁸¹ "Sofralarında yetim bulunduran kavmin sofrasına şeytan yaklaşamaz" (Tirmizi, *Sünen*, *Birr*, 14).

içirirse, affi mümkün olmayan bir günah işlemediği takdirde, Allah onu mutlaka cennetine koyar”⁸² hadisinde, ev ortamını işaret etmiştir.

1.3. Korunmaya Muhtaç Çocuk

Korunması şart beş esastan olan neslin korunması, bedenen ve ruhen sağlıklı çocuklar yetiştirmekle mümkün olur. Asıl olan çocukların kendi aileleri tarafından korunması ve sahip çıkılmasıdır. Ancak bazen yaşanan olaylar karşısında çocuklar korunmaya muhtaç statüsüne gelebilmektedir. Mülga⁸³ SHÇEK’in halen yürürlükte olan kanununda⁸⁴ Korunmaya Muhtaç Çocuğu (KMÇ), “Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

Ana veya babasız,

Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,

Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,

Ana veya babası tarafından ihmal edilip fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk” olarak tanımlanmıştır.

1.4. Çocuk Korumanın Tarihi Süreci

Çocukların korunma ihtiyacı nerede ise insanlık tarihi kadar eskidir. Milattan önceki dönemlerde Sümerler’e ait yazıtlarda kimsesiz çocuklara ait ibarelere rastlanılmıştır⁸⁵.

Selçuklular ‘da Gazan Mahmut Han’ın⁸⁶ “Ebvab-ı Birr-i Gazan” adı verilen vakıf külliyesinde, ayrıca yüz kişilik öksüz ve yetim çocuklar için de bir bölüm bulunmakta idi. Burada dikkat çekici bir husus, aile yanına verilen çocukların kırdıkları çömler için de bu vakıftan para ödenmesidir⁸⁷. Buradan 1200’lü yılların sonlarında aile yanına ücretli bir şekilde devlet tarafından yerleştirilen çocukların

⁸² Tirmizi, *Sünen*, Birr, 14.

⁸³ 633 sayılı kanun ile mülga konumuna gelmiş, yerine ASPB kurulmuştur.

⁸⁴ 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu, 24 Mayıs 1983, Md. 3/b.

⁸⁵ Zevkliler, Aydın, “*Türk Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar*”, AÜHFD, c. 25, S. 1, Ankara, 1968, s. 174.

⁸⁶ Bkz. Canan, İbrahim, *Haksız Değilim*, İzmir, 2014, s. 149.

⁸⁷ Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, s. 196.

olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı dönemlerde Gökbörü vakıflarında korunmaya muhtaç çocukların himayeleri sağlanıyordu⁸⁸.

Osmanlı Devleti'nde vakfiyeler altın dönemini yaşamıştır. Rical-i devlet, Sadaka-i cariyeye bırakabilmek için vakıflar ve onların ayakta kalmalarını sağlayan akarlar bırakma konusunda adeta birbirleri ile yarışmışlardır. Özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde zirveye ulaşan Osmanlı vakfiyelerinde kimsesiz çocuklar yetiştirilmiş ve onlara para yardımı yapılmıştır. İlkokuldan Üniversiteye kadar on altı medrese bulunmakta idi. Vakfiye defterlerinde başvuranlardan öksüz ve yoksul çocuklara öncelik tanınması yazılmakta idi⁸⁹. 1863 yılında Yusuf Ziya Paşa, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Vidinli Tefvik Paşa, Sakızlı Ahmet Paşa ve Ali Naki Efendi tarafından Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye adlı amacı yoksul ve yetim çocukların eğitim-öğretimine destek olmayı amaçlayan, şimdiki adı ile Darüşşafaka , 30 Mart 1863 tarihli padişah fermanıyla kuruldu. Pek çok Osmanlı paşası ve aydınının üyesi olduğu Dernek, Türkiye tarihinin eğitim alanındaki ilk sivil örgütlenme örneğini oluşturdu. Bu konuda en kapsamlı resmi düzenleme, 19. yüzyılda, Mithat Paşa'nın Tuna Eyaleti Valiliği döneminde olmuştur. Bu kapsamda “Çocuk Islahhaneleri” ile alakalı bir nizamname çıkarılmış ve 1868 yılında Dâhiliye Nezareti tarafından valiliklere bir tamim ile uygulanması talep edilmiştir. Evlad-ı şüheda/şehit çocukları vergisi ile kurulan yetim evleri demek olan Darü'l-Eytam'lar kurulmaya başlanmıştır. 1918 de I. Dünya savaşı öksüzleri için İstanbul'da “Çocuk Kurtarma Yurdu” açılmıştır. 1921 yılında Himaye-i Etfal/Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur⁹⁰. Daha sonra Darü'l-Eytam'lar yönetimi Maarif Vekâletinden⁹¹ alınarak, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletine verilmiştir⁹². 5 Aralık 1922'de Darü'l-Eytam'lar yönetmeliği kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

Cumhuriyet döneminde ise özel statüde ve devlet yönetiminde çalışma olmuş, en önemli gelişme ise 23 Mayıs 1949 tarihinde 5387 sayı ile “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” adı altında KMÇ'a ait ilk özel kanun olarak yürürlüğe girmiştir. İkinci kanun 15 Mayıs 1957 yılında ise 6972 sayılı aynı isimde ikinci kanun çıkmıştır. Bu yeni kanunda söz konusu görev Milli Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma ve Adalet Bakanlığı arasında paylaştırılmıştır. Ayrıca

⁸⁸ Canan, *Haksız Değişim*, s. 150.

⁸⁹ Canan, *Haksız Değişim*, s. 151.

⁹⁰ Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, s. 196.

⁹¹ Milli Eğitim Bakanlığı.

⁹² Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı.

Belediyeler ve İl Çocuk Koruma Kurulları da sorumlu kurumlar olarak görevlendirilmiştir.

1894 yılında Jules Le Jeune tarafından uluslararası düzeyde çocukların korunması ile ilgili bir teşkilatın kurulması gündeme getirilmiş ve ilk resmi girişimin 1912 yılında İsviçre’de gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir. Aynı dönemlerde Belçika’da benzer çalışmalara rastlanılmakta ise de I. Dünya Savaşı’nın çıkması ile tüm çalışmalar askıda kalmıştır. Tüm savaşlarda olduğu gibi I. Dünya Savaşı’nda da en çok acıya maruz kalanlar yine çocuklar ve kadınlar olmuştur. Akabinde 1920 yılında Cenevre’de “Uluslararası Yardım Birliği” kurularak 1923 yılında “Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi” yayınlanmıştır. Aynı dönemlerde Milletler Cemiyeti kurulmuş ve bu bildire 1924 yılında onaylanmıştır.

1.5. Çocuk Haklarının Tarihi

Bir kültürün herhangi bir nesneyi çok farklı kelimelerle nitelendirmesi, o kültürün söz konusu nesneye verdiği önemi gösterir. 11. yüzyılda Divan-ı Lügat-i Türk’te çocuk ile ilgili elli iki kelime varken, bundan beş yüzyıl sonra Avrupa’da çocuk ve ergen farklılığı yeni oluşmaya başlamıştır.

Ortaçağ Batı dünyasında günümüzdeki bakış açısı ile çocuk ve çocukluk kelimelerine rastlanılmamaktadır. Çocukluk özel bir dönem olarak görülmediğinden çocuk edebiyatı da oluşmamıştır⁹³.

Roma İmparatorluğu’nda babanın ölümüne kadar veya çocuğu üç kez üst üste satma hakkını kullanmasına kadar, kendi çocuğunu öldürme, suç işleyen çocuğu yaralama, sokağa bırakma, satma ve boşama hakları vardı⁹⁴.

Cermen hukukunda babanın çocuk üzerinde “munt” adı verilen yeni doğan çocuğun öldürülmesi dışında, satabilme, köle olarak verebilme ve ölüm ile cezalandırılabilme hakkı vardı⁹⁵.

Isparta Site Devleti’nde çocuklar devlete aitti. Bir heyetin muayenesi sonucunda çocuğun yaşayıp yaşamamasına karar verilir, yaşayanlar yedi yaşını tamamlayınca asker olarak yetiştirilmek üzere devlete teslim edilirdi⁹⁶.

⁹³ Yurtsever, Müge, “Ebeveyn Çocuk Hakları Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Anne Babaların Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2009, s.19.

⁹⁴ Akıncı, Şahin, *Roma Hukuku Dersleri*, Sayram Yayınları, Konya, 2003, s.184.

⁹⁵ Çelik Cemil, *Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi*, e-Akademi, Şubat, 2005, s. 36, parç. 36-38.

Sümerler’de velayet öncelikle babada, baba yoksa annede idi. Kızların mirastan hakları yoktu ve buna karşılık pay olarak çeyiz alırlardı. Erkek çocuklar ise mirası eşit olarak paylaşırlardı⁹⁷.

Babil’de, çocukların anne-babaya saygı gösterme mecburiyeti olmakla birlikte, velayet hakkında abinin de hakkı söz konusuydu. Anne ve babaya karşı ağır suç işleyenler, hâkim kararı ile evden kovulabilirdi. Hammurabi kurallarına göre babasını döven çocuk eli kesilerek cezalandırılırdı⁹⁸.

Eski Hint’te, miras erkek çocuklar arasında en büyük çocuğa fazla olmak üzere diğerleri arasında eşit olarak pay edilir, kız çocuklarına ise pay verilmezdi. Apastamba Mecellesi ’ne göre, bir babanın çocuğunu hediye etmesi, başka bir çocuğu hediye alması, satması veya satın alması yasaklanmıştı. Yukarı kasttan bir kadının aşağı kasttan bir erkek ile gayrimeşru ilişkisinden doğan çocuk, kast dışına çıkarılarak parya sınıfından kabul edilirdi⁹⁹.

İran hukukuna göre, babanın tüm aile üzerinde otoritesi, annenin de şerefli bir yeri vardı. İtaat etmeyen çocuk mirastan reddedilir, yedi yaşına kadar çocuğa anne nezaret eder ve yetiştirir, annenin ölümünden sonra bu sorumluluk hala veya ablaya geçerdi. Kız çocuklarının bakımı konusunda yaş sınırı olmayıp evlenene kadar bakımları sağlanırdı¹⁰⁰.

Yahudi hukukunda, babanın hâkimiyeti olmakla birlikte anne ve babaya itaat mecburiyeti vardı. İtaat etmeyen, anne-babaya hakaret eden ve döven çocuk üzerinde hâkim kararı ile dayak ve recim cezaları uygulanabilirdi¹⁰¹.

Eski Türklerde “beğ” olarak hitap edilen babanın sınırsız olmamak kaydıyla, hâkimiyeti söz konusuydu. Babadan sonra “ög” veya “apa” olarak adlandırılan annenin de söz hakkı vardı. Annesi vefat eden çocuğa da “ögsüz” denilirdi. Babaya çekmiş çocuğa “ataç” anaya benzeyen kıza da “anaç” denirdi. Bayındır Han her yıl düzenlediği ve Oğuz Beylerini davet ettiği toyda, oğlu olanları ak otağa, kızı olanları da kızıl otağa oturttururdu¹⁰². Evlenecek kız ve erkek çocuklar

⁹⁶ Aرسال, Sadri Maksudi, *Umum Hukuk Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1948, s. 161.

⁹⁷ Kozak, İbrahim, *Genel Hukuk Tarihi*, Ankara, 2011, s. 48.

⁹⁸ Okandan, Recai Galip, *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*, İstanbul, 1951, s. 218.

⁹⁹ Aرسال, *Umum Hukuk Tarihi*, s. 47-48.

¹⁰⁰ Okandan, *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*, s. 218.

¹⁰¹ Okandan, *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*, s. 218.

¹⁰² Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara, 2014, I, 77-78.

baba ocağından kendisine düşen miras payını alarak ayrılırdı. En küçük “od oğul” adı verilen çocuk da baba evinde kalır, evlenmemiş veya dul kız kardeşlerine bakar, evlenecek kız kardeşinin çeyizini hazırlardı.

Baba hâkimiyetinin egemen olduğu İslam öncesi Arap toplumunda, kabilecilik ve soy kavramları öne çıkmaktaydı. Çocuklar, ticari mal gibi alınıp satılabiliyordu. Kız çocukları mirasın pay edilmesi sonucu malın azalmasına sebep olması, savaşlarda esir edilebilmesi, sakat doğması, ileride ahlaksızlık yapması, para kazanamayıp yük olması ihtimallerinden dolayı özellikle Mekke bölgesinde altı yaşına kadar Şubeyke kabristanına diri diri gömülüyordu. Yine aynı dönemde bakımsızlık ve boşama kolaylığı gibi sebeplerden dolayı da yetim sayısı çoğalmıştı.

Osmanlı Devleti’nde çocuk ve çocuk haklarına çok önem verilmiş, birçok kuruluş ve vakıflar sadece çocuk yetiştirmekle görevlendirilmişti. Osmanlı’da konuya verilen önemi işaret etmesi açısından “hisse-i haml” adı verilen anne karnında cenin halindeki çocuğun mirastan pay taksimi alması¹⁰³ ve “ıskat-ı cenin” adı verilen çocuk düşürmenin “gurre”¹⁰⁴ adı verilen bir cezalarının oluşunu burada hatırlatmak istiyoruz. İleride detaylı anlatılacağından dolayı, bu kadar değinmeyi yeterli görüyoruz.

Aydınlanma dönemi öncesi Hıristiyan Avrupa’ında çocukların “Peccatum Originis” (Asli Günah)la doğduğuna¹⁰⁵ inanılıyor, çocukların cehennemlik olmaktan kurtarmanın baba ve anneye ait olduğu kabul ediliyordu. “Beat the devil out of him” deyimini çocuğu bir güzel döverek dersini vermek anlamına gelir. Hatta Ortaçağda çocukların durumunun İlkçağdan daha kötü olduğunu ifade edilmektedir.¹⁰⁶

Aydınlanma sonrası Hıristiyan Avrupa’ında çocuğun günah ürünü ve doğuştan kötü yaratık olduğu düşüncesine itiraz edildi ve çocuğun doğuştan iyi ve saf olduğu söylendi. Önce John Locke (V. 1704) “Tabula Rasa”¹⁰⁷ yani boş levha

¹⁰³ Çardak mahallesinde oturan İbrahim adlı kişinin vefatından sonra, annenin hamile olduğu göz önüne alınarak hissesi yazılmıştır bkz. Düzbakar, Ömer, “*Osmanlı Devletinin Dilencilere Bakışı, Bursa Örneği*”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research, Volume 1/5 Fall 2008, s. 293.

¹⁰⁴ Hanefilerce beş yüz, Şafîilerce 600 dirheme tekabül eder (bkz. Muhsin Koçak, DİA, Yıl: 1996, c. 14, s. 211; Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Çocuk*, s. 151.

¹⁰⁵ Romalılar 5: 12/21, 6/23.

¹⁰⁶ Fink, Arthur, *Sosyal Hizmet Alanı*, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları Sayı: 21, çev. Lütfiye Yasa, Necil Ulusay, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara, 1963, s. 27.

¹⁰⁷ Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2013, s. 296.

tanımını ortaya attı. Daha sonra J. J. Rousseau (V.1778), çocuğun saygıdeğer bir varlık olduğu tezini savundu.

1601 yılında İngiltere’de Kraliçe Elizabeth zamanında uygulamaya konulan “Yoksullar Yasası”, çocukların korunmasına ilişkin ilk ve en önemli adım olarak kabul edilmektedir¹⁰⁸. Bu yasaya göre, çalışabilir yoksullar/dilenciler, hasta, sakat, yatalaklar ve küçük çocukları olan anneler gibi çalışamaz durumdaki yoksullar ve bakıma muhtaç çocuklar olmak üzere yoksullar üç kısma ayrılmıştır.

Tarihi sürecine paralel olarak 1866 yılında Dr. Bernard, on yedi serseri çocuğu barındıran ilk ıslahevini İngiltere’de açmıştır¹⁰⁹.

19. yüzyılda Charles Dickens (V. 1870), Oliver Twist ve David Copperfield gibi ezilen çocuk karakterlerini ön plana çıkararak çocuk haklarında önemli gelişmelerin yaşanması sağlanmıştır.

Koloniler döneminde ABD’de, kimsesiz çocuklar iş yerlerinde çalıştırılmak üzere kiralanırdı. 1790 yılında kimsesiz çocuklar için ilk devlet kuruluşu açılmıştır. Ancak çocukların büyük çoğunluğu 1870 yılına kadar düşkünler evinde hasta, yaşlı ve bunaklarla bir arada bakılmıştır. 1853 yılında ilk çocuklara yardım derneği New York’ta kurulmuştur. 1870’te İyilik Sever Dernekler Kongresi, çocukları düşkünler evinden kurtarmış ve koruyucu ailelerin yanına yerleştirilmelerini sağlamıştır¹¹⁰. Bu anlamda yeni bir adım ve gelişme olarak 1899’da Amerika’da Illinois’de ilk Çocuk Mahkemeleri kurulmuştur¹¹¹.

Son olarak 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda oy birliği ile Çocuk Hakları, günümüzdeki halini almasının zemini oluşturulmuş ve bu temel üzerinde gidilerek son halini almıştır.

Çocuk himayesi meselesi, Batı medeniyetinin son asırda tesis ettiği takdire şayan müesseselerdendir. Cezai ehliyet konusunda İslam’ın çocuğa bakış açısı farklı olduğu için İslam tarihinde böyle bir müesseseye rastlanılmaması doğal karşılanmalıdır. Batılı insana bu mahkemelerin gerekli olduğunu hissettiren faktörler

¹⁰⁸ Fink, *Sosyal Hizmet Alanı*, s. 211.

¹⁰⁹ Akol, Osman Korkut, *Kimsesiz Çocuklar*, Örnek Matbaası, Ankara, 1950, s. 89.

¹¹⁰ Friedlander, W. A., *Introdoction to Social Welfare*, New Jersey, Prentice- Hall Inc., 1961, çev. Taşçıoğlu, Reşan, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları Sayı 44, *Sosyal Refah Hizmetine Başlangıç*, 2. Baskı, Şenyuva Matbaası, Ankara, 1966, s. 75-79.

¹¹¹ Şensoy, Naci, *Çocuk Suçluluğu, Küçüklük, Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1949, s. 172.

vardır. Çocuğun büyüklerden farklı olduğunun kabul edilmesi, onların da büyükler gibi aynı hapisanelere konmalarındaki *mahzurların olduğu gerçeğinin fark edilmesi*, bir kısım araştırma ve müşahedeler sonucunda anlaşılmıştır¹¹².

Klasik İslam hukuku kaynaklarında, çocukla ilgili müstakil bölüm bulunmamasıyla birlikte çocuğa ilişkin bilgiler, nikâh bölümünden sonra nesep, nafaka, hidâne, velâye, lâkit, esâre gibi bölümlerde ele alınmıştır. Çağdaş müellifler ise özel hukuk kapsamında Ahvâlü’ş-Şahsiyye adı altında incelenmektedir.

1.6. Çocukluğun Dönemleri

Çalışmanın bu kısmına kadar “çocuk” kelimesi ve çocuğun haklarının gelişimi konularını inceledik. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için çocukluk diye adlandırılan döneminin başlangıç ve bitiş aşamalarının bilinmesi önem arz etmektedir. Çocukluk döneminin tek bir aşama halinde ele alınmasına imkân yoktur. Bu dönemlerin başlangıç ve bitimini gösteren akli ve bedeni birtakım değişiklikler, çocuğun geçirdiği dönemler hakkında ipuçları vermektedir. Bazen fiziki olarak olgunluğa ermiş kişi aklen olgunlaşmamış, bazen de aklen olgunlaşmış kişi fiziki olarak olgunluğa ermemiş olmaktadır. Buna göre İslam hukukunda çocukluk dönemleri, temyiz öncesi, temyiz, buluş ve rüşd dönemleri olmak üzere dört aşamada incelenmektedir. Şimdi bu dönemleri inceleyelim.

1.6.1. Temyiz Öncesi Dönem

Temyiz sözlükte iki şeyi birbirinden ayırmak anlamına gelmektedir¹¹³. İslam hukuk literatüründe “İnsanın söz ve davranışlarının sebep ve sonuçlarını idrak edebilme ve bu idrake uygun biçimde iradesini kullanabilme gücü”¹¹⁴ olarak nitelendirilmektedir. Temyiz vasıflarına sahip olan kimseye de mümeyyiz denir.

Genel itibariyle mümeyyiz âkil anlamında da kullanılmaktadır. Temyiz yaşı kişiden kişiye değişeceğinden dolayı kesin bir yaş ile sınırlama imkânı yoktur. Temyiz dönemi iyiyi kötüden ayırt etme ile başlar buluş dönemine kadar devam eder. Bu dönem, ortalama olarak 0-7 yaş dönemidir ki süt dönemini de

¹¹² Canan, *Haksız Değilim*, s. 57.

¹¹³ İsfahani, Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Râgıb, *el-Müfredat fî Garîbu'l-Kur'an*, Dar'ul-Ma'rife, Lübnân, ts., s. 478.

¹¹⁴ Bingöl, Abdulkuddüs, “Temyiz”, DİA., Yıl: 2011, c. 40, s. 437.

kapsamaktadır. Bu süreç, doğuma kadar olan cenin dönemi ve doğumdan sonraki temyize kadar olan dönem olarak ikiye ayrılır¹¹⁵.

Cenin, Arapça (جنن) kökünden gelir ve kelime manası örtülmüş demektir.¹¹⁶ Bu dönem çocuğun ana karnına düştüğü andan, doğumuna kadar olan bölüm olarak kabul edilmektedir. Bu dönemin gizli oluşu ve dış dünya tarafından görülmemesinden dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir. Cenin ifadesi ana rahmindeki çocuğa verilen isim olsa da, ceninin geçirmiş olduğu ve bulunduğu dönemle alakalı İslam hukukçularının değişik görüşleri bulunmaktadır.

Şafiî Hukukçularına göre, örf nazarında insanın yaratılışının ilk safhasını oluşturan canlı, henüz şekli belli olsun veya olmasın cenindir¹¹⁷.

Zahirî âlimlerinden İbn Hazm'a göre, cenin, alaka safhasındaki canlıya denir¹¹⁸.

Mâlikî hukukçularına göre, ana rahminde henüz azaları şekillenmemiş bile olsa et parçası/mudğa halinde bulunan canlı cenindir¹¹⁹.

Hanbelî hukukçularına göre, rahimdeki canlı, insan suretini aldıktan sonra cenin diye adlandırılır¹²⁰.

Hanefî hukukçularına göre, ana rahmindeki canlının cenin diye tanımlanması, parmak, tırnak ve saç gibi organlarla insan olduğunun görülmesinden dolayıdır¹²¹.

Cenin dönemi, nutfe, alaka, mudga, izam¹²² dönemlerini kapsamaktadır. Hamilelik olarak adlandırılan bu dönemin en az altı ay¹²³ olduğu hakkında İslam

¹¹⁵ Serahsî, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed (v. 483), *Kitabu'l-Mebsût*, Dar el-Maarife, Lübnan ts., XXIV, 162.

¹¹⁶ İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem b. Mansur, *Lisanu'l-Arab*, Dâru'l-Maarif, Kahire, ts., I, 701.

¹¹⁷ Şafiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs (v. 150), *el-Umm*, Dâru'l-Vefa, 2001, VI, 115.

¹¹⁸ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî, *el-Muhallâ*, Mısır, ts., XI, 236-237.

¹¹⁹ Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sa'd el-Kurtubî el-Bâci (v. 474), *el-Münteka Şerhu'l-Muvattâ*, Mısır, 1332, VII, 80.

¹²⁰ İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakiddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî (v. 643), *el-Muğni*, Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968, VIII, 406.

¹²¹ Aynî, Bedruddîn Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa, *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1990, XIII, 218.

¹²² Mu'minun, 23/12-148.

¹²³ Serahsî, *Mebsût*, XVII, 156; Buhûtî, Mansûr b. Yunus b. İdris, *Keşşâfu'l-Kinâ' an Metni'l-İknâ'*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1983, V, 405.

hukukçuları arasında ittifak vardır. Hamileliğin asgari süresi Hanefiler iki sene, diğer üç mezhep ise en fazla dört sene olarak kabul etmektedirler¹²⁴.

İslam Hukukuna göre ana karnındaki cenin tam vücut/hak ehliyetine haiz değildir¹²⁵. Ancak nesep, miras ve lehine vasiyet edilen şeylere sahip olma haklarına sahiptir. TMK'na göre kişilik, sağ olarak doğmakla başlar¹²⁶ ve her insanın hak hürriyeti vardır¹²⁷. İyiyi kötüden ayırt etme ve kısıtlı olmama şartıyla, ergin kişilerin fiil/eda ehliyetleri vardır¹²⁸.

Çocuğun doğumundan temyizine kadar olan döneme gayri mümeyyiz çocukluk denilmektedir. Bu dönemde çocuk hem lehine hem de aleyhine olan haklara sahiptir, ancak fiil ehliyeti yoktur. Veli veya vasisinin izniyle alış-veriş, rehin ve kiralama işlemleri geçerlidir, kâr ve zararları ise çocuğa ait kabul edilir¹²⁹. Bu dönemde çocuk vergi, öşür, haraç gibi vergilere tabidir¹³⁰.

1.6.2. Temyiz Dönemi

Temyizin kişiden kişiye değişiklik gösterebilen bir dönem olduğunu ifade etmiştik. Temyiz döneminin yaş olarak kesin çizgilerle ayrılması veya genelleştirilmesi mümkün değildir. Ancak hukuken kişilerin bazı sorumlulukları üstlenmesi veya yapacağı işlerin sonuçlarını alması gerekecektir. Bu itibarla kişinin mümeyyizlik durumu hukuken ciddi sorumluluklar doğuracağından dolayı tam olarak belirlenmesi hatta belli bir yaş tespit edilmesi gerekmektedir. Kişinin akli melekelerini merkeze alarak ve yaşıyla da orantılı bir şekilde temyiz olduğu bir yaş belirlenmek en doğru yaklaşım olduğu söylenebilir. Peygamber Efendimizin namaza başlama yaşı olarak işaret buyurdıkları yedi yaşını¹³¹, İslam hukukçuları da temyiz yaşı olarak kabul etmişlerdir.

Mecelle 'de temyiz yaşı ile alakalı şu bilgiler oldukça önemlidir:

¹²⁴ Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ' an Metni'l-İknâ'*, V, 407.

¹²⁵ Zerka, Muhammed Ahmed (V. 1938), *el-Madhalu'l-Fıkhî'l-Âm, Dâru'l-Fıkr*, 1965, II, s.748.

¹²⁶ TMK Md. 28.

¹²⁷ TMK Md. 8.

¹²⁸ TMK Md. 10.

¹²⁹ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, (Mecelle), Tercüme ve kontrol eden: Ali Himmet Berki, İstanbul, 1990, Md. 916-917

¹³⁰ Ansay, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstiklâl Matbaacılık, Ankara, 1954, s. 73

¹³¹ Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. el-Huseyn Ali (v. 458), *es-Sünen'ul-Kubrâ*, Dâru'l-Marife, Lübnân, 1986, II, 228-229.

“Sagir-i mümeyyiz, bey’ ve şirayı fehmetmeyen yani mülkiyeti bey’in saib ve şiranın calib olduğunu bilmeyen ve onda beş aldanmak gibi gabn-i fahiş olduğu zahir olan bir gabn-i yesrden temyiz ve tefrik eylemeyen çocuk olup bunları temyiz eden çocuğa sagir-i mümeyyiz denir”¹³² Burada mümeyyiz olmamış çocuk, alış-verişten anlamayan, bir şeyi satmayı mülkiyeti elden çıkarmayı, satın almanın da mülk edinmek olduğunu bilmeyen ve yarı yarıya aldanmak gibi aşırı aldanmayı daha az aldanmadan ayıramayan kişi olarak ifade edilmektedir. Bunun aksi düşünüldüğünde yani hukuki ifadesiyle bu ifadelerin mefhumu muhalifinden mümeyyiz çocuğun kim olduğu anlaşılmaktadır.

Temyiz yaşına gelmiş ve mümeyyiz olan çocuğun mali tasarrufu tamamen menfaatine, tamamen zararına olan, zarar ve menfaatine de olabilecek tasarrufları olarak üç grupta incelenmektedir. Menfaatine olan tasarrufları, veli veya vasi iznine gerek olmaksızın, geçerlidir. Zararına olan tasarrufları, veli veya vasisinin izni olsa bile, geçersizdir. Kâr ve zararı belli olmayan tasarrufları ise, veli veya vasisinin izniyle geçerli olur¹³³.

1.6.3. Buluğ Dönemi

Ergenlik çağı olarak adlandırılan dönem, insanın bedenen olgunlaştığı ve neslin devamı için elverişli duruma geldiği dönem ve dini mükellefiyetlere uygun olma yaşı olarak da nitelendirilir. Fiziki bir olgunlaşma olduğu için buluğ çağının sınırlarının yaş belirtilerek, kesin çizgilerle sınırlandırılması doğru değildir. Günümüzde yapılan araştırmalar, ergenlik dönemlerinin genetik, miras ve iklim gibi etkenlere göre değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sıcak iklimin yaşandığı yerlerdeki çocuklar daha erken yaşlarda ergen olurken, soğuk iklimin yaşandığı yerlerde ise daha geç ergen olmaktadır.

İslam hukukçuları, doğuracağı hukuki sebeplerden dolayı bir yaş belirlenmesi mecburiyetine binaen asgari buluğ yaşını kızlarda dokuz yaşının bitimi, erkeklerde ise on iki yaşının bitimi olarak kabul etmişlerdir¹³⁴. Alâmet olarak

¹³² Mecelle, Md. 943.

¹³³ Kâsânî, Ebu Bekir b. Mes’ûd (v. 587), *Bedâiü’s-Sanai’ fi Tertibiş-Şerâi’*, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut, 1986, VII, 171.

¹³⁴ Mecelle Md. 986 (Sinn-i bulûğun mebdei erkekte tam 12, kızda 9 yaştır).

kızlarda adet görme, erkek çocuklarda ise inzal ittifakla kabul edilmiştir. Söz konusu yaşlardan önce buluğ belirtileri görülse bile buluğ kabul edilmemektedir¹³⁵.

Ebu Hanife'ye göre, buluğun azami yaşı erkeklerde on sekiz, kızlarda on yedi kabul edilirken, diğer mezhep imamlarında, erkek ve kızlar için on beş yaşının bitimi,¹³⁶ buluğun azami yaşı olarak kabul edilmiştir.

Mecelle'de “*Sinn-i bülûğun mebdei, erkekte tam on iki ve kızda dokuz ve müntehâsı, ikisinde dahi tam on beş yaştır*”. Daha anlaşılır bir ifadeyle, buluğ yaşının başlangıcı erkekte tam on iki, kızlarda dokuz, sonu ise ikisinde de tam on beş yaştır¹³⁷.

Buluğa eren kişi tüm dini yükümlülüklerden sorumlu olmakla birlikte, mali tasarrufları dışında tam eda ehliyetini de haiz olur. İşleyeceği suç ve cinayetlere karşı bedenen sorumludur ve kendisine işleyeceği suçun karşılığı olan bedeni ceza tatbik edilir¹³⁸.

TMK'na göre ergenlik *on sekiz yaşın dolması ile başlar ve evlenmek kişiyi ergen kılar*¹³⁹. *On beş yaşını dolduran küçüğün kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkeme tarafından ergen olduğu tasdik edilebilir*¹⁴⁰. Yani TMK'na göre on sekiz yaşını doldurmuş herkes her alanda hak ve fiil ehliyetine sahip olduklarından dolayı bu fiillerinden de sorumludurlar.

1.6.4. Rüşd Dönemi

Rüşd, kelime anlamı itibariyle *salah, uygun ve normal davranış* manalarına gelmektedir¹⁴¹. İmam Şafîî rüşdü, *dini ve mali konularda salah, normal davranış ve hareket* olarak ifade etmişse de¹⁴², diğer mezhepler dini bölümünü zikretmeden, mali konularda normal davranış olarak kabul etmişlerdir. Mecelle'de rüşd, “*Reşid, malını muhafaza hususunda tekayyüd ederek sefeh ve tebzir ve tevakki eden kimse*”¹⁴³ olarak tanımlamaktadır. Kısaca malına sahip olan kimse reşit kabul edilmiştir. Rüştte de temyiz gibi standart bir yaş belirlemek mümkün değildir. Aklın gelişmesi tecrübeden

¹³⁵ Mecelle Md. 985 (Hadd-i bulûğ, ihtilâm ve ihbâl yani gebe eylemek ve hayız ve habl yani gebe olmak ile sabit olur).

¹³⁶ Kâsânî, *Bedâi'us-Sanai'*, VII, 172.

¹³⁷ Mecelle, Md. 986.

¹³⁸ Hudarî, Muhammed Bek, *Usul el-Fıkıh*, el- Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübra, Kâhire, 1969, s. 94.

¹³⁹ TMK 11. Md.

¹⁴⁰ TMK 12. Md.

¹⁴¹ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, III, 1649.

¹⁴² Şafîî, *el-Umm*, III, 215.

¹⁴³ Mecelle, Md. 947.

kaynaklanan bir vasıftır. Mali tasarruflarla alakalı bir tabir olan rüşte ermiş kişi, malı ile yerinde tasarruf yapıp saçıp savurmeyen kişi olarak kabul görmüştür. Buluğa ermek ve raşid olmak çocukluk dönemini sona erdiren iki durumdur. Buluğa ermek, mükellefiyet yüklenme, bazı haklar elde etmek anlamlarına gelir. Rüşt ise, kişinin kanuni temsilcisinin müdahalesi olmaksızın kendisinin tasarrufta bulunabileceği konuma gelmesi demektir. Dolayısıyla bu durum çocukluk döneminin bittiğinin de bir göstergesidir. “*Yetimleri evlenme/buluğ çağına varıncaya kadar deneyin. Eğer kendilerinde rüşt hali görürseniz onlara mallarını teslim edin...*”¹⁴⁴ Ayetinden de anlaşılacağı üzere rüşt buluğdan sonra ortaya çıkmaktadır. Yetim kişinin mallarının teslimi ile alakalı bir dönem olduğundan dolayı rüşt yaşını iyi tespit etmek gerekmektedir. Rüşt için asgari yaş on sekiz ile yirmi yaş aralığı genel olarak kabul edilmekle birlikte, hakkında kesin kanaat oluşmazsa, Ebu Hanife'nin görüşüne göre yirmi beş yaşına kadar beklenilir ve malları kendisine teslim edilir¹⁴⁵.

TMK'nda çocukluktan çıkma yani rüşte erme yaşı on sekiz olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte evlenmenin kişiyi hükmen reşit kılacağı ve bu durumda kişinin *hükmi reşit* sayılacağı da kabul edilmiştir¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Nisa, 4/6.

¹⁴⁵ Kâsânî, *Bedâiüs'-Sanai'*, VII, 171.

¹⁴⁶ TMK, 22 Aralık 2001, Md. 11.



İKİNCİ BÖLÜM

POZİTİF HUKUKTA ÇOCUK KORUMA TEDBİRLERİ

İKİNCİ BÖLÜM

POZİTİF HUKUKTA ÇOCUK KORUMA TEDBİRLERİ

2. ÇOCUK KORUMA TEDBİRLERİ

2.1. Tedbir Çeşitleri ve Uygulamaları

Ülkemizde 03 Mayıs 2005 tarih ve 5395 sayılı yasa ile korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir¹⁴⁷. Buna göre *koruyucu ve destekleyici tedbirler* beş kategoriye ayrılmıştır:

- 1- Danışmanlık Tedbiri
- 2- Eğitim Tedbiri
- 3- Bakım Tedbiri
- 4- Sağlık Tedbiri
- 5- Barınma Tedbiri

Tedbir çeşitlerinden herhangi birisinin uygulanabilmesi için adli ve idari merciler, kolluk kuvvetleri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunması gerekliliği olan çocuğun kuruma bildirilmesinden sorumludurlar. Bu arada Cumhuriyet Savcısı'nın istemi üzerine re'sen Çocuk Hâkimi tarafından veya sorumlu kurumun yapacağı incelemeden sonra alacağı tedbir veya tedbirlerin belirlenmesi ve Çocuk Hâkimine bildirmesi ile karar alınabilir. Alınan tedbir, on sekiz yaşının dolması ile kendiliğinden kalkar ancak eğitim ve öğrenimin devamı durumunda çocuğun rızası alınarak belli bir süre daha devam edebilir.

Alınan tedbirler karar veren hâkim veya mahkemece en geç üçer aylık aralıklarla incelenir, devam etmesi düşünüldüğü durumlarda, talep üzerine inceleme sonrası Cumhuriyet Savcısı'nın talebi doğrultusunda veya re'sen de daha önce alınmış olunan karar kaldırılabilir. Acil durumlarda otuz gün süreli olmak ve en geç beş gün içerisinde hâkime müracaat etme şartı ile kurum tarafından koruma altına da alınabilir.

Uygulanması için karar alınan tedbirlerin merkezi koordinasyon görevi ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı)'nda olmak üzere, danışmanlık tedbirini ASPB, MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) ve yerel yönetimler, eğitim tedbirini MEB ve ÇSGB (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) ilgili birimler, bakım tedbirini

¹⁴⁷ 03 Temmuz 2005 tarihli 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu.

ASPB, Sağlık Tedbirini SB (Sağlık Bakanlığı), barınma tedbirini ASPB, MEB ve yerel yönetimler uyguluyorlar.

2.1.1. Danışmanlık Tedbiri

Danışmanlık tedbiri, “çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda, çocukların eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye yönelik tedbirdir”¹⁴⁸. Bu tedbir kapsamında danışmanlık tedbirini takip eden personel tarafından çocuk ve aileye mahkeme kararı ve yükümlülükleri hakkında bilgi verilir. Ebeveynlikten kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğinin takibi yapılır. Bireysel uygulama planı hazırlanarak en geç on gün içerisinde mahkemeye sunulur ve bu uygulama hakkında gerekli takibat yapılır. Bu tedbir kapsamında yapılan tüm çalışmalar kayıt altına alınarak gerekli görüşme tutanakları ile birlikte mahkemeye sunulur¹⁴⁹.

2.1.2. Eğitim Tedbiri

Çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına, iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamu ya da özel sektöre ait bir işyerlerine yerleştirilmesine eğitim tedbiri denilmektedir¹⁵⁰. Eğitim ve öğretime devam edememekten kaynaklanan kimseler için alınmış tedbir durumunda Milli Eğitim ve İş Kurumu tarafından yapılan çalışmalar takip edilerek Mülki İdare Amirlerine ve İl Koordinasyon Kurulu'na bilgi verilir¹⁵¹.

2.1.3. Bakım Tedbiri ve Modelleri

Çocuğun bakımından sorumlu olan kimselerin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi durumunda, çocuğun resmi veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine¹⁵² bakım tedbiri denilmektedir. Hakkında bakım tedbiri alınan çocuk ile ilgili teslim tarihinden en fazla on beş gün içerisinde çocuğun görüşünün de alındığı bireysel uygulama planı hazırlanarak mahkemeye veya çocuk hâkimin onayına sunulur. Daha sonra üçer aylık dönemlerle raporlar hazırlanarak mahkemeye arz edilir ve çocuğun gelişimi takip edilir. Uzmanın yaptığı inceleme sonucuna göre

¹⁴⁸ 03 Temmuz 2005 tarih ve 5395 sayılı *Çocuk Koruma Kanunu* (ÇKK), Md. 5/a.

¹⁴⁹ ASPB ÇHGM 2012/15 sayılı genelge.

¹⁵⁰ 03 Temmuz 2005 tarih ve 5395 sayılı ÇKK, Md. 5/b.

¹⁵¹ ASPB ÇHGM 2012/15 sayılı genelge.

¹⁵² 03 Temmuz 2005 tarih ve 5395 sayılı ÇKK, Md. 5/c.

gerekli durumlarda kararın kaldırılması talep edilir. Bu kararın alınmış olduğu çocuklar içerisinde durumu uygun olanlar belirlenerek Koruyucu Aile, Evlat Edindirme veya SED (Sosyal ve Ekonomik Destek) modellerinden uygun olanlardan yararlanabilirler¹⁵³.

Çocuğun izin, ziyaret, harçlık, giyim, kırtasiye ve benzeri iş ve işlemleri bakımı yapan kuruluş veya kurum tarafından yürütülür. Hakkında bakım kararı alınmış çocuğun yüksek yararı ve içinde bulunduğu durum göz önüne alınarak, kurumun uygun göreceği hizmet modellerinden birisi veya birkaçı uygulanabilir. Bu hizmet modelleri, aile odaklı hizmetler ve kurum odaklı modeller olmak üzere iki ayrı kategoriye ayrılır.

2.1.3.1. Kurum Odaklı Bakım Modelleri

2.1.3.1.1. Çocuk Yuvaları

Çocuk yuvaları, 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklar ile gerektiğinde 12 yaşını doldurup, tek başına yaşamını sürdüremeyecek durumda olanlardan kurumca himaye olunan kız çocuklarının, bedensel, psiko-sosyal ve duygusal gelişimleri sağlıklı, topluma yararlı bireyler olarak yetiştirmekle yükümlü olan (Mülga SHÇEK, yeni olarak ASPB bağlı) kuruluşlardır¹⁵⁴.

Çocuk yuvaları, küçük yaş çocuklarının ilk defa geldiği ve bakıldığı yerlerdir. Koruma kararı neticesinde teslim alınan çocuklar doğumundan iki yaşına kadar süt çocuğu olarak adlandırılır. 03-06 yaş gurubu oyun çocuğu olarak ve 07-12 yaş okul çağı çocuğu olarak adlandırılır¹⁵⁵. Gerekli bakım hizmetlerini almaya başlarlar. Bu kurumlar, çocukların büyümeleri ve grup hatta kuruluş değiştirme gibi durumlarda psikolojik olarak yıpranmamaları ve örselenmemeleri, varsa üst yaş gurubu kardeşlerinden ayrılmalarını önlemek için genellikle 0-12 yaş çocuk yuvası, 13-18 yaş KYY ile birlikte planlanmaktadır

Bebekler/çocuklar uyaran alma, güven duyma-güvende olma, sürekli ve tutarlı bakım alma, bakım verene bağlanma, değerli olduğunu ve birisinin onu düşündüğünü, birisi için önemli olduğunu, diğer bir deyişle varoluşunu destekleyici gereksinimler içindedir. Bu gereksinimleri karşılanmadığı durumlarda “gelişimsel bozukluklar”, “reaktif bağlanma bozuklukları”, “duygusal durum bozuklukları” ve

¹⁵³ ASPB ÇHGM 2012/15 sayılı genelge.

¹⁵⁴ 07 Ocak 1999 tarih ve 23576 Sayılı *Çocuk Yuvası Yönetmeliği*.

¹⁵⁵ 23576 Sayılı *Çocuk Yuvası Yönetmeliği*, Md. 4.

“travmatik stres bozuklukları” gibi tanıları ile sıklıkla karşılaşılmaktadır¹⁵⁶. Bu rahatsızlıklar, çevreye ilgisizlik, boş ve donuk bakışlar, gülmeme, göz teması kurmama, çok ağlama, garip el kol hareketleri, yerinde sallanma, geniş getirme gibi refleksleri de ortaya çıkarmaktadır. Bunların yanı sıra gelişme geriliği en belirgin durumdur. Dr. R. Spitz’in (V.1945) tanımladığı bu tablo, hospitalizm (kurum hastalığı) olarak nitelendirilmektedir¹⁵⁷. Bu rahatsızlık, “anne yoksunluğu sendromu” olarak da adlandırılmaktadır. Annenin veya onun yerini tutacak bir sevgi objesinin yokluğundan kaynaklanan, geri dönüşü zor bir gelişim bozukluğudur. Çocukların kaldıkları yerlerin vardiya usulü ile bakım elemanlarının değiştiği kuruluşlar olduğunu düşündüğümüzde, bu rahatsızlık için ne kadar uygun bir ortam oluşturulduğu akıllara gelmektedir.

Çağdaş bakış açısı doğrultusunda, günümüzde artık çocuk yuvaları daha çok bir *ara istasyon* olarak görülmekte ve “*ailelerinin yanlarına dönmeleri mümkünse*” ailelerine geri döndürülmektedir. Ailelerinin yanına dönmeleri risk teşkil eden durumlarda, öncelikle aile odaklı hizmet olarak nitelendirilen “koruyucu aile”, “evlat edinme” ya da “çocuk evleri” modellerinden uygun olan bir model uygulanmaktadır. Dolayısı ile kuruluşlar artık çocuk ya da bebeğin sürekli olarak kalacağı bir yer olmaktan çıkmaktadır.

Mayıs 2014 itibarı ile¹⁵⁸ 0-12 yaş gurubunda 19 adet çocuk yuvasında 1.412 kapasite hizmet verilmekte olup, 764 çocuğumuz bu modelden faydalanmaktadır.

2.1.3.1.2. Yetiştirme Yurtları

Yetiştirme yurtları, 13-18 yaş ve 18 yaşın üzerinde koruma kararının devamını gerektiren koşulları taşıyan korunmaya muhtaç çocukları, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, demokrasi bilincine sahip, insan haklarına saygılı, çağdaş, beden ve duygusal gelişimleri sağlıklı, topluma yararlı bireyler olarak yetiştirmek, korumak, bir iş veya meslek sahibi yapmakla görevli ve yükümlü kuruluşlardır¹⁵⁹.

¹⁵⁶ Erol, Neşe, “Yuva ve Yetiştirme Yurtları Sorunun mu Yoksa Çözümün mü Parçası”, Koruma Altındaki Çocuklar, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, 23-25 Şubat 2004, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2004, s. 135.

¹⁵⁷ Yörükoğlu, “Koruma Altındaki Çocuklar ve Hakları”, Koruma Altındaki Çocuklar, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, 23-25 Şubat 2004, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2004, s. 3.

¹⁵⁸ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10542/Istatistikler> ASPB ÇHGM Resmi Web Sitesi [30.04.2015].

¹⁵⁹ 13 Aralık 1995 tarih ve 22462 Sayılı Yetiştirme Yurtları Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik.

Yetiştirme yurtları, KYY (kız yetiştirme yurtları) ve EYY (erkek yetiştirme yurtları) iki guruba ayrılmaktadır. Kendi içerisinde 13-15 ve 15-18 yaş gurubu olarak kategorize edilmektedir. Genel itibari ile 13-18 yaş gurubu çocukların korunması, bakılması ve iş veya meslek sahibi yapılarak hayata tutunmalarının sağlandığı kuruluşlardır. Ancak tarih içerisinde darüleytam, öksüzler yurdu ve kimsesizler yurdu gibi isimlerle anılan bu kuruluşlar her zaman tartışmaların odağında kalmıştır.

Günümüzdeki manası ile kurumsallaşmış yetiştirme yurtlarının temeli, Osmanlı Devleti zamanında atılmıştır. Osmanlı Devleti çocuklarla ilgili kurumsallaşmada model olarak Batı'yı almıştır. Batı'daki kurumsallaşma ise sanayi devrimi ile çocuk suçlarındaki artış ve çocuğun cezasını çekerken aynı zamanda meslek sahibi, üretken insanlar haline getirilme çabaları ile ortaya çıkan Ceza ve İslahevlerinin kurulmasına bağlanabilir. I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ihtiyaçlar, tüm çocukları kapsayacak bakımevleri, yurtlar, süt evleri ve kreşler gibi kurum ve kuruluşların açılmasını gerekli kılmıştır¹⁶⁰.

İslam dininin bir gereği olarak hasta, yaşlı, yolda kalmış, öksüz ve yetimlere sahip çıkılma, Osmanlı Devleti'nde kadılar aracılığı ile yerine getiriliyor, kadılar ise bu görevi hayırsever ve vakıflar aracılığı ile yapıyorlardı. 19. yüzyıl Osmanlı-Rus, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı topraklarına özellikle de Anadolu'ya yapılan göçler sonucu bu görevin artık bir kurum aracılığı ile yapılması gereğini doğurmuştur¹⁶¹.

Kısıtlı imkânlar ile yürütülen bakım ve koruma görevleri, o dönemlerde toplu bakım ihtiyacını ortaya çıkarmış ve bu bakış açısı çok uzun yıllar etkisini göstermiştir.

Toplu bakım veya *Kışla Tipi Bakım* olarak da literatürde yer alan bakım sistemi, gerek bakılan çocuk, gerekse bakım personeli üzerinde çok olumsuz etkileri gözlemlenmiştir. Bu modelde çocukların bakım personelinin ve grup sorumlularının mesai, vardiya tipi çalışma sisteminden kaynaklanan, sürekli çocukla irtibatının sağlanamayışı, çocuğa ait bir evin, odanın olmayışı, sürekli tek düze planlanmış hayat ve belirsizliklerin çocuk üzerinde olumsuzlukları bilimsel olarak da

¹⁶⁰ Civaner Murat, Ülman Işıl, *Her Şey Çocuk İçindir*, Türk Pediatri Arşivi Dergisi, S. 44, 2009, s. 112 (Besim, Ömer, "Çocuklara Dair", Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul, 1341, s. 18-24, 32-34, 36-38.)

¹⁶¹ Koç, Bekir, "Osmanlı İslahhanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (2): 113-127, (2007), s. 117.

ispatlanmıştır. Bu nedenlerle günümüzde artık toplu bakım uygulamalarının terk edilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu sebeptendir ki KYY ve EYY zamanla Sevgi Evi tipi bakım modeline dönüştürülmesi çalışmaları hızla devam etmektedir.

Mayıs 2014 itibarıyla¹⁶² 8 adet *Çocuk Yuvası ve KYY* adı altında¹⁶³; 799 kapasitede /506 çocuk, 26 adet *EYY adı* altında¹⁶⁴; 1,702 kapasitede /913 çocuk, 3 adet *Refakatsiz Sığınmacı-EYY*¹⁶⁵ adı altında; 118 kapasitede/ 63 çocuk, 3 adet *KYY*¹⁶⁶ adı altında;180 kapasitede/ 102 çocuk, 1 adet *Refakatsiz Sığınmacı-KYY*¹⁶⁷ adı altında; 30 kapasitede /7 çocuk, 68 adet¹⁶⁸ Sevgi Evinde 5,416 kapasitede 4,147 çocuk bu hizmet modelinden istifade etmektedir.

2.1.3.1.3. Çocuk Evleri

Çocuk Evleri, haklarında korunma / tedbir kararı verilen 0-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bir iş veya meslek sahibi yapmak, izlemek ve desteklemekle görevli ve yükümlü olan çocuk evleridir¹⁶⁹.

Bu bakım türünde ise kaynağı yuva ve yetiştirme yurtları olmak üzere daha çok aile sıcaklığını verebilme, çocukların eşya ve mekânlarına sahip çıkabilme, sosyal hayata uyum sağlayabilme ve koruma kararı kaldırıldıktan sonra hayata daha sıkı bağlanabilecekleri bir Ev Tipi Bakım modelidir.

Sayıları 5-8 olabilen, (0-18 yaş aralığında) koruma altındaki çocukların kaldığı evlerdir. Seçilen çocukların her biri arasındaki yaş farkı üç yaşı geçmeyen (kardeşler hariç olmak üzere), kurum tarafından uygun görülerek açılan apartman dairelerinde kalırlar. Bu daireler toplumun örf, adet, geleneklerine göre tefriş edilerek *aile ortamı* oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Her bir evde vardiya esasına göre görev yapan üç bakım elemanı bulunmaktadır. Evlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve merkez ile koordinasyonun sağlanabilmesi için dört eve kadar sorumlu kişiler grup sorumluluğu yapmaktadırlar. Koordinasyon Merkezi olarak adlandırılan Müdürlükçe iase, ibate,

¹⁶² <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10542/Istatistikler> ASPB ÇHGM Resmi Web Sitesi [30.04.2015].

¹⁶³ 0-18 yaş gurubu.

¹⁶⁴ 13-18 yaş gurubu.

¹⁶⁵ 13-18 yaş gurubu.

¹⁶⁶ 13-18 yaş gurubu.

¹⁶⁷ 13-18 yaş gurubu.

¹⁶⁸ 0-18 yaş gurubu.

¹⁶⁹ 05 Ekim 2008 tarih ve 27015 Sayılı *Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*.

giyim ve okul-kurs vb. giderleri karşılanmaktadır. Bu tip bakım modeli, günümüzde uygulanan en uygun kurumsal bakım çeşidi olarak görülse de hiçbir zaman aile odaklı modeller kadar etkili olamamaktadır.

Evde her zaman rol model eksikliği, çocuklara dönüşümlü olarak bakan elamanları ile yaşanan, bazen aşırı bağlanma, bazen de bağlanamama, Bakım Elmanı veya Gurup Sorumlusu değişiklikleri çocuklarda travmalara sebebiyet verebilmektedir.

Sosyal hayata adaptasyon adına en iyi model olarak görülen bu model, birlikte alış-veriş, gezi ve ziyaretler sırasında çevre tarafından dikkat çekmektedir. Aynı cinsiyetten 5-8 çocuğun toplu olarak bakım elemanı/ gurup sorumlusu eşliğinde, yaptıkları tüm faaliyetler ortama uyumu zorlaştırmakta, dolayısı ile de sosyalleşmeye ket vurabilmektedir.

Bu evlerden gerek Evlat Edinme gerekse Koruyucu Aile Modelleri için çocuk alınması da zamanla çocuklar arasında bağlanma ya da seçilme/seçilmeme kaynaklı psikolojik problemlere sebebiyet vermektedir.

Mayıs 2014 verilerine göre; 0-18 yaş gurubunda 959 adet Çocuk Evinde (5.566 kapasitede) 4.963 çocuk bu hizmet modelinden faydalanmaktadır.

2.1.3.1.4. Koruma Bakım Rehabilitasyon Merkezleri / Bakım Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri

Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ve Bakım Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri, suça sürüklenen veya ceza infaz kurumundan salıverilen çocuklar ile duygusal, cinsel ve/veya fiziksel istismara uğramış ve sosyal rehabilitasyona ihtiyaç duyduğu tespit edilen çocuklardan haklarında bakım tedbiri/koruma kararı verilen çocukların; temel gereksinimini taşımak, fiziksel duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri yapmak, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya bir sonraki sosyal hizmet modeline hazır hale gelmelerini sağlamak amacıyla oluşturulan ve/veya işbirliği protokolü ile işletilen koruma bakım ve rehabilitasyon merkezleri ile bakım ve sosyal rehabilitasyon¹⁷⁰ merkezleridir.

Suçta sürüklenmiş veya suç mağduru olmuş çocuklara yönelik verilen bir hizmet modelidir. Günümüzde kuruluşların ihtisaslaşması doğrultusunda kendi

¹⁷⁰ 04 Eylül 2009 tarih ve 27339 Sayılı *KBRM ve BSRM yönetmeliği*.

içlerinde de; on sekiz yaş altı ergen gebe üniteleri, madde bağımlılığı tedavisi tamamlanan, aile içi ve dışı istismar, cinsel sömürü, suç işleme ve suç işlemeye devam, durumlarına göre ihtisaslaştırılmış ve hizmet etmekte olan kuruluşlardır. Buradaki rehabilitasyon faaliyetlerinin SB Koordinasyonunda ve akademik olarak hazırlanmış çalışmalar doğrultusunda devam ettirilmektedir.

Mayıs 2014 verilerine göre 39 adet BSRM' de (1,137 kapasitede) 828, 14 adet KBRM' de (395 kapasitede) 188 çocuğumuz rehabilite edilmektedir¹⁷¹.

2.1.3.1.5. Özel Kreş ve Gündüz Bakımevlerinden Sağlanan Destekler

Yukarıda bahsedilen bakım modellerinin dışında, birtakım projelerle verilen bakım hizmetleri desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu projelerden olan “Sevgi Zinciri” özellikle 0-6 yaş gurubu çocukların buldukları yuvalardaki mevcut ortamlarından uzaklaştırılarak, farklı ortamlarda eğitim, bakım ve beslenmelerinin sağlanması, onların fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal gelişimlerine yardımcı olunmaya çalışılmaktadır.

Temel değer ve alışkanlıkların kazandırılması amaçlı projelerle, gerek koruma altındaki çocuklar gerekse, maddi desteğe muhtaç ailelerin çocuklarının da bu ihtiyaçları karşılanmaktadır. Mayıs ayı verilerine göre¹⁷² 1.673 Özel Kreş ve Gündüz Bakımevlerinden 56.024 çocuğumuz yararlandırılmakta olup, bu çocukların 1.792'si proje kapsamında ücretsiz kreş hizmetinden faydalandırılmaktadır.

2.1.3.2. Aile Odaklı Bakım Modelleri

2.1.3.2.1. Koruyucu Aile

Koruyucu aile, korunmaya muhtaç çocukların korunmalarını gerektiren süre içerisinde aile ortamlarında yetiştirilmesi demektir. Ülkemizde genellikle 0-2 yaş çocuk gurubunun özellikle, terk veya hakkında rızanın aranmama kararı olan çocuklardan seçilerek bu model uygulanmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde en çok kabul gören ve desteklenen koruma şekli “foster care” denilen koruyucu aile ve evlat edinme sistemleridir. Koruyucu aile, belli özellikleri dikkate alınarak seçilen çocuğa iyi ve güvenli bir ev sağlama yeteneğine sahip olması gereken ve geçici süreyle çocuğun bakımını üstlenen ailelerdir. Her

¹⁷¹ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10542/Istatistikler> ASPB ÇHGM Resmi Web Sitesi [30.04.2015].

¹⁷² <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10542/Istatistikler> ASPB ÇHGM Resmi Web Sitesi [30.04.2015].

ülkenin kendi yapısına uygun olan çocuk koruma servisleri, hem koruyucu aileleri denetler, hem de bir süre sonra çocuk kendi biyolojik ailesine geri verilebileceği için bu aile ile ilgili sorunun çözümü ile ilgilenir.¹⁷³

Mayıs 2014 verilerine göre Türkiye genelinde 3.012 Koruyucu ailede 3.656 çocuk bu hizmetten faydalanmaktadır¹⁷⁴. (Bu konu üçüncü bölümde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.)

2.1.3.2.2. Evlat Edinme

Evlat edinme, kuruluşlarda bakılan ya da bakım için sıraya alınan, muhtaç çocuklardan MK (Medeni Kanun) hükümlerine göre evlat edindirilebilecek özelliklerdeki çocukların evlat edinebilecek koşulları taşıyan kişi ve ailelere evlat edindirme işlemidir¹⁷⁵. Evlat edinme, insanlık tarihi kadar eski bir işlemdir. Eski Çin, Hint, Babil, Asur, Sümer, Mısır, İran, Yunan ve Roma hukuklarında evlat edinme müessesine rastlanmaktadır¹⁷⁶. Hıristiyanlıkta ve Yahudilikte evlat edinmeye çok rağbet edilmemiştir. 20. yüzyıl itibarı ile tarihi seyrini tamamlamış ve “evlat edinme” konusu tüm devletlerin hukukunda yerini almıştır¹⁷⁷.

İslam’dan önce Araplar arasında evlat edinme yaygın bir şekilde uygulanmıştır. Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise’yi evlat edinmişti. Evlat Edinme ile alakalı ayetin nüzulü ile de geleneksel olarak mevcut olan evlat edinme işlemi, İslam’ın özülüyle örtüşmediği için kaldırılmış oluyor.¹⁷⁸ İslam’ın evlatlık müessesesini tasvip etmeyişi, emek istismarı, nesep ve veraset açısından oluşabilecek karışıklıklar olarak değerlendirilebilir.

Cahiliye döneminde geçerli olan evlat edinme sistematığı, sıhrî hısımlıktan¹⁷⁹ ibaretti. Evlat edinilen çocuk, kendi öz evladı gibi bugünkü ifadesi ile nüfus kütüğüne kaydettirilerek diğer çocuklar ve varislerle aynı haklara sahip olabiliyordu.

¹⁷³ Ekşi, “Dünyanın Beş Kitasının Çeşitli Ülkelerinden Örnekler”, s. 9.

¹⁷⁴ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10542/Istatistikler> ASPB ÇHGM Resmi Web Sitesi [30.04.2015].

¹⁷⁵ Evlat Edinme Yönergesi.

¹⁷⁶ Arsal, *Umum Hukuk Tarihi*, s. 137.

¹⁷⁷ Ataay, Aytekin M., *Medeni Hukukta Evlat Edinme*, Birinci Fasikül, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1957, s. 18.

¹⁷⁸ Bkz. Ebu Zehrâ, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, s. 79; Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye fi’ş-Şerî’ati’l-İslâmiyye*, Beyrut, 1984, s. 372-374; Köse, Murtaza, *Mukayeseli Hukukta Evlat Edinme Problemi*, AtaÜni., İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2001, S. 15, s. 267-306.

¹⁷⁹ İslam hukukunda hısımlık nesep, sıhriyet ve süt hısımlığı olmak üzere üç grupta incelenir (bkz. İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Muctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid*, Daru’l-Ma’rife, Beyrut, 1982, II, 32.

Bu durum sonucunda yapay bir akrabalık ortaya çıkıyordu. Uygulama sebebiyle kişilere düşecek miras dağılımı bozuluyor ve hak kayıplarına sebep oluyordu. Kaydedilen ayet ile evlat edinme yasaklanmış, sosyo-ekonomik düzen ve sosyolojik değerleri ekseninden kaydırarak hak kayıplarına sebep olan bu uygulama yasaklanmıştır. Bu yasaklama ile İslam hukukunda çocukların korunması ve yetiştirilmesinin önüne engel konulmamıştır. Aksine bunu destekleyici birçok örnek, başta Hz. Peygamber olmak üzere, sahabede de görülmektedir. Ayetin inzaline sebep olan da Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise'yi evlat edinmiş olması ve herkes tarafından Muhammed'in oğlu olarak çağrılır olmasıdır¹⁸⁰. Hz. Peygamber, Üsâme b. Zeyd'i kendi torunlarından ayırt etmemiş, Hz. Hasan ve Hüseyin ile birlikte yetiştirmiştir ki, Üsâme İslam orduları komutanlığına kadar yükselmiştir.¹⁸¹

Kuran-ı Kerim'deki edinilmiş evladın *hakiki evlat gibi sayılmaması* gerektiğini ifade eden ayet¹⁸² ve buna bağlı olarak İslam hukukunda evlat edinmenin kesin olarak cevaz kapsamı dışında tutulması, İslam hukukunda çocukların korunmasının kısıtlandığı hatta devre dışı edildiği, dolayısıyla koruyucu ailenin yok sayıldığı şeklinde anlaşılması gerekir. Burada asıl yapılması gerekene bir bakış açısı sunulmakta, bu kapsamda yasaklayıcı bakış açısından ziyade doğru olanı göstermenin temel prensiplerinden söz edilmektedir. Allah Teâlâ insana, neslinin devamını sağlamak için yavrusunu sevme, kollama ve sahip çıkma gibi güçlü duygular vermiştir. Bu duygular kişinin kendi çocuğunu koruması ile sınırlı değildir. Aynı zamanda diğer çocukları da koruma ve onlara zor durumlarında yardımcı olma şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

Ülkemizde Mayıs 2014 verilerine göre toplam 13,025 çocuk bu hizmetten faydalanmakta olup, yıl içerisinde 248 çocuk evlat edindirilmiştir¹⁸³.

2.1.3.2.3. Ayni Nakdi Yardım

Ayni nakdi yardım, yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde ayni ve nakdi yardım yapılması

¹⁸⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, I, 247.

¹⁸¹ Mevlâ Ebi Huzeyfe Sâlim b. Ubeyd (Ma'kıl) b. Rebîa (V. 12/633).

¹⁸² Ahzab 33/5.

¹⁸³ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10542/Istatistikler> ASPB ÇHGM Resmi Web Sitesi [30.04.2015].

demektir¹⁸⁴. Aslen bir bakım modeli olmamakla birlikte destekleyici ve önleyici hizmet olarak görülmektedir. Uygulama sırasında bazen eşitlik ilkesinin ihlaline sebebiyet verilmektedir. Asgari ücretle çalışarak çocuğuna sahip çıkarak ailesini geçindirmeye çalışan ailelere, çalışıyor olduğundan dolayı bazen yardım verilemezken, hiç çalışmayan ve birkaç çocuğu olan ailelere de, asgari ücreti geçecek miktarda yardım verilebilmektedir. Mayıs 2014 itibariyle bu hizmet modeli ile 49.745 çocuk koruma altına alınmadan, Sosyal ve Ekonomik Destek ile aile yanında desteklenmektedir¹⁸⁵.

2.1.4. Sağlık Tedbiri

Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonu ile madde bağımlısı olanların tedavilerinin yapılmasına yönelik tedbirdir¹⁸⁶ ve Sağlık Bakanlığı tarafından yerine getirilir¹⁸⁷.

Suçta sürüklenen veya korunma ihtiyacı olan akıl hastası çocuklar hakkında ruhsal sağlığının tedavisi için öncelikle sağlık tedbirine karar verilmesi lazımdır¹⁸⁸. Mahkeme veya çocuk hâkimi acil korunma kararı veya koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarını vermeden önce çocuğun sağlık durumu hakkında sağlık kuruluşlarından rapor isteyebilir¹⁸⁹. Sağlık tedbirine hükmetmeye ve kısıtlamaya resmî sağlık kurulu raporu üzerine karar verilir. Ancak çocuğun akıl hastalığı veya madde bağımlılığının açıkça belli olduğu hallerde kendisi veya anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimsenin tedavi talep etmesi üzerine veya re 'sen rapor alınmadan da sağlık tedbirine karar verilebilir.¹⁹⁰

¹⁸⁴ 28 Eylül 1986 tarihli 9235 Sayılı *Ekonomik Destek Yönetmeliği*.

¹⁸⁵ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10542/Istatistikler> ASPB ÇHGM Resmi Web Sitesi [30.04.2015].

¹⁸⁶ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı *Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Md 16/1.

¹⁸⁷ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı *ÇKK göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Md 16/15.

¹⁸⁸ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı *ÇKK göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Md 16/2.

¹⁸⁹ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı *ÇKK göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Md 16/3.

¹⁹⁰ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı *ÇKK göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Md 16/4.

Sağlık tedbiri, yüksek güvenliqli sağlık kurumlarında korunma ve tedavi altına alınmak suretiyle yerine getirilir¹⁹¹. Akıl hastası çocuk hakkında toplum aısından tehlikeli oluşunun devam edip etmediği veya önemli ölçüde azalıp azalmadığı hususunda en geç üçer aylık dönemler hâlinde mahkeme veya çocuk hâkimine bilgi verilir¹⁹². Yerleştirildiği kurumun sağlık kurulunca düzenlenen raporda toplum aısından tehlikeli oluşunun ortadan kalktığının veya önemli ölçüde azaldığının belirtilmesi üzerine mahkeme veya çocuk hâkimi kararıyla çocuğun yüksek güvenliqli sağlık kurumunda koruma ve tedavi altına alınmasına ilişkin karar kaldırılarak çocuk serbest bırakılabilir¹⁹³.

Tıbbî kontrol ve takipte, çocuğun akıl hastalığı itibarıyla toplum aısından tehlikeli olma ihtimalinin arttığı anlaşıldığında, hazırlanan rapora dayanılarak, yeniden koruma ve tedavi amaçlı olarak sağlık tedbirine hükmedilir¹⁹⁴. Yatarak tedavisi tamamlanan çocuklardan haklarında bakım veya barınma tedbir kararı bulunanlar, kararı uygulamakla görevli kurum tarafından aile yanına, kuruma veya bu amaçla kurulmuş resmî veya özel kuruluşlara yerleřtirilir¹⁹⁵.

Alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlısı olan çocukların, koruyucu ve destekleyici sağlık tedbiri olarak, tedavi altına alınmasına yönelik olarak verilen kararların yerine getirilmesinde tedavi için çocuğun rızası aranmaz.

Tedbirin uygulama süresince ilgili kurum uzmanı tarafından, çocuğa uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kullanılmasının etki ve sonuçları hakkında bilgi verilir. Sorumluluk bilincinin gelişmesine yönelik olarak öğütte bulunulur ve yol gösterilir¹⁹⁶. Sağlık Bakanlığı, İl Sağlık Müdürlükleri sağlık tedbirinin yerine getirileceği uygun sağlık kurum veya kuruluşunu belirleyerek, çocuğun bu kuruma ilk müracaatını sağlamak zorundadır.

¹⁹¹ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen *Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Md 16/5.

¹⁹² 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen *Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Md 16/6.

¹⁹³ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen *Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Md 16/7.

¹⁹⁴ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen *Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Md 16/10.

¹⁹⁵ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen *Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Md 16/11.

¹⁹⁶ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen *Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Md 16/13.

Ayakta tedavisi uygun görülen çocukların tedavisi ana, baba, vasisi, bakım ve gözetimini üstlenen kimseler ya da haklarında bakım ve barınma tedbiri verilmiş ise bu tedbiri yerine getirmekle yükümlü kurum ya da kuruluşlarca belirlenen sağlık kurumlarına gönderilmeleri ile sağlanır. Gerektiğinde kolluk birimlerinden güvenliğin sağlanması için yardım istenebilir¹⁹⁷.

2.1.5. Barınma Tedbiri

Barınma tedbiri, yaşamını devam ettirmek için yeterli ve sağlıklı bir barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlar ile bunların çocuklarına uygun barınma yeri sağlamaya yönelik (Mülga SHÇEK) ASPB, Millî Eğitim Bakanlığı ve yerel yönetimler¹⁹⁸ tarafından uygulanan bir tedbir çeşididir¹⁹⁹.

Hakkında barınma tedbiri uygulanan kimselerin, talepleri hâlinde kimlikleri ve adresleri gizli tutulur²⁰⁰. Barınma tedbiri kararı verilen kimselerin, kolluk kuvvetlerince tedbir kararını uygulayacak kuruma teslim edileceği hâllerde, bu kimselerin ilk sağlık kontrolü yapıldıktan sonra teslim edilirler. Bulaşıcı hastalığı olanların tedavisi Sağlık Bakanlığı tarafından gerçekleştirilir. Bu durumdaki kimseler hakkında derhâl sağlık tedbiri alınması için mahkeme veya çocuk hâkimine başvurulur²⁰¹.

Sağlık kontrolü ve tedaviye ilişkin hizmetlerden doğan tüm giderler Sağlık Bakanlığı tarafından karşılanır²⁰². Bu tedbirin uygulanmasında kurum tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde yabancı uyruklu kimselerin vatandaşı olduğu ülkenin konsoloslukları ile irtibat sağlanır²⁰³.

¹⁹⁷ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Md 16/14.

¹⁹⁸ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Md 15/6.

¹⁹⁹ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Md 15/1.

²⁰⁰ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Md 15/2.

²⁰¹ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Md 15/3.

²⁰² 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Md 15/5.

²⁰³ 24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı ÇKK göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Md 15/4.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İSLAM VE POZİTİF HUKUKTA
KORUYUCU AİLE UYGULAMALARI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KORUYUCU AİLE UYGULAMALARI

3.1. Koruyucu Ailenin Tanımı

Koruyucu aile, aile ve çocuk refahı alanındaki önemli bir hizmet modeli olup, ailesi tarafından bakılmayan çocukların yetkili bir kurumun uygun gördüğü aileler yanında gözetim ve denetim altında, kısa veya uzun süre için bakılmalarıdır.²⁰⁴ Koruyucu ailenin amaçlarından biri, çocuğun hayatının ilk yıllarında annenin yerini alabilecek bir kişi ile ilişki kurarak sevmeye ve sevilmeye, alıp vermeye öğrenmesini, büyüdükçe bir aile üyesi olmanın ve değer taşımanın tatminini duymasını sağlamaktır²⁰⁵.

3.2. Koruyucu Aile Modelinin Tarihi Seyri

Koruyucu aile hizmeti her ne kadar önemli ve seviyeli bir uygulama olması yönüyle yeni bir model olarak algılsa da, tarihi seyri bakımından eski bir kurumdur. İlk şekli geleneksel toplumlarda da görülmektedir. Afrika’da birçok yerli kültüründe yüzyıllarca geniş aile sistemi, bireyi grupla birleştirmiş, klan ve kabileye daha önemli bir yer vermiştir. Çocuğun anne babası öldüğünde ya da herhangi bir sebeple ona bakamaz hale geldiğinde, grup bütün olarak onun sorumluluğunu almıştır. Bununla uyumlu olarak da bu kültürde resmi olmayan koruyucu aileler ve evlat edinmeler meydana gelmiştir²⁰⁶.

İslam’ın ilk dönemlerinde evlat edinme uygulaması cahiliye geleneğine bağlı olarak varlığını sürdürmekte idi. Kur’an’da bu uygulamanın İslam ile örtüşmediği²⁰⁷ ifade edilerek yasaklanmıştır. Bu yasaklama, kişilerin bir çocuğu kendi evladı olarak ilan etmesi ile alakalıdır. Yoksa çocukların korunması ile doğrudan alakalı bir durum söz konusu değildir.

Osmanlı Devleti’nde evlat edinme müessesesi, mahsurlu durumları ortadan kaldırılarak, “tebenni” olarak ifade edilmiş ve bir müessese halinde uygulanmıştır.

²⁰⁴ Koşar, “Türkiye’de Çocuk Refahı Hizmetlerinin Dünü”, Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Ankara, 2008, s. 7.

²⁰⁵ Nazik, M. Hamil, *Çocuksuz Ailelerin Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Hakkındaki Görüşleri*, (Basılmamış Ev İdaresi ve Aile Ekonomisi Programı Bilim Uzmanlığı Tezi), T.C. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1988, s. 8.

²⁰⁶ Uluç, Fatma Özdemir, *Psikososyal ve Hukusal Açısından Koruyucu Aile Bakımı*, Ankara, 1997, s. 18.

²⁰⁷ Ahzab, 33/4.

Günümüzdeki koruyucu aile tarzında yeni bir forma dönüştürülerek İslam hukukuna uygun hale getirilmiştir²⁰⁸.

Hattab İbn Sahip Ahmet İbn Rahat İbn Hattab tarafından Sivas'ta kurmuş olduğu vakfa ait ve günümüz şartlarında bile dikkat çekecek biçimde, yetim çocukların koruyucu aileler yanına yerleştirilmesi yönünde hükümleri içeren Arapça Vakfıyesi, bu konuda önemli bir örnektir²⁰⁹.

Dikkat çekici diğer örnekler ise İstanbul Silivri kapı Nisan 1854'de sokağa bırakılan bir çocuğa maaş tahsis edilerek Hatice isimli bir hanımın bakımına verilmesi ve sokağa bırakılan Ferhat adlı bir çocuğa 25 kuruş maaş bağlanması kayıtlarıdır²¹⁰.

19 ve 20. yüzyıl başında Avrupa'da ve ABD'de sosyal hizmet okullarının açılmasıyla birlikte o zamana kadar gönüllü faaliyetler olarak yapılan çalışmalar yerini mesleki çalışmalara bırakmıştır. Aynı dönemlerde, kurum bakımı ve koruyucu aile modellerinin çekişmesi ile geçmiştir²¹¹.

Korunmaya muhtaç çocuklar İngiltere'de yeme, içme, barınma ve sanat öğrenme karşılığında bir ustanın yanında çıraklığa verilirken, ABD'de çalışmaları karşılığında barındırılmaları için çiftliklere yerleştiriliyordu. Ancak zamanla özellikle ABD'de çocukların fena muamele gördüğü ve ailelerinden uzak kaldığı gibi gerekçelerle bu hizmete kurumsal düzenlemeler getirilmiştir²¹².

3.3. Osmanlı'da Koruyucu Aile Uygulamaları

Osmanlı Devleti'nde çocukların korunmasına çok büyük önem verilmiştir. Dönemi incelediğimizde öksüz veya yetim kalma, maddi yetersizlik, savaş ve göçlerle tehciye uğrayan toplulukların ortada kalmış çocukları ve lâkit bebekler, çocukların korunmasını gerektiren sebepler olarak görülmüştür.

²⁰⁸ Yazıcı, Nesim, *Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler*, s. 14.

²⁰⁹ Öztürk, Nazif, *Tarihte ve Bugün Vakıflar Eliyle Aileye Götürülen Hizmetler*, Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, c. I, S. 3, Ankara 1993, s. 87.

²¹⁰ Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul, 2012, s. 155.

²¹¹ Fink, *Sosyal Hizmet Alanı*, s. 36.

²¹² Koşar, "Türkiye'de Aile Hizmetlerinin Geleceği: Beklentiler, Hedefler", 1. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu, 2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri, Hacettepe Üniversitesi Aile Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın No: 1, Ankara, 2008, s. 83-89.

İslam hukukuna uygun olarak yeniden düzenlenen ve *tebenni* olarak anılan evlat edinilen çocukları incelediğimizde, genel olarak beş temel gurup karşımıza çıkmaktadır²¹³.

- a) Terkedilen kimsesiz çocuklar,
- b) Yetim ve öksüzler,
- c) Fakir ve zor durumda olan aile çocukları,
- d) Çocukların ahlakının güzelleştirilmesi için bir başka aileye verilmesi,
- e) Küçük mühtediler.

Her ne sebeple olursa olsun korunmaya ihtiyaç duyulan çocukların korunabilmesi için birtakım tedbirlere başvurulmuştur.

3.3.1. Tebenni

Cahiliye Arap toplumunda evlat edinme ile ilgili “*ahd*” ve “*tebenni*” olarak bilinen iki uygulama vardı. Türkçe’ de kelime olarak *yemin* anlamına gelen *ahd* kelimesi, kişilerin karşılıklı olarak birbirlerine varis olmak üzere yeminleşmeleri ve birbirlerine varis olmaları demektir²¹⁴. *Tebenni* ise bir başkasının çocuğunu evlat olarak kabul ettiğini, nesebinin de bundan sonra öz babasına değil kendisine ait olduğunu ilan etmesi demektir. Bu uygulama hâlihazırdaki medeni hukukta uygulanan evlat edinme ile tamamen örtüşmektedir. Ahzab suresinin 4 ve 5. ayetleri ile bu uygulama yasaklanmıştır²¹⁵. Osmanlı devleti tarafından uygulanan *tebenni* ise bu uygulamadan farklılık arz etmektedir.

İslam hukuku bakış açısına göre; evlat edinme uygulamaları *toplumun nesep yapısını bozmakta ve suni bir nesep matrisi ortaya çıkarmaktadır*. Özellikle Osmanlı toplumu gibi ırk ve soy mozağının renkli olarak görüldüğü büyük devletlerde, değişik ırk ve toplumlardan evlat edinme zamanla toplumda tabii olmayan bir nesep sistemini ortaya çıkarmaktadır. Evlat edinme, kapalı nüfus uygulamaları ile birlikte toplum yapısını bozabilecek bir uygulama olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında sadece nesep açısından değil, nesebe bağlı olarak miras hukuku açısından da düşünüldüğünde, sonradan yapay olarak paya dâhil edilen çocuklar, diğer pay

²¹³ Kurt, Abdurrahman, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, TC. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları No: 71, Aralık, 1991, Ankara, s. 549.

²¹⁴ Bkz. Bay, Abdullah-Gürer, Ahmet Şamil, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, Tarcan Matbaacılık, Ankara, 2013, s. 32.

²¹⁵ Ahzab, 33/4-5.

sahiplerinin haklarını kısıtlamakta ve ciddi hak kayıplarına sebep olabilmektedir. Bu şekilde çocuğun evlat edinmesi ile nesep ve miras bakımından doğurduğu sonuçlar yönünden evlat edinme uygun görülmemiştir.

Ancak Osmanlı âlimleri gelen talepler doğrultusunda tebenni uygulamasında bazı değişiklikler yapmışlardır. Osmanlı hukukunda tebenni denildiğinde, 0-7 yaş aralığındaki çocukların “*li-ecli't-terbiye*” amaçlı olarak, nüfusa neseben tescilinin yapılmadan ve mirasa da ortak edilmeksizin aile yanına verilmesine fetva verilmiştir²¹⁶ ki bu da günümüzdeki koruyucu aile uygulamasına denk gelmektedir. Tebenni olarak alınan çocuklara miras bırakma işlemi ise *hibe* uygulaması ile yapılmıştır²¹⁷.

Sonuç olarak Osmanlı uygulaması ile tebenni sadece yetiştirmek amacı ile korunması ve asli manada Hz. Peygamber’in hadislerinde bahsedilen ahirette kendisi ile iki parmak gibi birlikte haşır olma²¹⁸ sevdası ile yapılan uygulamalardır.

3.3.2. Beslemelik

Sözlükte “*Evlalık olarak alınarak ev işlerinde kullanılan kız*”²¹⁹ anlamına gelen beslemelik, Osmanlı çocuk koruma sistematığının bir parçasıdır. Osmanlı toplumunda korunması gereken çocukların hepsi devletin koruması ve güvencesi altındadır. İslam hukukunda *buluntu çocuk*, lâkit başlığı altında incelenmiştir. Osmanlı hukuk uygulamalarında, ilk olarak bulan kişiye velayet hakkı verilmesi şeklinde uygulanmıştır. Bu velayet hakkı ile birlikte gerek görüldüğü veya talep edildiğinde söz konusu çocukların bakımı için lazım olan miktar, kadı tarafından tespit edilerek velayet sahibine, vakıflar aracılığı veya devlet tarafından karşılanmaktadır²²⁰. Kadılar sicil defterlerine vakaları kaydediyor ve takiplerini de yapıyorlardı. Daha ileriki dönemlerde yapılan yasal düzenlemelerle bu çocuklar hakkında, koruyucu ailelerin altı ayda bir devlete bilgi verme zorunluluğu da getirilmiştir²²¹.

²¹⁶ Bkz Bay, Abdullah, *Osmanlı Toplumunda Evlatlıklar ve Hukuki Durumları*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/4, Spring 2014, s. 153.

²¹⁷ Bay-Gürer, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, s. 53.

²¹⁸ Müslim, *Sahih, Zühd*, 42.

²¹⁹ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Çalışma Gurubu, Ankara, 2011, s. 314.

²²⁰ Bay-Gürer, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, s. 55.

²²¹ Bay-Gürer, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, s. 113.

Besleme kavramı ile aynı anlamda ahiret kardeşliği, ahretlik, kerime-i maneviye, oğulluk, kapı kızı, beslek, beslengi ve emeksiz kelimeleri kullanılmakla beraber hukuki olarak tebenni ile aynı manada kullanılmamaktadır²²².

Besleme olarak sadece öksüz yetim veya lâkit çocuklar verilmemiş, köyde maddi durumları uygun olmayan aileler, çocuklarını şehirlerde özellikle de İstanbul'da maddi durumu iyi olan ailelerin yanına vermişlerdir.

Beslemeliğin anlaşılabilmesi için dönemin sosyolojik yapısı hakkında bilgimiz olması gerekir. 16. ve 17. yüzyıl. Osmanlı toplumunda, özellikle şehirlerde günümüzde olduğu gibi çekirdek aile yapısı yoktu. Büyük aile; dede, nine, amca, hala, teyze, sütanne, sütbaba ve yeğenlerin yanında, bu büyük ailenin işlerini görecekt aşçılar, halayıklar, hizmetçi, lala, cariye, uşak, köle gibi unsurları da beraberinde barındırıyordu. Doğal olarak bu kadar büyük bir aile olunca günlük işler dahi işin içinden çıkılmaz bir hal alabiliyordu. Bu geniş ailenin işlerinin deruhte edilmesinde önemli bir rol üstlenen beslemeler, geniş aile modelinin önemli ve vazgeçilmez bir parçası olmuşlardı²²³.

Besleme olarak ilk dönemlerde erkek ve kız çocukları alınsa da, zamanla kız çocukları daha çok tercih edilir hale gelmiştir. Besleme olarak verilen çocuğun ailesi maddi imkânlarla ulaşması veya daha iyi bir hayata sahip olması nedeniyle verse de, aile ile irtibatı tamamen kopmaz, ziyaret ve takip edilirdi²²⁴.

Beslemelik kurumunun temeli, çocuğun emeğinin ve nafakasının karşılığında kiraya verilmesi esasına dayanmaktadır²²⁵. Buna “*icar-ı sagir*” denilmektedir²²⁶. Besleme olarak alacak aile ile kendi ailesi arasında sözleşme yapılır ve çocuğa ait tüm ihtiyaçlar kaldığı yer tarafından karşılanırdı. Bununla birlikte besleme ev işlerine yardım eder, varsa yaşıtı olan ev çocuklarına arkadaşlık ederdi. Çocuğu olmayan ailelerde evlatlık vazifesi yapardı. Kendisi için belli bir miktar para

²²² Bkz Bay-Gürer, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, s.19; Bozkaplan, Şerif, Ali,” *Anadolu Ağzında Güzel Adlandırma Örnekleri*”, (Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/3) Spring 2009, s. 385-390.

²²³ Bkz Bay-Gürer, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, s. 121.

²²⁴ Bay-Gürer, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, s. 56.

²²⁵ Heyet, *Fetâvâ-yi Hindîye*, Ankara, 1988, IX, 442-443.

²²⁶ Bay-Gürer, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, s. 51.

biriktirilir veya evlilik çağına geldiğinde çeyizlik hazırlanarak evlendirilirdi. Bu işleme de *çırak çıkarma* adı verilir²²⁷.

Öz ailesi çocuğu geri istese, kadı tarafından eğer nafaka takdir ettirilmişse, birikmiş nafaka borcunu ödemek zorunda kalır ve bu şekilde çocuğu geri alabilirdi²²⁸. Bu uygulama günümüzde dahi uygulanmakta zorluk çekilen yerinde bir uygulamadır.

Anlaşmalarda sıkça karşılaşılan “*bi’l velaye iare ve teslim*” kaydı içinde yer alan velayet hakkı “*iare*”²²⁹ anlamındadır²³⁰. Yani çocuğu velayetiyle birlikte yanına alan aile, küçük çocuk kendine yetecek güce erişinceye kadar nafakasını karşılama sözü verir ve bu yazılı bir işleme tabi tutularak kadı defterine kaydettirilirdi.

Bir eve besleme alınacak çocuk sayısı sınırlı değildir. Ali H. Neyzi (d. 1927), çocukluk anılarını anlattığı eserinde²³¹ Plevne gazisi Osman Paşa’nın köşkündeki bir konakta kırk iki kapı yoldaşının birlikte çalıştığını anlatmaktadır.

Besleme olarak koruyucu aile yanına verilirken çocukların dini önem taşımaktadır. Müslüman ailelerin çocukları sadece Müslüman ailelere verilir, gayrimüslim ailelerin, Müslüman çocuklarına koruyucu aile olmaları mümkün değildir. Bununla birlikte Müslüman ailelere verilen çocukların büyük bir kısmı da ihtida etmiş çocuklardan oluşmaktadır. Koruyucu aile yanına yerleşen beslemeler ister mühtedi, fakir, kimsesiz ve öksüz olsun, isterse hizmetçi statüsünde bulunsun, mahremiyetten dolayı teorik olarak buluş çağına, uygulamada ise rüşd çağına kadar kalırdı. Sonra da evlenerek ayrılırlar²³².

Zaman içerisinde her uygulamada olduğu gibi bunun da iyi ve kötü örnekleri görülmüş ve bu da edebiyatımızdaki bazı eserlere örnek olmuştur²³³.

²²⁷ Bay-Gürer, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, s. 101.

²²⁸ Bay-Gürer, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, s. 56.

²²⁹ Bir kimseye bir süre kullanmak üzere karşılıksız verilen mal (bkz İslam Ansiklopedisi (DİA), Yıl: 1991, III, 379-380).

²³⁰ Bay-Gürer, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, s. 56.

²³¹ Neyzi, Ali H. “*Hüseyin Paşa Çıkmazı No. 4*”, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 59.

²³² Aktan Hamza, *İslam Aile Hukuku*, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No. 71, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Ankara 1992, II, 423.

²³³ Bkz Uşakgil, Halit Ziya, *Ferhunde Kalfa*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul 2009; Güntekin, Reşat Nuri, *Kızılıcak Dalları*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2014; Gürpınar, Hüseyin Rahmi, Nimetşinas, Özgür Yayınevi, İstanbul 2015. (Halit Ziya Uşaklıgil, Ferhunde Kalfa adlı eserinde “*Ferhunde isimli küçük kızın, bir ailenin yanına verilmiş olmasından ve onların kızı ile büyüyerek, aileye hizmet etmesinden. Her ne kadar ailenin kendi kızlarından ayırt etmemesinden ve birlikte yaşamalarından bahsetse, zaman içerisinde Osmanlı aile yapısı öğelerinden kalfa, dadı ve bacı unvanlarına erişse, hatta izin belgesi de almış olsa da evlenmek*”

Yüzyıllar boyunca Osmanlı konaklarında saygı duyulan konumlar ve sosyal statüler elde eden beslemeler, köleliğin yasaklanmasından sonra eski statülerini ve konumlarını koruyamamışlardır²³⁴.

Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi Müdürü İsmail Hakkı Bey, 12 Temmuz 1917 tarihinde, çocukların sanayi kuruluşlarına ve çalışabilecekleri evlere geleneksel usulde besleme olarak verilmesini teklif ettiği bir dilekçe ile beslemelik devlet eli ile uygulanılmaya başlamıştır²³⁵.

1944 yılında Hatay Millet Vekili Tayfur Sökmen, kimsesiz, bakımsız besleme, yoksul ve aylak çocuklar konusunda soru önergesinde bulunmuştur. Oluşturulan komisyon bir rapor hazırlayarak bu çocukların durumunu ortaya koymuştur²³⁶.

1957 yılında 6972 sayılı *Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun* ve *Umum Hıfzıssıhha Kanun'u* ile uygulamanın resmîyet altına alınması, Türk toplumunun artık çekirdek aile yapısına dönüşmesi, nihayet olarak da ev işlerinde yarı zamanlı kişilerin çalıştırılmasının daha ekonomik oluşu gibi sebeplerle beslemelik günümüzde artık nerde ise yok denecek duruma gelmiştir.

3.4. Türkiye’de Koruyucu Aile Modeli’nin Tarihi

Türkiye’de koruyucu aile kavramı, ilk defa 1926’da TMK’nun 273. maddesinde resmîyet kazanmıştır²³⁷. Bu kanunda “*Çocukların, bedeni veya fikri tekâmülü tehlikede bulunur veya çocuk manen metruk bir halde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile nezdine veya bir müesseseye yerleştirebilir*”²³⁸ ifadesi bulunmaktadır. Bununla birlikte uygulamanın nasıl yapılacağı tam olarak belirlenmemiştir. Nisan 1930’da *Umum Hıfzıssıhha*

ve yuva kurma hayali içerisinde bir uhde olarak kalmasını anlatmaktadır”). Bununla birlikte (Reşat Nuri Güntekin, *Kızılıcak Dalları, Gülsüm, küçük kardeşi İsmail’i çok sevmesine rağmen küçük yaşta ondan ayrılmış evlatlık olarak yerleştiği evde küçüğünden büyüğüne herkes tarafından horlanmış, hatta kardeşine bağı koparmak için kardeşinin öldüğü yalanını kendisine söylemişlerdir*. Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Nimetşinas*, adlı eserde de *Neriman adlı, annesi ile birlikte evde çalışmaya başlayan kızdaki bahseder. Evin hanımının vefatından sonra başka bir eve çalışmaya başlarlar ama bu yeni evin efendisi Neriman’a karşı değişik duygular beslemeye başlar ki bu iş Neriman için hanımını boşamaya kadar gider.*) Görüldüğü gibi eve alınan çocuklar için bazen çok güzel örnekler ile karşılaşılsa da, olumsuz örnekler de hiç boş atılacak gibi değildir.

²³⁴ Bay-Gürer, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, s. 134.

²³⁵ Karakışla, Yavuz, Selim, *Savaş Yetimleri ve Kimsesiz Çocuklar: Ermeni Mi, Türk Mü?*, Toplumsal Tarih, Eylül, İstanbul 1999, s. 46-47.

²³⁶ Bkz. Bay-Gürer, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, s. 144.

²³⁷ 17 Şubat 1926 tarih ve 743 Sayılı *TMK*.

²³⁸ *TMK*, Md. 273.

Kanunu'nun²³⁹ 161. maddesinde “*Metruk çocukları altı yaşını ikmal edinceye kadar mahalli belediyeleri, belediye olmayan yerlerde köy heyeti ihtiyâreleri himayeye mecburdurlar. Hususi müesseseleri olmayan yerlerde belediyeler bu çocukları icap ederse bir ücret mukabilinde bakılmak ve büyütme üzere aileler nezdine verirler. Altı yaşından sonra bu çocukların himayesi ve tahsil ettirilmesi Maarif Vekâletince deruhte olunur*”²⁴⁰ denilerek, ücret karşılığında yapılacak bir koruyucu ailelikten bahsedilmiştir.

Yasal zeminin hazırlanmasından sonra ilk uygulamayı, 1949 yılında 5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu'nun kabulü ve Resmi Gazete' de yayınlanmasını takiben yirmi iki gün sonra ilk uygulama yapılmıştır. Kozan ilçesi Bağtepe köyünde bir kadının doğum sırasında hayatını kaybetmesi ve geride ikiz çocuklarının kalması üzerine Kozan Belediye Başkanı encümeninden bir karar alarak aile yanına yerleştirmiştir. Aileyi takip, eğitim ve rehberlik konuları içinde bir öğretmen hanım görevlendirilmiştir²⁴¹.

1952-1953 yıllarında Ankara Özel İdaresi'ne ait lojmanlarda gurup evleri kurularak “Profesyonel Koruyucu Ailelik” adı ile bir uygulama başlatılmıştır. Bu uygulamada görev yapan anne babalar Hollanda'da eğitim almış kişiler tarafından eğitilmişlerdir. Bu uygulamadan beklenen başarı elde edilememiştir.

1957 yılında, 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasası'nın 2 ve 21 maddelerinde de “*Korunmaya muhtaç çocukların korunmak ve yetiştirilmek üzere bu konuda ehliyetli aileler yanına geçici ya da sürekli olarak verilir*”²⁴² hükmü yer almıştır.

1961 yılında koruyucu aile pilot projesi başlatılmış ama bu proje evlat edinmede yasal sınır olan kırk yaş öncesi basamak olarak kullanılmıştır²⁴³. Bu projede koruyucu aile yanında bakım hizmetlerini yürütecek personelin yetiştirilmesi amacıyla dört aylık bir “Koruyucu Aile Semineri” hazırlanmıştır. Bu seminere

²³⁹ 24 Nisan 1930 tarih ve 1593 Sayılı *Umum Hıfzıssıhha Kanunu*.

²⁴⁰ 24 Nisan 1930 tarih ve 1593 Sayılı *Umum Hıfzıssıhha Kanunu*, Md. 161.

²⁴¹ Dördüncü Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, 2000'li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi, *Koruyucu Aile Hizmeti Çalışma Grubu Raporu*, Sosyal Hizmet Uzmanları Genel Merkezi Yayını, Ankara, 1995, s. 73.

²⁴² 24.05.1957 tarih ve 9615 sayılı *Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun*.

²⁴³ Koşar, “*Korunmaya Muhtaç Çocuklar*” H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksel Okulu Dergisi, Ankara, 1987, 5 (1) 69-74.

üniversite, lise ve kız enstitüsü mezunları katılmışlar ve Sosyal Yardımcı unvanı almışlardır²⁴⁴.

1992 ve 1993 yıllarında pilot illerde SHU'ları (Sosyal Hizmet Uzmanları) hizmet içi eğitime alınmışlar ve 2771 çocuk koruyucu aile hizmetinden faydalandırılmıştır²⁴⁵.

14 Ekim 1993 tarihinde 21728 sayılı ile RG yayınlanan "Koruyucu Aile Yönetmeliği" TC Başbakanlık SHÇEK'in 633 sayılı KHK ile mülga oluşunu müteakiben 14 Aralık 2012 tarih ve 28497 sayılı yönetmeliğe kadar uygulanmış, 2012 yılından itibaren de bu yönetmelik uygulanmaktadır.

3.5. Türkiye'de Uygulanmış Koruyucu Aile Yönetmeliklerinin Karşılaştırılması

Çocukların bir aile yanına yerleştirilmesi ilk defa 17 Şubat 1926 tarih ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi Md. 273'te "*Çocuğun, bedeni veya fikri tekâmülü tehlikede bulunur veya çocuk manen metruk bir halde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile nezdine veya bir müesseseye yerleştirebilir. Çocuk, şirretliği hasebiyle ana ve babanın emirlerine karşı gelmekte temerrüt ederse; müessir başka bir ıslah çaresi bulunmadığı takdirde, aynı tedbirler, ana babanın talebi üzerine hâkim tarafından ittihaz edilir. Bu tedbirlerin iltizam ettiği masarîf - ana baba ile çocuk tediye eden aciz iseler - devletçe tesviye olunur. Nafakaya müteallik hükümler bakidir*" şeklinde yer almıştır²⁴⁶.

Daha sonra 24 Nisan 1930 tarih 1593 sayılı Umum Hıfzıssıhha Kanunu Md.161'de "*Metruk çocukları altı yaşını ikmal edinceye kadar mahalli belediyeleri, belediye olmayan yerlerde köy heyeti ihtiyâreleri himayeye mecburdurlar. Hususi müesseseleri olmayan yerlerde belediyeler bu çocukları icap ederse bir ücret mukabilinde bakılmak ve büyütölmek üzere aileler nezdine verirler. Altı yaşından sonra bu çocukların himayesi ve tahsil ettirilmesi Maarif Vekâletince deruhte olunur*" şeklinde yer almıştır²⁴⁷.

²⁴⁴ Dördüncü Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, 2000'li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi, *Koruyucu Aile Hizmeti Çalışma Grubu Raporu*, Sosyal Hizmet Uzmanları Genel Merkezi Yayını, Ankara 1995, s. 73.

²⁴⁵ "*Sizsiz Olmaz, Var Mısınız? Daha Hızla Değişiyoruz*", TC. Başbakanlık SHÇEK Yayını, Mart, Ankara, 2006, s. 19.

²⁴⁶ 17 Şubat 1926 tarih ve 743 sayılı *Türk Kanunu Medenisi*, Md. 273.

²⁴⁷ 24 Nisan 1930 tarih ve 1593 sayılı *Umum Hıfzıssıhha Kanunu*, Md. 161.

Koruyucu aile ilgili ilk yönetmelik o dönemde Sağlık ve Sosyal Bakanlığı'na bağlı olan SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmek üzere 01 Ekim 1984 tarihinde 18532 sayılı Resmi Gazetede yayınlandı. Bu yönetmelik, 14 Ekim 1993 yılında yayınlanan ikinci yönetmeliğe kadar dokuz yıl koruyucu aile modelinde uygulamaya esas oldu.

3.5.1.1984 ve 1993 Yönetmelikleri Arasındaki Farklar

Koruyucu aileye verilecek çocukların bulunduğu kuruluşlar arasına yeni yönetmelikle rehabilitasyon merkezleri de eklenmiştir²⁴⁸. Daha önce koruyucu aile olabilmek için aile²⁴⁹ olma şartı varken, yeni düzenlemede kişilerin de²⁵⁰ koruyucu aile olabileceği düzenlenmiş oldu.

İlk düzenlemede asıl görevin İl Müdürlüklerinde olduğu, ancak teşkilatlanma sağlanıncaya kadar Genel Müdürlük tarafından gönderilecek genelge ile kuruluşlar tarafından koruyucu aile uygulamasının yürütüleceği ifade edilirken²⁵¹, yeni yönetmelikte il müdürlüklerindeki sosyal çalışmacılar tarafından²⁵² yürütülmesi hükme bağlanmıştır.

Yeni yönetmelikte çocuklar hakkındaki kararın kurulacak olan komisyonlarca verileceği²⁵³ hükmü getirilmiştir.

Koruyucu aile olabilmek için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, Türkiye'de sürekli ikamet etmek, en az ilkokul mezunu olmak, daha önce orta yaş olan ifade 25-50 yaş arasında olmak, asgari gelir düzeyi ve adli sicilinin temiz olması şartları²⁵⁴ yeni yönetmeliğe eklenmiştir.

Önceki yönetmelikte koruyucu aile yanına yerleşecek çocuk sayısı belirtilmezken, yeni yönetmelikte en az 3 çocuk²⁵⁵ -çocuklar kardeş ise bu sınır kalkar- şartı getirilmiştir.

Önceki yönetmelikte çocuğun aile yanına yerleştirilmesi genel müdürlük tarafından hazırlanan sözleşme valilik oluruna sunulurken, yeni yönetmelikte valilik ile sözleşme imzalanması²⁵⁶ şartı getirilmiştir.

²⁴⁸ 14 Ekim 1993 tarih ve 21728 sayılı *Koruyucu Aile Yönetmeliği*, Md. 4/c.

²⁴⁹ 02 Kasım 1984 tarih ve 18532 sayılı *Koruyucu Aile Yönetmeliği*, Md. 5/h.

²⁵⁰ 14 Ekim 1993 tarih ve 21728 Sayılı *Koruyucu Aile Yönetmeliği*, Md. 4/e.

²⁵¹ 18532 sayılı *Koruyucu Aile Yönetmeliği (KAY)*, Md. 6.

²⁵² 21728 sayılı *KAY*, Md. 5.

²⁵³ 21728 sayılı *KAY*, Md. 6.

²⁵⁴ 21728 sayılı *KAY*, Md. 8.

²⁵⁵ 21728 sayılı *KAY*, Md. 12.

Bununla birlikte eski yönetmelikten farklı olarak yeni yönetmelikte, komisyon tarafından *Koruyucu Aile statüsü iptal edilen kişilerin bir daha koruyucu aile olamayacağı*²⁵⁷ şartı getirilmiştir.

Çeşitli sebeplerle koruyucu aileden alınan çocuğun tekrar başka bir koruyucu aile yanına yerleştirilebileceği²⁵⁸ eklenmiştir.

Daha önce sağlıkla alakalı bakım, tedavi ve ilaç masrafları İl Müdürlüğü ve İl Saymanlığınca karşılanması²⁵⁹ hükmü, yeni yönetmelikle 31.05.2006 tarih ve 5510 sayılı sosyal sigortalar ve genel sağlık sigortası kanunu hükümlerine tabi olduğu²⁶⁰ ifade edilmiştir.

Yeni yönetmelikle başka bir ile taşınan çocukların dosyalarının da o ile gönderilmesi ve tüm takiplerinin yeni ikametgâhının bulunduğu il müdürlüğü tarafından yapılması²⁶¹ hükmü eklenmiş oldu.

Önceki yönetmelikte yurt dışı ziyaretleri valinin teklifi, genel müdürlüğün onayı²⁶² ile olurken, yeni yönetmelikte veli veya vasisinin izni, sosyal çalışmacının uygun görüşü ile komisyona sunulması, ardından il müdürünün teklifi ve valinin onayı²⁶³ şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

Önceki yönetmelikte koruyucu aileye yapılacak olan ödemeler, her yıl bütçe kanunları ile tespit edilen memur maaş katsayısının 60 gösterge rakamı ile çarpımı sonucu bulunan miktar kadar net aylık ücret ödenirdi²⁶⁴. Yeni yönetmelikle memur maaş katsayısının, en yüksek devlet memuru gösterge rakamlarıyla çarpımı sonucu bulunacak miktarın yaş oranlarına göre²⁶⁵, kesinti yapılmaksızın, aylık net ödeme genel müdürlükçe gönderilen ödenekten, il müdürlüklerince ödemelerin yapılması²⁶⁶ kararı getirilmiştir.

²⁵⁶ 21728 sayılı KAY, Md. 12.

²⁵⁷ 21728 sayılı KAY, Md. 16.

²⁵⁸ 21728 sayılı KAY, Md. 17.

²⁵⁹ 18532 sayılı KAY, Md. 32.

²⁶⁰ 21728 sayılı KAY, Md. 18.

²⁶¹ 21728 sayılı KAY, Md. 19.

²⁶² 18532 sayılı KAY, Md. 28.

²⁶³ 21728 sayılı KAY, Md. 20.

²⁶⁴ 18532 sayılı KAY, Md. 31.

²⁶⁵ 0-6 yaş % 45, 07-12 yaş % 50, 13-18 yaş % 55, 19 + yaş % 60.

²⁶⁶ 21728 sayılı KAY, Md. 22

Yeni yönetmelikte ödemelerle ayrıca özürli çocuklar için iki kat oranında ödeme yapılabileceği²⁶⁷ hükmü de kararlaştırılmıştır.

Koruyucu aile yanında bulunan ve okula giden çocuklar için her yıl bir defaya mahsus, ödemenin üç kat olacağı, giyim için şubat ve ağustos aylarında iki kat ödeme yapılacağı, kuruluş bakımındaki çocuklar kadar harçlık alacağı²⁶⁸ hükmü getirilmiştir.

Tam gün öğrenim görenlerde harçlıkların iki kata çıkacağı²⁶⁹, okul servis veya yol paralarının ödeneceği, özel kurs, etüt, yaz okulu, harç ve sınav kayıt ücretlerinin de ödeneceği²⁷⁰ hükmü getirilmiştir.

06 Nisan 2011 tarih ve 6223 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulması ile SHÇEK mülga olmuştur. Akabinde 14 Aralık 2012 tarih ve 28497 sayı ile en son cari olan koruyucu aile yönetmeliği resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

3.5.2.1993 ve 2012 Yönetmelikleri Arasındaki Farklar

2012 yılında çıkarılan yönetmelikte amaç bölümünde 1993 yılındaki yönetmelikte yetki ve sorumlu kurum SHÇEK²⁷¹ iken bu yeni yönetmelikte ASPB²⁷² olarak belirlenmiştir. Kapsam bölümünde eski yönetmelikte koruyucu aile eğitiminden söz edilmezken kapsam bölümünde bu eğitimden²⁷³ bahsedilmiştir.

Tanımlar bölümünde eski yönetmelikte koruyucu aile “*Kısa veya uzun süreli, bedelli veya bedelsiz olarak çocuk bakımını üstlenen, çocuğun aile ortamında yaşamını sağlayan, öz anne-baba yerini tutabilecek aileler veya kişileri*”²⁷⁴ şeklinde tanımlanmıştır.

Yeni yönetmelikte; akraba ve yakın çevre koruyucu aile modeli, geçici koruyucu aile modeli, temel birinci ve ikinci kademe eğitimleri, süreli koruyucu aile modeli, uzmanlaşmış koruyucu aile modelinden bahsedilmektedir.²⁷⁵ Ayrıca Özel

²⁶⁷ 21728 sayılı KAY, Md. 22.

²⁶⁸ 21728 sayılı KAY, Md. 24/a.

²⁶⁹ 21728 sayılı KAY, Md. 24/c.

²⁷⁰ 21728 sayılı KAY, Md. 20/ç.

²⁷¹ 21728 sayılı KAY, Md. 1.

²⁷² 14 Aralık 2012 tarih ve 28497 sayılı *Koruyucu Aile Yönetmeliği*, Md. 3.

²⁷³ 28497 sayılı KAY, Md. 4/j.

²⁷⁴ 28497 sayılı KAY, Md. 4/e.

²⁷⁵ 28497 sayılı KAY, Md. 4/a/f/j/k.

Zorlukları veya İhtiyaçları Bulunan Çocuk, Koruyucu Aile Belgesi²⁷⁶, Koruyucu Aile Birimi ve **Sosyal Çalışma Görevlisi** tanımlarından da bahsedilmiştir.

Belirlenecek komisyonlarca daha önceden sadece ilde kurulacak komisyonlar ve sosyal çalışmacılar tarafından bu hizmet yürütüleceği ifade edilirken yeni yönetmelikte, İl veya ilçe müdürlüklerince oluşturulacak komisyonlarca bu kapsamda görevlendirilen sosyal çalışma görevlisi²⁷⁷ tarafından yürütüleceği ifade edilmektedir.

Eski yönetmelikte koruyucu ailede aranan şartlar bölümünde T.C. kimlik numarası beyanı istenirken²⁷⁸, yeni yönetmelikte Türk vatandaşı olma ve Türkiye’de sürekli ikamet etme şartı getirilmiştir²⁷⁹. Eski yönetmelikte yaş 25-50 arası ile ifade edilirken²⁸⁰, yeni yönetmelikte 25-65 yaş aralığında bulunma zarureti, eğitim ile ilgili olarak eski yönetmelikte *en az ilkokul mezunu olma*²⁸¹ ifadesi, yeni yönetmelikte *en az ilkokul düzeyinde eğitim almış olma*²⁸² şartı ile değiştirilmiştir.

Yeni yönetmelikte *uzmanlaşmış koruyucu aileler* için Bakanlıkça belirlenmiş *lisans eğitimi almış, eşlerden birinin en az ilköğretim düzeyinde olmak üzere temel ana-baba eğitimleri, koruyucu aile birinci ve ikinci kademe eğitimlerini almış olma* şartları getirilmiştir²⁸³.

Yeni yönetmelikte koruyucu aile olacak kişilerde adli sicil belgesinde, *“TCK 53’te belirtilen süreler geçmiş olsa bile, kasten işlenmiş bir suçtan dolayı bir veya daha fazla süre ile hapis cezası ya da affa uğramış olsa bile, millete, devlete ve kişilere karşı suçlar ile uluslararası suçlardan ve çocuklara yönelik işlenen istismar suçlarından mahkûm olmadığına hüküm olması”* şartı getirilmiştir²⁸⁴.

Yeni yönetmelikle *geçici koruyucu aile* yanına 0-3 yaş gurubu için en fazla iki çocuk, 4 yaş üzeri çocuklar için, aralarında en fazla üç yaş fark olmak üzere, kardeşler hariç en çok üç çocuk aynı anda yerleştirilebilir hükmü getirilmiştir²⁸⁵. Bu

²⁷⁶ 28497 sayılı KAY, Md 12/b.

²⁷⁷ 03.07.2005 tarih ve 5395 sayılı *Çocuk Koruma Kanuna* göre, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarını ifade eder.

²⁷⁸ 21728 sayılı KAY, Md. 8/b.

²⁷⁹ 28497 sayılı KAY, Md 8/a.

²⁸⁰ 21728 sayılı KAY, Md. 8.

²⁸¹ 21728 sayılı KAY, Md. 8.

²⁸² 28497 sayılı KAY, Md. 8/c.

²⁸³ 28497 sayılı KAY, Md. 8.(2).

²⁸⁴ 28497 sayılı KAY, Md. 9/d.

²⁸⁵ 28497 sayılı KAY, Md. 14/8.

yönetmelikte, suça karışan çocukların da en fazla iki çocuk olma şartıyla, geçici aile yanına yerleştirilebileceği maddesi eklenmiştir²⁸⁶.

Uzmanlaşmış koruyucu aile modelinden yararlanacak çocukların tek olarak yerleştirilmesi esas olarak alınmış, ama özel durumlarda iki çocuğun da yerleştirilebilmesi ve suç mağduru ile suça karışmış çocukların da aynı geçici koruyucu ailede kalmaması yeni yönetmelikte yer almıştır²⁸⁷.

Yeni yönetmelikte, *çocuğun istek ve ihtiyaçlarında çocuğun da görüşünü almak, kurs ve sünnet²⁸⁸ gibi karar verilmesi gereken durumlarda sosyal çalışma görevlisi ile karar vermek, il ve ilçe müdürlüğünce hazırlanılacak eğitimlere katılmak²⁸⁹, geçici koruyucu ailede üç defadan fazla olmamak şartıyla, günün her saatinde çocuk kabulünün yapılması, ev koşullarını hizmete uygun hale getirmek ve uzman koruyucu ailede de denetim ve koordinasyon* gibi bazı hükümler getirilmiştir²⁹⁰. Ayrıca yeni yönetmelikte koruyucu aile biriminin denetlemeleri nasıl ve ne aralıkla yapacağına dair detaylı maddeler eklenmiştir.

Yeni yönetmelikte çocuğun yıl içinde en fazla otuz güne kadar öz ailesine izinli verilebilmesi²⁹¹ ve bunun uygulama biçimi eklenmiştir. Yurt dışı gezilerde veli, vasi, kayyum izni ile sosyal çalışma görevlisinin uygun görüşü ile komisyona, komisyonun uygun görüşü ile il veya ilçe müdürünün teklifi ve mahalli mülki amirin²⁹² onayı ile izinli olabileceği düzenlemesi yapılmıştır.

Koruyucu ailelere yapılacak olan ödemelerin yaş ve yüzdelerinde değişiklik yapılmış²⁹³ ayrıca eskiden özürlü çocuklarda yapılan ödemelerde rakamlar iki kat artırılırken, yeni uygulamada miktarın yüzde elli artırılması²⁹⁴ hükmü getirilmiştir.

²⁸⁶ 28497 sayılı KAY, Md. 14/9.

²⁸⁷ 28497 sayılı KAY, Md. 14/14.

²⁸⁸ 28497 sayılı KAY, Md. 14/e.

²⁸⁹ 28497 sayılı KAY, Md. 14/ğ.

²⁹⁰ 28497 sayılı KAY, Md. 2/a.

²⁹¹ 28497 sayılı KAY, Md. 17/1.

²⁹² 28497 sayılı KAY, Md. 19/2.

²⁹³ 28497 sayılı KAY, Md. 24.

²⁹⁴ 28497 sayılı KAY, Md. 24/2.

Aile yanına kardeş çocuklar hariç, *ikinci çocuk yerleştirilmesi halinde, ikinci çocuk yüzde sekseni kadar ücret alır, üçüncü ve daha fazla çocukta yüzde altmışını geçemez*²⁹⁵ hükmü eklenmiştir.

Yeni yönetmelikte koruyucu ailelerin eşine veya başkasına bağlı sosyal güvencesi olmayan eşlerden birinin bir asgari ücret karşılığı *isteğe bağlı sigortalılık* ücreti devlet tarafından karşılanması eklenilmiştir²⁹⁶.

3.6. Bazı AB Ülkeleri Uygulamaları

3.6.1. Almanya Modeli

3.6.1.1. Almanya’da Çocuk Koruma Sistemi

Almanya’da çocuk koruma ile ilgili yetkilendirilmiş kurum Jugendamt’tır²⁹⁷. Gençlik Merkezleri olarak dilimize çevrilen Jugendamt’ların görevi, aile bütünlüğünü korumak ve çocukların en iyi şekilde gelişimine katkı sağlamaktır. Bu kuruluşun amacı ise çocuk ve gençlerin yetiştirilebilmesi, bakımı ve eğitiminde anne-babaları desteklemek, aileler için olumlu yaşama koşulları sağlamaktır. Özellikle de sorunları olan veya zor durumda kalan çocuk ve gençler için başvuru merkezi olmaktır. Alman Anayasası “*Çocukların bakımı ve yetiştirilmesi velilerin doğal hakkı ve öncelikli sorumluluklarıdır. Bu hakların ve sorumlulukların kullanımını devlet denetler*”²⁹⁸ demektedir. Alman Medeni Kanunu, çocuğun ikamet yerini ve çocukla ilgili maddi konuları belirleme, çocuğun sağlığı ile ilgili karar verme ve çocuğu idari işlemlerde temsil etme hakları olmak üzere velilerin velayet hakkını dört ana başlıkta düzenlemiştir. Bununla birlikte bakım, yetiştirme ve denetleme hakkı, okul ve meslek seçimi hakkı, diğer kişilerle görüşme yetkisi, din seçimi ve dinin gereklerini yerine getirme hakları da velayet kapsamı

²⁹⁵ 28497 sayılı KAY, Md. 24/4.

²⁹⁶ 28497 sayılı KAY, Md. 24/6.

²⁹⁷ Jugendamt’in kelime anlamı gençlik dairesi olup kuruluş amacı gençlerin ve çocukların çıkarını gözetmek ve onları her türlü kötü muamele ve istismardan korumaktır (detaylı bilgi için bkz. (SGB VIII Sozialgesetzbuch-Kinder und Jugendhilfe, § 8a SGB VIII Schutzauftrag bei Kindeswohlgefährdung), Sozialgesetzbuch (SGB),Achtes Buch (VIII), Kinder und Jugendhilfe (Artikel 1 des Gesetzes V. 26. Juni 1990, BGBl. I S. 1163), § 8a Schutzauftrag bei Kindeswohlgefährdung.

²⁹⁸ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Die Grundrechte, Artikel 6/2, Ehe und Familie; nichteheliche Kinder, “*Pflege und Erziehung der Kinder sind das natürliche Recht der Eltern und die zuvörderst ihnen obliegende Pflicht. Über ihre Betätigung wacht die staatliche Gemeinschaft.*”, *Federal Alman Cumhuriyeti Anayasası, Temel Haklar, Md.6/2,* “*Çocukların bakım ve eğitimi, ana ve babanın doğal hakkı ve en önde gelen yükümlülüğüdür. Devlet toplumu, onların bu görevi yerine getirmelerini gözetir.*”

içerisinde değerlendirilmektedir. Bu hak ve sorumlulukları veliler yerine getirmek zorundadırlar. Yerine getirilmediğinde Kindeswohl²⁹⁹ kapsamına girmektedir.

Kindeswohl kavramı, çok geniş kapsamlı bir kavram olup içeriği net bir şekilde belirlenmemiştir. Almanya’da bir çocuğun Kindeswohl kapsamında koruma altına alınması çok basit ve seri bir şekilde olabilmektedir. Doktor, polis veya komşular gibi üçüncü şahısların gerçeği yansıtmayan şikâyet ve ihbarlarından dolayı da bazı ailelerin mağdur edildiğine ve çocuklarını kaybettiklerine şahit olunmuştur.³⁰⁰ Okuldaki öğretmenlerinin çocuğun genel durumu veya fiziki durumu ile ilgili yapacakları bazen çok basit bir ihbar ile veya bir doktorun muayenesi sırasında karşılaşılabileceği basit gibi görülen bazı olaylarda çocuk, Jugendamt yetkileri tarafından kolayca *Acil* kapsamında koruma altına alınabilmektedir. Bir çocuğun yaşadığı ortamın nemli oluşu, eğitim öğreniminde karşılaşılan bir yetersizlik dahi, koruma altına alınmasına sebep olabilmektedir.

Türkiye’ de olduğu gibi, Jugendamt yetkilileri de vakanın aciliyetine binaen çocukları önce acil koruma kararı ile koruma altına alıp, daha sonra mahkeme kararı çıkartabiliyorlar³⁰¹. Hatta babanın eğitimsiz olması, Türk veya Müslüman oluşu gibi sebepler ile koruma kararı çıkartılmak istenmiş ve bu talep mahkemece uygun görülmüştür³⁰². Hatta son dönemde erkek çocukların sünnet edilmeleri dahi kurum tarafından bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Çocukların Kindeswohl kapsamında çok basit nedenlerle bile koruma altına alınabilmesinin sebebi; suçu gördükleri halde müdahale etmedikleri takdirde, gerek öğretmen, gerekse doktorlar hakkında da yasal işlem başlatılabileceği kaygısının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kaygı doğrultusunda kişiler hemen Jugendamt

²⁹⁹ Çocukların Selameti, (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, Almanya, Hollanda ve Belçika Gençlik Dairelerinin Türkiye Kökenli Çocuklara Yönelik Uygulamalarına İlişkin İnceleme Raporu, s. 14, 24. Dönem 4. Yasama Yılı, 2013.)

³⁰⁰ TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, *Almanya, Hollanda ve Belçika Gençlik Dairelerinin Türkiye Kökenli Çocuklara Yönelik Uygulamalarına İlişkin İnceleme Raporu*, s. 8, 24. Dönem 4. Yasama Yılı, 2013.

³⁰¹ Sozialgesetzbuch, VIII, Md. 42 “*Das Jugendamt ist berechtigt und verpflichtet, ein Kind oder einen Jugendlichen in seine Obhut zu nehmen, wenn. 1. das Kind oder der Jugendliche um Obhut bittet oder. 2. eine dringende Gefahr für das Wohl des Kindes oder des Jugendlichen die Inobhutnahme erfordert und a die Personensorgeberechtigten nicht widersprechen oder b eine familiengerichtliche Entscheidung nicht rechtzeitig eingeholt werden kann oder. 3. ein ausländisches Kind oder ein ausländischer Jugendlicher unbegleitet nach Deutschland kommt und sich weder Personensorge- noch Erziehungsberechtigte im Inland aufhalten*”.

³⁰² <http://www.kure.tv/izle/realite-genclik-daireleri-1>, [30.04.2015], (Kaynak kişi; Emekli Alman Hâkim Jürgen RUDOLPH-Jugendamt’ların eksik yönlerini giderici *Cochemer Modell*’in geliştiricisi).

yetkililerine bilgi vermektedir. Hâkimler uzman kişilerin hazırladıkları raporlara itimat etmekte ve genel olarak da rapor doğrultusunda karar vermektedirler.

2005 yılındaki Sosyal Kanun Kitabı Md. 8-a maddesinin³⁰³ eklenmesi ile daha önceleri ebeveyn “*sen benim işime karışamazsın*” şeklinde itiraz etme hakları ortadan kalmıştır. Viyana sözleşmesi gereği Almanya, Belçika ve Hollanda makamları, vesayet altına alınan Türk kökenli çocuklarla ilgili olarak dış temsilciliklerimize bildirimde bulunması zorunluluğu bulunmaktadır.³⁰⁴

Almanya Temel Yasası olan Grundgesetz, çocuk ve ailenin temel koruyucusudur³⁰⁵ ve Alman Gençlik Daireleri yetkilerini VIII. Sosyal Kanun Kitabı’ndan almaktadır. Gençlik Dairelerinin görevleri şöyle özetlenebilir:

Ebeveynin çocuk üzerindeki davranışlarını devlet kontrolüne almak, anne-babalar da dâhil olmak üzere, çocuk ve gençleri her türlü tehlikeden korumak, çocuğun eğitiminde anne-babaya yardımcı olmaktır. Bununla birlikte evlat edinme, nafaka, velayet ve ziyaret hakkı davalarında danışmanlık görevi yapmak, çocuklarla ilgi davalara katılmak ve aile mahkemelerinin karar vermesine yardımcı olmak³⁰⁶, Gençlik Dairesi’nin başlıca görevleri cümlesindedir.

Jugendamt’lar, uzun veya kısa süreli bakıcı anne anlamında gelen *Pflege Eltern* (Koruyucu Aile) ve günlük annelik anlamındaki *Tages Mutter* (Günlük Annelik) gibi birtakım hizmetleri de bünyesinde barındırmaktadır.

Günümüzde *Heim*’larda (Yurt) daha çok göçmen çocuklar barınırken, küçük yaştaki çocuklar koruyucu aile yanlarına, daha büyük yaşlardaki çocuklar da çocuk evlerine yerleştirilmektedirler. Heimler’da çocuklar yemek, çamaşır gibi tüm işlerini kendileri karşılamaktadır. Akşam belirlenen saatte Heim’e geldiği sürece problem yaşamamakta, yetişemediği takdirde Heim’e alınmamaktadır.

³⁰³ “*Kinder und Jugendliche sind entsprechend ihrem Entwicklungsstand an allen sie betreffenden Entscheidungen der öffentlichen Jugendhilfe zu beteiligen. Sie sind in geeigneter Weise auf ihre Rechte im Verwaltungsverfahren sowie im Verfahren vor dem Familiengericht und dem Verwaltungsgericht hinzuweisen.*”, “Devlet kurumu, bilhassa gençlik daireleri, aile ve çocukla ilgili ihbar veya bildiri aldığı anda harekete geçmek zorunda olup, durum değerlendirilmesi yapmakla yükümlüdür.” Sozialgesetzbuch, VIII, Madde 8/a.

³⁰⁴ TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Raporu, s. 30.

³⁰⁵ “*Alman evlilik ve aile, devlet düzeninin özel koruması altındadır*”. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Die Grundrechte, Artikel 6, Ehe und Familie; nichteheliche Kinder, “*Ehe und Familie stehen unter dem besonderen Schutze der staatlichen Ordnung*”; Federal Alman Cumhuriyeti Anayasası, Temel Haklar, Md. 6.

³⁰⁶ TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Raporu, s. 7.

Almanya’da sosyal hizmetler alanında daha çok bizdeki karşılığı STK olan NGO’lar görev almaktadır. Bu STK’lar daha çok dini eğitime dayalı hizmet veren Kilise orjinli kurumlardır. Türkiye’deki uygulamanın biraz daha değişik şekli olan STK’lar, bir manada şirketleşmiş ve bu hizmetleri karşılığında devletten para almaktadır³⁰⁷.

3.6.1.2. Jugendamt’ların Tarihsel Süreci

Jugendamt’lar, 1900’lü yılların başında “*Gemeindewaisenrate*” adı ile kurulmuştur. 01 Nisan 1924’te “*Reichsgesetz für Jugendwohlfahrt*” olarak polis teşkilatına bağlanmıştır. 31 Mart 1933’te Adolf Hitler’in yönetiminde ve “*Gleichschaltungsgesetz*” ismiyle karşımıza çıkmaktadır. 1939 yılında polis teşkilatından alınarak belediyelere “*Verordnung über Jugendwohlfahrt in Sudetendeutschengebieten*” adıyla devredilmiştir. 1947 yılında müttefik güçlerin yönetimi ele alışı sonucu tüm Nazi dönemi uygulamaları kaldırılmış ve önceki yasalara dönmüştür. 11 Ağustos 1961’de kanunlarda önemli değişiklikler yapılarak, BGBL. IS.1205 yürürlüğe girmiş ve Reichsgesetz (JWG) olarak değiştirilmiştir. 01 Ocak 1991 yılında denetim yapan bir kuruluştan, hizmet eden bir kuruluşa dönüştürülmüştür. *Sozialgesetzbuch VII (SGB) Kinder und Jugendhilfegesets*: Çocuk ve Gençlik Yardım Kanunu olarak düzeltilmiştir.³⁰⁸

Bugün Almanya’da Jugendamt’ların 600’den fazla dairesi bulunmaktadır. Çalıştığı yan kollarla bu sayı katlanarak artmış ve çalışan sayısı yaklaşık 50.000 kişiye ulaşmıştır³⁰⁹. Almanya’nın tüm ilçe, belde ve kaymakamlıklarında hizmet vermektedirler. 2009 yılı itibarı ile yaklaşık 640.000 Çocuk ve Gençlik hizmetleri sayısına ulaşılmış olup, bu sayının;

- % 66 Gündüz Çocuk Bakım,
- % 14 Eğitim Yardımları,
- % 9 Gençlere Sosyal Hizmet,
- % 6 Gençlik Daireleri (Jugendamtlar),

³⁰⁷ Bkz Çevik, İsmail, *Bilinmeyen yönleri ile Jugendamt*, 16.12.2006, Zaman/Ailem. http://www.k4arin-jaeckel.de/aktuelles/ZAMAN_seriejugendamt.pdf [27.08.2015].

³⁰⁸ <http://www.kure.tv/izle/realite-genclik-daireleri-1> [30.04.2015].

³⁰⁹ <http://www.kure.tv/izle/realite-genclik-daireleri-1> [30.04.2015].

% 5 ise diğer gurubunu oluşturmaktadır³¹⁰.

Jugendamt'larda sosyal eğitimciler, sosyal hizmet uzmanları ve idareciler görev yapmaktadırlar³¹¹.

3.6.1.3. Almanya'da Koruyucu Aile Uygulaması

Farklı sebeplerden dolayı ailesinden alınmış veya ailesi kalmamış çocukların, velayet hakkı verilmeden, kısa veya uzun süreli olarak, teslim edildiği ailelere “*Pflege Eltern/Koruyucu Aile* denilmektedir. Almanya'da koruyucu aile olma talebi gençlik dairesinde doldurulan bir form ile başlamaktadır. Daha sonra başvuru sahipleri kurslara tabi tutulmaktadır. Kurs sonunda gözlemciler tarafından ev ortamı çocuğun yaşaması için yeterli olup olmadığı incelenir. Çocuk için ayrılmış mümkünse bir oda, bir köşe veya bir alan olması istenmektedir. Başvuru sahibinin alkol, uyuşturucu bağımlılığı, suç kaydının bulunup bulunmadığının incelendiği “*Polizeiliches Erweitertes Führungszeugnis*”³¹² incelemesi yapılmaktadır. Daha sonra eve gönderilen iki gözlemci ile kişilerin psikolojileri ve kültürleri hakkında inceleme yapılarak son kanaat raporu hazırlanmaktadır.

“*Inobhutnahme*”³¹³ (Bakım Altına) alınan çocuk hemen “*Pflegeeltern*”³¹⁴ (Bakıcı Aile) verilmemekte, yaklaşık üç aylığına “*Bereitschaftsfamilie*”³¹⁵ ailelerine verilmektedir. Koruyucu aile bu ailede ziyaretler yaparak aile ve ortama alışması sağlanmaktadır. Koruma altına alınan çocuklar velayetleri kendi ailesinden alınmadan, Gençlik Daireleri ile iş birliği içerisinde, altı aydan 18 yaşına kadar değişebilen, kısa süreli bakıcı aile modeli ve uzun süreli koruyucu aile modellerinden durumları hangisine uyuyorsa değerlendirilmektedir.

Bakıcı aile olmak için adli sicil kaydının, maaş bordrosunun ibrazı gerekmektedir. Çocuk için de ayrı bir oda bulunması, ailenin çocuğa maddi ve

³¹⁰ Bkz. https://www.destatis.de/EN/PressServices/Press/pr/2013/01/PE13_032_225.html Statistisches Bundesamt, “Public sector spends some 30.5 billion euros on public children and youth welfare in 2011 [30 Nisan 2015].

³¹¹ Bkz. <http://www.bagljae.de> Bundesarbeitsgemeinschaft Landesjugendämter, Şubat 2011 [06.08.2015].

³¹² Adli Sicil Kaydı. Bkz. https://www.bundesjustizamt.de/DE/Themen/Buergerdienste/BZR/Inland/FAQ_node.html#faq_5504812 [27.08.2015].

³¹³ Bkz. Tez metni, (Bakım Altına Almak). <http://www.jugendhilfe4u.de/site/index.php?page=Inobhutnahme&dir=Hauptmenu-Home-Anspruch%20auf%20Hilfe&menu=Hauptmenu> [27.08.2015].

³¹⁴ Bakıcı Aile. Bkz. <https://www.elternimnetz.de/familie/gesichter/pflege.php#1> [27.08.2015].

³¹⁵ İstekli Aile. Bkz. <http://www.moses-online.de/artikel/was-ist-eine-familiaere-bereitschaftsbetreuung>[27.08.2015]

manevi olarak bakabilecek durumda olması gibi şartları taşıyan kişiler incelenmekte ve şartları taşıyanlar lehine karar verilmektedir. Ayrıca koruyucu aile olabilecek kişilere seminerler verilerek gerekli eğitimler sağlanmaktadır.

Eğer “*Hilfe zur Erziehung*”³¹⁶ (Çocuk Yetiştirme Yardımı) kapsamında verilirse, yanında kalacakları ailelere bakıcılık parası ödenir. Bakım parası ile çocuk kaldığı ailenin geçimine ortak olur. Ev kirasının bir kısmı, harçlığı, kıyafet parası ve bos zamanlarında eğlence için harcayacağı para ödenir. Buna ek olarak eyaletlere ve şehirlere göre değişiklik göstermekle birlikte bakıcı aileye *Erziehungsbetrag*³¹⁷ (Eğitim –Destek- Parası) verilmektedir.

Bakıcı ailelere 600-1.200 EU civarında ödeme yapılmakta³¹⁸ ve 5 çocuğa kadar da bir aileye çocuk teslim edilmektedir. Koruma altındaki çocuklara yurtlarda 3.000-12.000 EU civarında masraf edildiği düşünüldüğünde bu son derece kârlı bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.6.1.4. Koruyucu Aile Uygulamalarında Almanya’da Yaşanan Sorunlar

Bu bölümde Müslüman ve Türk nüfus yoğunluğundan dolayı Almanya’daki sistemi incelemeyi uygun bulduk. Almanya’da her il ve ilçede yapılanması bulunan ve 600’ün üzerinde dairesi olan Jugendamt’lar, kendisine bağlı 50.000 kişilik birimleri ile yaklaşık 640.000 genç ve çocuğa hizmet sağlamaktadır.

Alman İstatistik Merkezi’nden³¹⁹ alınan verilere göre 2013 yılı itibarı ile Jugendamt’ların baktığı çocuk sayısı 148.000 olup, bu sayının 40.000’i göçmendir. Jugendamt’larda kalan oran olarak baktığımızda % 73’ü yerli, % 27’si göçmen kökenlidir ve göçmen nüfusun çoğunluğunu Müslüman çocuklar oluşturmaktadır. Jugendamt yurtlarında bakılan çocuk sayısı 65.367 olup, bakıcı ailede olan 61.894,

³¹⁶ Çocuk Yetiştirme Yardımı. Bkz: <https://www.familienhandbuch.de/angebote-und-hilfen/beratungsstellen-amter-therapeuten/hilfen-zur-erziehung-was-konnen-sie-fur-kinder-und-familien-leisten> [27.08.2015].

³¹⁷ Eğitim-Destek- Parası. Bkz. Kinder und Jugendhilfe Pflege Geld Verordnung, Vom 8. August 2007. <http://www.pflegeeltern-halberstadt.de/wp-content/plugins/download-monitor/download.php?id=2> [27.08.2015].

³¹⁸ Mönchengladbach’da 2009 yılında 0-7 yaş arasında ki çocuklar için bakıcı aileye aylık 677 Euro, 7-14 yaş arasındakiler için 744 Euro ve 14- 18 yaş arasında ki çocuklar için ise 844 Euro bakıcı aileye para ödeniyor. Bkz: Çevik, İsmail, Bilinmeyen yönleri ile Jugendamt, 16.12.2006, Zaman/Ailem, www.k4arin-jaeckel.de/aktuelles/ZAMAN_seriejugendamt.pdf [27.08.2015].

³¹⁹ Kinder und Jugendhilfe in Deutschland: Daten-Fakten-Entwicklungen, BGW, 2012 http://www.bgw.online.de/SharedDocs/Downloads/DE/Medientypen/bgw_forschung/TP-Tb-13-Trendbericht-Kinder-und-Jugendhilfe_Download.pdf?__blob=publicationFile [30.04.2015].

günlük guruplarda bakım desteği alan 17.327, günlük özel yoğun bakım desteği ise 3.477'dir.

Medya kanalı ile gündeme gelen AB ülkelerinin bir bölümünde çocuk koruma sistemi ile alakalı bazı problemler dikkat çekmektedir. Hatta Çocuk Hakları Sözleşmesi Md. 24 ve 27³²⁰ gereğince Brüksel'e başvurular olmuş, komisyon kurularak incelemeler yapılmış ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi devreye girmiştir.³²¹

AB ülkelerinde çocuk koruma sistemi ile ilgili karşılaşılan problemlerin kaynağında kültürel ve dini farklılıklar bulunmaktadır. İnsanlar kendi ülkelerinin dışında yeni bir ülkeye yerleştiklerinde, kendi kültürel miraslarını da gittikleri ülkede taşımaya çalışmaktadırlar. İskân edilen ülkede karşılaşılan kültürel çatışmalar, dini hayat ve uygulamaların farklılığı ve asimilasyona dair kaygılar, bu sorunların temelini oluşturmaktadır.

Mevcut yasalar doğru uygulandığında aslında bu tür sıkıntılar yaşanmamaktadır. Kişiden kişiye değişebilen uygulama farklılıkları, bazen kurumlarda görev yapanların dışarıdan STK bağlantıları veya maddi kaygılar, uygulamalarda aksaklıklara sebep olmaktadır.

Türk ve Müslüman olan ailelerden koruma altına alınan çocuklar ile ilgili hukuki düzenlemeler Alman Medeni Kanunu Md. 1801/2³²² ve Sozialgesetzbuch VIII (SGB)'un Md. 35, 36 ve 37'de, bu uygulamalar detaylı bir şekilde incelenmekte ve planlanmaktadır³²³. Zaten md. 9, net bir şekilde *Müslüman aileden alınan çocuğun Müslüman aileye verilmesini* düzenlemektedir³²⁴.

Mahkeme kararı ile ailesi yanından alınan çocuk sayısının 2005 yılında 25.664 olduğu, 2011 yılında bu sayının ise 38.456 yükseldiği, bununda %49.84 gibi bir artış olduğunu gözükmektedir. Acil koruma kararı ile alınan çocuk sayısı

³²⁰ Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 20 Kasım 1989, Birinci Kısım, Md. 24/27.

³²¹ AİHM, Kazım Görgülü isimli bir Türk vatandaşına 2004 yılında 15.000 EU manevi tazminat parası ödemesine hükmetmiştir. Essen Başkonsoloslugu Hukuk Bülteni, 03/2013, Bkz: <http://essen.bk.mfa.gov.tr/images/localCache/1/5e39167c-d200-4476-839b-d45b78d3ec4c.pdf> [27.08.2015]

³²² Federal Almanya Medeni Kanunu Md. 1801/2; Sozialgesetzbuch VIII (SGB) Md. 35, 36, 37.

³²³ SGB, Md 35, 36,37.

³²⁴ SGB, Md 9.

23.432'den, 38.456'ya yükselerek % 65.11'lik bir artış gerçekleşmiştir³²⁵. Bu çocukların % 27'lik bölümünün yabancı oluşu³²⁶, bu yabancıların çoğunun da Müslüman çocukları oluşu dikkate alındığında ve çocukların Hristiyan aile yanına verildikleri düşünüldüğünde, koruyucu aile sisteminin kontrolünün ne kadar önemli ortaya çıkmaktadır.

Almanya'da faaliyet gösteren Türk STK kuruluşlarının Jugendamt yetkilileri ve belediyeler ile görüşerek, bu çocukların müslüman aile yanına verilmesini istemişlerdir. Ama yapılan çalışmalar sonucunda koruyucu aile için yapılan başvurular incelenmiş, ne yazık ki müslüman ailelerin koruyucu aile olmak için başvuruda bulunmadıkları ortaya çıkmıştır.

Belediyelerle birlikte yapılan projeler sonucunda, gerek kampanya süresince, gerekse ilan ve afiş çalışmaları ile gününbirlik artışlar gözükse de genel itibarıyla önemli bir sonuç alınmadığı, hedef kitlenin bu konuda çok bilgi sahibi olmadığı ve konuya ilgi duymadıkları görülmüştür³²⁷.

3.6.2. Diğer Avrupa Ülkelerinde Koruyucu Aileye İlişkin Durum

Hollanda'da çocuk ve gençlik hizmetleri ile alakalı özel bir yasa olmayıp, Gençlik Bakım Kanunu ve Sosyal Destek Kanunu'nda kısmi düzenlemeler mevcuttur³²⁸. Hollanda genelinde 30.973 durumu incelenen aileden 19.180 çocuğun koruma altına alındığı, bunların 7.202'sinin de velayeti ile birlikte alındığı ortaya çıkmıştır. 2012 yılı itibarı ile ebeveynin en az biri Türkiye kökenli olan 671 çocuğun aileden alındığı, bunlardan 167 çocuğun koruyucu aileye verildiği, diğer 504 çocuğun ise yurtlarda kaldığı bilinmektedir. Rotterdam şehrinin içinde bulunduğu sadece Rijnmond bölgesi baz alınarak yapılan bir değerlendirmede, 01 Ocak 2013 tarihi itibarıyla 1390 çocuğun ailesinden alınmış olduğu, bunlardan % 2.5 oranına tekabül eden 41'inin anne babası Türkiye doğumlu olduğu görülmüştür. Bu 41 çocuktan 17'si koruyucu aileye verilmiş olup, koruyucu ailelerin sadece 5 tanesinin Türkiye kökenli olduğu bilinmektedir³²⁹.

³²⁵ Statistisches Bundesamt <https://www.destatis.de> [30.04.2015].

³²⁶ Kinder und Jugendhilfe in Deutschland: Daten-Fakten-Entwicklungen, BGW, 2012 http://www.bgw-online.de/SharedDocs/Downloads/DE/Medientypen/bgw_forschung/TP-Tb-13-Trendbericht-Kinder-und-Jugendhilfe_Download.pdf?__blob=publicationFile. [30.04.2015].

³²⁷ <http://www.kure.tv/izle/realite-genclik-daireleri-1> [30.04.2015].

³²⁸ TBMM İHİK (İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Raporu), s. 16.

³²⁹ TBMM İHİK, s. 18.

Hollanda'nın dini hayat itibarı ile serbestliği ile bilinirken, koruyucu aile seçimleri sırasında kültürel ve dini durumların yeterince dikkate alınmadığı, Müslüman ailelerin çocuklarına gereken hassasiyetin genellikle gösterilmediği ifade edilmiştir.

Belçika'da Frankofon ve Flaman olmak üzere iki ayrı idari yapı bulunmaktadır. Bunlardan Fransızca konuşan Frankofon'un Valon bölgesinde sivil toplum kuruluşları ile birlikte 1500 kamu ve 4500 sivil toplum kuruluşu, 360 çalışanı ile hizmet vermektedir. Felemenkçe konuşan Flaman bölgesinde OpVang tarafından aileye ihtiyaç duyan çocukların uygun ailelere verilmesi ile alakalı göçmenlerin de görev aldığı "Dünya Projesi" yürütülmektedir. Genel itibarı ile Avrupa'da en az sorunlu uygulamanın Belçika'da olduğu görülmektedir.³³⁰

3.7. Koruyucu Aile Modelinin Değerlendirilmesi

Gelişmiş ülkelerde bakıma muhtaç çocukların % 75'i, koruyucu aile modelinden istifade etmektedir. Türkiye'de ise bu model, ilk defa 1926 yılında mevzuata girmiş olmasına rağmen ilk uygulama 1949 yılında yapılmıştır ve 1952 yılından itibaren yaygın olarak uygulanmaya başlamıştır.

Günümüze kadar koruyucu aile tanıtım faaliyetleri birtakım kampanyalarla tanıtılmaya çalışılmışsa da, istenen düzeye ulaşamamıştır. ASPB Mayıs 2014 verilerine³³¹ göre toplam olarak 29.162 olan koruma ve bakım altındaki çocuktan 13.025 çocuk evlat edinme (% 44,6), 12,481 çocuk kurum bakımı (% 42,8), 3,656 çocukta koruyucu aile (% 12,6) hizmetinden istifade etmektedir. Bu tablo %75'lik Avrupa ortalamasına göre Türkiye'nin bu konudaki karnesini göstermektedir.

Dünyada bugün gelinen noktada kurum bakımının maliyeti ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde aile kurumunun yerine ikame edilemeyeceği gerçeği anlaşılmış, uzmanların da desteklediği koruyucu aile kavramı desteklenmiştir³³².

³³⁰ TBMM İHİK, s. 24.

³³¹ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10542/Istatistikler> ASPB ÇHGM Resmi Web Sitesi [30.04.2015].

³³² Gürçan, Ayşen, "Türk Toplumunda Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Hizmetlerine İlişkin Bakış Açısı ve Yaklaşımı", Koruyucu Aile Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007, Ankara, 2008, s. 29.

DEĞERLENDİRME

Çalışmamızın asıl amacı, evlat edinme modelinin koruyucu aileden farklı bir model olduğunu ortaya koyabilmektir. Kuran-ı Kerim'deki edinilmiş evladın *hakiki evlat gibi sayılmaması* gerektiğini ifade eden ayet³³³ ve buna bağlı olarak İslam hukukunda evlat edinmenin kesin olarak cevaz kapsamı dışında tutulması, İslam hukukunda çocukların korunmasının kısıtlandığı hatta devre dışı edildiği, dolayısıyla koruyucu ailenin yok sayıldığı şeklinde anlaşılması gerekir. Burada asıl yapılması gerekene bir bakış açısı sunulmakta, bu kapsamda yasaklayıcı bakış açısından ziyade doğru olanı göstermenin temel prensiplerinden söz edilmektedir.

Allah Teâlâ insana, neslinin devamını sağlamak için yavrusunu sevmeye, kollama ve sahip çıkma gibi güçlü duygular vermiştir. Bu duygular kişinin kendi çocuğunu koruması ile sınırlı değildir. Aynı zamanda diğer çocukları da koruma ve onlara zor durumlarında yardımcı olma şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

Cahiliye döneminde geçerli olan evlat edinme sistemi, sıhrî hısımlıktan³³⁴ ibaretti. Evlat edinilen çocuk, kendi öz evladı gibi bugünkü ifadesi ile nüfus kütüğüne kaydedtirilerek diğer çocuklar ve varislerle aynı haklara sahip olabiliyordu. Bu durum sonucunda yapay bir akrabalık ortaya çıkıyordu. Uygulama sebebiyle kişilere düşecek miras dağılımı bozuluyor ve hak kayıplarına sebep oluyordu. Kaydedilen ayet ile evlat edinme yasaklanmış, sosyo-ekonomik düzen ve sosyolojik değerleri ekseninden kaydırarak hak kayıplarına sebep olan bu uygulama yasaklanmıştır. Bu yasaklama ile İslam hukukunda çocukların korunması ve yetiştirilmesinin önüne engel konulmamıştır. Aksine bunu destekleyici birçok örnek, başta Hz. Peygamber olmak üzere, sahabede de görülmektedir. Ayetin inzaline sebep olan da Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise'yi evlat edinmiş olması ve herkes tarafından Muhammed'in oğlu olarak çağrılır olmasıdır³³⁵. Hz. Peygamber, Üsâme b. Zeyd'i kendi torunlarından ayırt etmemiş, Hz. Hasan ve Hüseyin ile birlikte yetiştirmiştir ki, Üsâme İslam orduları komutanlığına kadar yükselmiştir.³³⁶

Bu konuda diğer bir örnek Salim Mevla Ebi Huzeyfe olarak bilinen Salim'dir. Hz. Salim, annesiz ve babasız bir köle iken Hz. Huzeyfe tarafından azad

³³³ Ahzab 33/5.

³³⁴ İslam hukukunda hısımlık nesep, sıhriyet ve süt hısımlığı olmak üzere üç gurupta incelenir (bkz. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1982, II, 32.

³³⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, I, 247.

³³⁶ Mevlâ Ebî Huzeyfe Sâlim b. Ubeyd (Ma'kıl) b. Rebîa (V. 12/633).

edilmiş, daha sonra oğul olarak ilan edilmişti. Burada şunu ifade etmek gerekir ki; İslam'da evlatlık olarak alınan çocuklar hizmetçi veya köle olarak görülmemiş, onlar Allah'ın bir emaneti olarak değer görmüş, bir evlat olarak yetiştirilmiştir. Hz. Sâlim de bu şekilde çok iyi bir eğitim alarak, Kur'an'ı iyi bilen ve en güzel okuyanlardan biri olmuştu. Hz. Peygamber, "Kur'an-ı Kerim'i şu dört kişiden öğreniniz"³³⁷ diyerek övdüğü sayılı insanlar arasında onu da zikretmiştir.

Hz. Salim, hicrette Hz. Ömer gibi ileri gelen sahabelerin de aralarında bulunduğu muhacirlere imam olmuştur³³⁸. Hz. Ömer, şehit edilmesi hadisesinin son dakikalarını yaşarken Hz. Osman, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkas, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'i halife seçmek üzere tayin etmiştir. Sonra Hz. Salim hakkında "*Ebû Huzeyfe'nin mevlası Sâlim sağ olsaydı onu seçerdim. Ötede bana niçin onu seçtiğim sorulursa, Rasûl-ü Ekrem'in onun hakkında, 'Sâlim, Allah'ı en çok seven kimsedir' dediğini duydum diye cevap verirdim*"³³⁹ ifadelerini sarf etmiştir.

"Öyleyse evlâtlara babalarını esas alarak isim verin! Böyle yapmak Allah nezdinde daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, bu takdirde onları kardeş veya Mevla olarak kabul edin!"³⁴⁰ ayetinin emriyle, Ebu Huzeyfe'nin hanımı Sehle binti Süheyl, Rasûlullah'a gelerek, "*Biz Sâlim'i oğlumuz biliyorduk. O, benim yanıma rahat girip çıkıyordu. Zaten bizim tek evimiz var. Onun hakkında ne dersiniz?*"³⁴¹ diye sorunca, Allah Resulü, onu emzirirse süt sebebiyle kendisine mahrem olacağını söylemiş,³⁴² o da öyle yapmıştı. Sehle Hatun, sütünü bir kaba sağmış, Sâlim de o kaptan içmişti. Çünkü o gün Sâlim bir çocuk değil, delikanlı idi. Hz. Âişe'nin haricindekiler süt emme yaşı geçmiş büyük kimselerin emzirilmesiyle sütkardeşliğin tesis edilemeyeceğine, Hz. Peygamber'in Sâlim hakkındaki cevazının sadece ona mahsus bir ruhsat olduğuna inanmış ve bir başkasının kesinlikle bu ruhsatla amel

³³⁷ Buhârî, Fezâilu'l-Kur'an, 8; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe, 44.

³³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 87; IV 311.

³³⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 343.

³⁴⁰ Ahzâb, 33/5.

³⁴¹ Abdurrezzak, Ebi Bekr b. Hemmâm b. Nâfi, es-San'anî (V.211), *Musannef*, Dâr el-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, VII, 460; Mâlik b. Enes, *Muvattâ*, Radâ', 2, III, 338. Benzer ifadeler için bkz. Abdurrezzak, *Musannef*, VII, 459, 461; Dârimî, *Sünen*, Kitabu'n-Nikâh, 52, III, 1447; Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 10.

³⁴² Abdurrezzak, *Musannef*, VII, 459; Müslim, *Sahih*, Rada, 7; Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 53; Abdurrezzak, *Musannef*, VII, 459; Müslim, *Sahih*, Radâ', 7; İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 36. Hadisin bazı varyantlarında "Sana haram olur" ifadesi mevcut değildir (Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 53).

edemeyeceği kanaatine varmışlardır. Selef ve halef uleması da büyüğün emzirilmesiyle sütanneliğinin hâsıl olmayacağı hususunda icmâ etmiştir³⁴³.

Bilindiği gibi rada ya da sütannelik, annenin çocuğu emzirmemesi veya değişik sebeplerden dolayı emzirememesi durumunda başka bir anne sütü ile çocuğun emzirilmesi demektir. Tarihi süreçte sütannelik incelendiğinde, konuyu Kur'an ve Kitab-ı Mukaddes ile temellendirmek mümkündür. Kur'an'da Hz Musa'nın Nil nehrinden Firavun'un sarayına ulaştığında onu beslemek amaçlı bir sütannenin aranmasından söz dılması³⁴⁴, o dönemlerde dahi sütannelik müessesesinin varlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Yahudilikte, Levililer'de kimlerle evlenilemeyeceği zikredilmiş ve bunların arasında süt emmeden kaynaklanan bir yasaktan bahsedilmiştir. Hıristiyanlıkta ise günümüze ulaşmış bir yasak yoktur. Süt münasebetinin nikâha engel teşkil etmesi sadece eski Araplarda ve Ermeni hukukunda vardır³⁴⁵.

Cahiliye döneminde sütanneliğin varlığı tarihi bir gerçeklik olarak ortaya çıkmış ve seçme kişilere sütanne olarak belirli bir ücret karşılığında çocuklar teslim edilmiştir. Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde³⁴⁶, süt akrabalığı ile ilgili "Rıda'en karabetin memnu" olduğundan söz edilmiştir³⁴⁷.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda İsviçre'den alınan Medeni Kanun'a sütanne ve sütkardeş ile evlenilemeyeceği ilave edilmiş ve 1926 tarihli Türk Medeni Kanunu'nda 92. ve 112. maddelerde zikredilmesine rağmen kanun yürürlüğe girmeden süt akrabalığı ile alakalı yasak metinden çıkartılmıştır³⁴⁸.

Süt emzirme ile doğan evlenme yasağı, genel olarak doğumdan itibaren iki yıl ile sınırlandırılmıştır. "Emzirmeyi tamam yaptırmak isteyenler için, anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler"³⁴⁹ ayetinde, iki yıllık sınırlama açıkça vurgulanmaktadır. Bu anlamda iki yıllık zaman dilimi, emilen sütün çocuğun

³⁴³ Kadı İyâz, Ebu'l-Fadl İyâz b. Musâ b. İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi Fevâidi'l-Müslim*, Rada, 27, IV, 641-642; Canan, İbrahim, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, XVI, 35-36.

³⁴⁴ Kasas, 28/12.

³⁴⁵ Ansay, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1958, s. 204.

³⁴⁶ Hukuk-ı Aile Kararnâmesi, Hazırlayan Orhan ÇEKER, Ebru Yayınları, İstanbul, 1985, s. 19-20.

³⁴⁷ Hukuk-ı Aile Kararnamesi, md. 16 ve 18.

³⁴⁸ Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nesil Yayınları, İstanbul, 1991, s. 246-247. Ayrıca bkz. TMK., md. 92 ve 112.

³⁴⁹ Bakara, 2/233.

gelişimine etkili olduğu dönem olarak açıklanabilir. Bu açıdan sütannenin çocuğun gelişimine etkisinin çok açık olduğu hususu bilimsel verilerle de kanıtlanmaktadır.

Sütannenin özellikleri bu dönemde çocuk üzerinde ne kadar etkili olur, bu özellikler çocuğa geçer mi? soruları, cevaplandırılması gereken önemli bir husustur. Bilimsel anlamda kesin olarak kanıtlanmış olmamasına rağmen eski dönemlerden bu yana sütanne olarak seçilen kadınların iyi huylu, ahlaklı ve dürüst kişiler olmasına özen gösterilmiştir. “*Ahmak kadınlara çocuğunuzu emzirtmeyiniz*”³⁵⁰ hadisi, zayıf hadis olarak nitelendirilmişse de³⁵¹, konuya dolaylı olarak ışık tutmaktadır. Ancak bütüncül bir bakış açısıyla hadisin, kadınları rencide eder tarzda anlaşılmasına dikkat edilmelidir.

Bu anlamda Ömer Nasuhi Bilmen (v. 1971), fıkıh kitaplarında bir çocuğun, müşrik, zimmi, fâcir, hamka, kötü ahlak sahibi, zenci³⁵², cüzzamlı, beresli kadınlardan, behimeden süt emmesinin, tabiatları tağyir ettiği ve sütannedeki a’razın çocuğa tesirinden korkulduğu için mekruh olduğunun zikredildiğini ifade etmektedir³⁵³. Ancak sütanne tarafından emzirilmediği zaman çocuğun hayvansal sütleri veya içerikleri tam bilinmeyen sentetik mamalarla karşılaştırıldığında bu görüşün tıbbi olarak da tekrar irdelenmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Süt emmeden dolayı ortaya çıkan ebedi kayıtlı evlenme yasağı, “*Sizi emziren sütannelerinizi ve sütkardeşlerinizi size haram kıldınız...*”³⁵⁴ ayetiyle temellendirilebilir. Bu ayet, kişinin süt usul, füru ve sütkardeşleri arasındaki evlenme yasağını ortaya koymaktadır³⁵⁵. Ayrıca “*Süt emmeden dolayı haramlık nesepten dolayı haramlık gibidir*”³⁵⁶ hadisi ile sütün kapsamı belirlenmektedir.

³⁵⁰ Curcânî, Abdullah bin Adiy bin Abdullah bin Muhammed İbn-i Mübârek (V.365), *el-Kâmil fi Ma’rifeti’ d-Duafâ*, Dâr Kutub İlmiyye, Lübnân ts, IX, 180; VI, 262, 263.

³⁵¹ Heysemî, Nuruddin Ali b. Ebi Bekr, *Mecmau’z-Zevaid ve Menbau’l-Fevaid*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1994, IV, 262.

³⁵² Bu alıntıda “zenci” kelimesi yanlış anlaşılmaya açıktır. Bu kelime dışındakiler özellikle hastalık ve kötü nitelikleri öne çıkartmaktadır. “Zenci” kelimesi ise ne bir hastalık ne de kötü bir sıfat olarak nitelendirilemez. Bu kelimeye yüklenen olumsuz anlam, İslam’ın temel ilkeleriyle örtüşmemektedir. Çünkü İslam dininde insanlar rengi, dili ve milliyetine göre kategorize edilmez.

³⁵³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985, II, 92.

³⁵⁴ Nisa, 4/23.

³⁵⁵ Ebu Zehrâ, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, s. 79

³⁵⁶ Şevkanî, *Neylül Evtar Şerhu Münteka’l-Ahbar*, VI, 350.

“Sizi emziren annelerinizle evlenmeniz size haram kılındı”³⁵⁷ ayetinden dolayı kişinin sütannesi arasında ebedi bir tahrim, anne kavramından dolayı da annenin annesi, babanın annesini kapsayan neseben bir haramlık vardır.

Annenin kendi öz çocuğunu emzirdiği süt, kocası ile birlikteliğinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı emzirilen çocuk ile sütannenin kocası arasında bir bağ vardır. Buna “lebenu’l-fahl” denilmektedir. Cumhur fukahâ, Hanefi İmamları ile İmam Mâlik, Şafiî, Ahmed b. Hanbel, Süfyan-ı Sevri, Evzai, Şa’bi, Tavus, Mücahid, Ata, Abdullah İbn Abbas ve Hz. Ali gibi mezhep imamları ve fakih sahabeler yasak doğuracağı kanaatindedir³⁵⁸.

Lebenu’l-fahl ile çocuk arasındaki irtibat incelendiğinde bir kadın bir kız çocuğunu emzirdiği zaman emen kız, kocasına, kocasının baba ve ecdadına ve kocasının oğullarına haram olur. Bu konudaki temel hüküm “*Emenin emzirene nefsi, emzirenin emene nesli haram veya emene emzirenin hepsi, emzirene emenin nefsi haram*” şeklinde özetlenmiştir.

Süt emen çocuğun sütannesi ile alakalı olarak çocuğun süt emme çağında olmasının dışında sütannenin evlenmemiş kız, gayrimüslim veya yeni vefat etmiş oluşunun yasağın doğuşuna etkisi yoktur.

“Süt emme açıklık sebebi iledir”³⁵⁹ hadisine göre emmenin özel bir vakti konusunda ulema ihtilaf etmiştir. Buna göre Hanefi fakihlerinden Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ile Şafiî, Hanbeli ve İmamiye mezheplerince bu vakit iki kameri yıldır³⁶⁰. Ebu Hanife’ye göre bu vakit otuz kameri aydır³⁶¹. İmam Mâlik iki kameri yıl üzerine ihtiyat olarak iki ay daha eklemiştir³⁶². Hanefi fakihlerinden Züfer, bu süreyi üç yıl olarak tayin etmiştir³⁶³. Zahiriler ise bu konuda belli bir yaş sınırı koymaksızın hangi yaşta olursa olsun emilen sütün haramlık teşkil edeceği kanaatindedir³⁶⁴.

³⁵⁷ Nisa, 4/23.

³⁵⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 2.

³⁵⁹ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, Rada (30-1), III, 331; Buhârî, *Sahih*, Nikâh, 21; Müslim, *Sahih*, Rada, 17; Ebu Dâvud, *Sünen*, Nikâh, 9.

³⁶⁰ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, Rada (30-14), III, 342; Tirmizi, *Sünen*, Rada, 5; Şafiî, *el-Umm*, V, 43; Serahsî, Muhammed b. Ahmed, *Kitabu’l-Mebsût*, Dâr’ul-Maarife, Lübnan ts, V, 136; el-Hillî, Ebu’l-Kâsım Necmuddîn Cafer b. el-Hasen, *el-Muhtasar en-Nâfi fî Fıkhi’l- İmamiyye*, Dâru’l-Evda, Beyrut, 1985, s. 199.

³⁶¹ Serahsî, *Mebsût*, V, 135.

³⁶² Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, Rada (30-1), III, 331.

³⁶³ Serahsî, *Mebsût*, V, 136.

³⁶⁴ Serahsî, *Mebsût*, V, 135.

Hız. Peygamber'e "Süt emme konusunda kimler şahit olabilir" diye sorulduğunda "Bir erkek ve bir kadın" şeklinde cevap vermiştir³⁶⁵.

Hız. Peygamber'e bir gün Haccac b. Haccac'ın şöyle bir soru sorduğu rivayet edilmiştir³⁶⁶:

"Ey Allah'ın Resulü! Benden süt hakkını ne giderir?" Buna karşılık Hız. Peygamber "غرة" "ğurre" şeklinde cevap vermiştir. O dönemlerde "ğurre" karşılığı, beyaz köledir. Buradan, emzirene karşı ödenmesi gereken karşılığın ölene kadar o kişiye bir vefa borcu olarak hizmet etmek gerektiği sonucu çıkarılabilir. Bununla alakalı şu hadisenin göz önünde bulundurulması isabetli olacaktır. Bir gün Hız. Peygamber, Mescid-i Nebiye gelen bir kadını ridasını sererek oturtmuştur. Kadın gittiğinde ise onun kendisini emzirdiğini beyan etmiştir³⁶⁷. Buradan emzirme karşılığında emen kişinin sütannesine saygılı olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Buraya kadar olan kısımda özetle İslam hukukunda evlat edinme müessesesi olmamasına rağmen, kimsesiz, bakıma ve korumaya muhtaç çocukların ihmal edilmediği hususu vurgulanmaya çalışıldı. Buna göre gerekli olduğu durumlarda mutlaka evlat edinilecekse, taraflar için mahremiyetten kaynaklanacak mahzurlar, süt kardeşliği ile kısmen sağlanabilir. Bu konuda genel olarak olmasa da kısmi bir çıkış yolundan söz edilebilir. Bu husus İslam hukukunda rada'/süt emme ile gerçekleşen akrabalık olarak bilinmektedir. Konu, mezheplerin bakış açısıyla değerlendirildi ve ana hatlarıyla açılımı yapıldı. Çalışmayla dolaylı bağlantısı olması nedeniyle rada' konusu, müstakil bir değerlendirme başlığı altında incelendi. Konunun anlatımında detaylara girilmemesine özen gösterildi ve mümkün olduğunca konuya ışık tutan gerekli bilgilere yer verildi.

³⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim (v. 849), *el-Musannef*, Mektebe Rüş, Riyad, 2004, VI, 97.

³⁶⁶ Abdurrezzak, *Musannef*, VII, 478.

³⁶⁷ Tirmizi, *Sünen*, Rada, 6.

SONUÇ

Çocuklar insanoğlunun neslinin devamı ve geleceğinin imarı açısından son derece önemli varlıklardır. İnsanoğlunun yeryüzünde geride bırakacağı en kıymetli eserleri ve mirasçılardır. Bunula birlikte çocuklar şefkate ve korunmaya en çok muhtaç konumdadırlar. İslam hukukunda öneminden dolayı çocukların yetiştirilmesi ve sıhhatli bir neslin devamı için birçok hüküm ve kriterler ortaya konulmuştur.

Aile, toplumun atomize olmuş en küçük parçası, çocuğun yetişeceği en uygun zemini teşkil etmektedir. Günümüzde aileler küçültülmüş olsa da ortaya çıkabilecek ve yaşanabilecek herhangi bir sıkıntı ve sorun karşısında ilk olarak yardıma başvurulana, geniş aile üyelerinden büyük anne-babalar ile yakın akraba çevresi koruyucu muhafazalar rolü üstlenmektedir.

Çocuğun anne ve babası tarafından bakım ve himayesinin mümkün olmadığı olumsuz durumda, bu görevi öncelikle ve sırasıyla büyük kardeşler, bunun mümkün olmaması durumunda dede ve nine üstlenmelidir.

Şayet aile içerisinde görevi üstlenecek kimsenin bulunmaması ve uygun olmamaları durumunda, bakım artık devletin bir görevi haline gelmektedir. Devlet bu görevini hazırlayacağı kanunlar doğrultusunda, kişiler veya sivil toplum kuruluşlarından da yardım alarak, ücretli veya ücretsiz olarak yerine getirmelidir.

Tüm zaman ve mekânlara hitap eden İslam hukukunda, karşılaşılan problemlere kayıtsız kalınması ve ortaya çıkan problemlerin zaman ve mekân şartlarına paralel olarak çözümsüz kalması mümkün değildir. Çocukların himayesi konusu, her dönemde insanların karşısına çıkan önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu bağlamda İslam hukukundaki evlat edinme ile ilgili yasağın doğru okunması gerekmektedir. Aksine söz konusu yasağın, çocukların korunması ile alakalı bir düzenleme hüviyetindedir.

Konunun önemine binaen olsa gerektir ki, İslam hukukunda evlat edinmenin yasaklığının temellendirilmesinde bizzat Hz. Peygamber'in şahsı muhatap alınmıştır. İlgili ayette konu bir bakıma en somut haliyle anlatılmıştır ve mesele en yalın şekliyle açıklığa kavuşturulmuştur.

Sırası ile önce babasını, sonra annesini kaybeden Hz. Peygamber, kendisine en yakın olan amcası Hz. Abbas tarafından himaye edilmişti. İlerleyen zaman içerisinde kendisi Hz. Ali'yi, Amcası Hz. Abbas da kardeşi Hz. Cafer'i alarak

yetiştirmişlerdir. Böylece çocukların bakımı ve korunması hususunda örneklik teşkil edecek bir duruş ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber, babasının Uhud savaşı sırasında şehit olduğunu duyarak ağlamaya başlayan çocuğa “İstemez misin ben senin baban, Aişe de annen olsun” ifadelerinden, koruma altına alınacak çocukların hukuki anlamda bir evlat edinmeden söz edilemese de bakıma ve korunmaya muhtaç çocukların evlat gibi kabullenilip sevilmesinde bir beis olmayacağı sonucu çıkarılabilir.

Yetiştirme amaçlı olarak alınan çocuklar, aile içerisinde birlikte yaşanan ve mahrem daire olarak adlandırılan ev ortamında kalacağından dolayı, yakın akraba çevresinden olmaması halinde, zaman içerisinde akıl-baliğ olması ile erkek ise hanım, kız ise bey tarafına nâmahrem olunması şeklinde dini bir mahzur teşkil edecektir.

Nâmahrem durumunun oluşmaması için Hz. Peygamber’in tavsiye ettiği gibi süt emzirme ile süt hısımlığı tesis etme yoluna gidilebilir. Bunun için çocuğun mümkünse süt emme yaşında alınmasına dikkat etmek gerekmektedir. Süt emme durumunda bilindiği gibi emenin nefsi emzirenin nesline haram olacaktır. Eğer süt emme çağında alınması mümkün değilse, kız çocukta baba tarafından, erkek çocukta ise anne tarafından yansıyacak bir süt hısımlığı tesis etmek gerekecektir.

Görüldüğü gibi bir çocuğu alarak onu yetiştirmenin kanunen olduğu gibi dinen de birtakım kuralları vardır. Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın yetişeceği en ideal mekân, bizzat dünyaya geldikleri öz anne ve babalarının buldukları kendi aile ortamlarıdır. Ancak günümüzde bazı anne-babalar nikâh akdinin bozulması veya ekonomik yoksunluk sebep gösterilerek çocuklarını devlet koruması altına aldırılmaya gayret göstermekte ve onları ilgili yurt ve yuvalara bırakmaya çalışmaktadırlar.

Toplumun ahenginin bozulmasının en büyük sebeplerinden birisi çocukların öz anne-baba şefkatinden mahrum olarak büyümeleridir. Koruyucu olarak bile olsa, onlara karşı gösterilen sevgi ve şefkat yeterli olamamakta bizzat anne-baba şefkat ve sevgisinin yerini tutamamaktadır. Ebeveyninden bir şekilde ayrılan çocuklar çok küçük yaşlarda bir takım travmalar yaşamakta ve istenilmeyen kişi duygusuna kapılmaktadır. Koruma altında iken bile koruyucu aile değiştirme, gönüllü aile değiştirme, kaldıkları yurt ve yuva gibi kuruluş değişikliklerinde bu duyguları

pekişmekte, perçinlenmekte ve dış ortama karşı daha sert, içe dönük ve bir takım psikolojik koruma refleksi geliştirmektedirler. Zaman içerisinde dış dünya ile arasına gün geçtikçe yükselen ve kalınlaşan duvarlar örmektedirler. Bu durum, toplumda sevgi yoksunu, insanlara karşı sert tavırlı hatta suça sürüklenen nesillerin yetişmesine sebep olabilmektedir.

Son söz olarak, çocukların korunmasının sağlıklı bir toplumun oluşturulması adına hayati önemi haiz olduğu kabul edilmelidir. Bu görevin devlet kontrolü altında dini hassasiyetler göz önüne alınarak yapılması gerekmektedir. Koruyucu aile modeli olarak bilinen bakım modelinin, mahremiyet kuralları göz önüne alınarak dikkatli ve kontrollü olarak kullanılmasında bir mahzur bulunmamaktadır. Ancak öz ailenin çocuk için en uygun ortam olduğu, mümkün oldukça, bozulan aile birliğinin sağlanması, çocukların ailelerinin yanlarına ivedi bir şekilde dönmeleri için gerekli tüm dini-hukuki çalışmaların yapılması gerektiği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Abdulfettah, Amr, *es-Siyasetu's-Şeriyya fi'l-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Dâru'n-Nefais, Ürdün, 1998.
- Abdülhamîd, Muhammed Muhyiddîn *el-Ahvâlü's-Şahsiyye fi's-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut, 1984.
- Abdurrezzak, Ebu Bekr b. Hemmâm b. Nâfi, es-San'anî, *Musannef*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.
- Akıncı, Şahin, *Roma Hukuku Dersleri*, Sayram Yayınları, Konya, 2003.
- Akol, Osman Korkut, *Kimsesiz Çocuklar*, Örnek Matbaası, Ankara, 1950.
- Aktan, Hamza, *İslam Aile Hukuku*, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No. 71, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Ankara 1992, II, 396-433.
- Ansay, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1958.
- Aries, Philippe, “*L'Enfant et la vie familiale sous l'ancien regime*” (Eski Devirlerde Çocuk ve Aile Yaşamı) 1960, (Fransızcadan İngilizceye Tercüme) Robert Baldick, *A Social History of Family Life*, Alfred A. Knopf, New York, 1962.
- Arsal, Sadri Maksudi, *Umum Hukuk Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1948.
- Aslan, Elif, *Yetimler Kimin Yetimi, Yetimler ve Koruyucu Aile*, Diyanet Aylık Dergi Eki, Aile Dergisi, Ankara, Mayıs 2013, S. 269, s. 5-7.
- Asma, Türkay, *Evlât Edinme ve Koruyucu Aile'de Yasal Boyut*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD. Yayınları, No: 6, Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007, Ankara, s. 123-127.
- Ataay, Aytekin M., *Medeni Hukukta Evlat Edinme*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1957.
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Çalışma Gurubu, Ankara, 2011.
- Aynî, Bedruddîn Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa, *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1990.

- Bay, Abdullah, *Osmanlı Toplumunda Evlatlıklar ve Hukuki Durumları*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/4, Spring 2014, s. 149-163.
- Bay, Abdullah-Gürer, Ahmet Şamil, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, Tarcan Matbaacılık, Ankara, 2013.
- Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. el-Huseyn Ali, *es-Sünen 'ul-Kubrâ*, Dâru'l-Marife, Lübnân, 1986.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Bozkaplan, Şerif, Ali, ” *Anadolu Ağzında Güzel Adlandırma Örnekleri*”, (Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/3) Spring 2009, s. 385-390.
- Buhârî, Ebu Abdullah, Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhârî*, Dâru İbn Kesîr, Şam, 2002.
- Buhûtî, Mansûr b. Yunus b. İdris, *Keşşâfu'l-Kinâ' an Metni'l-İknâ'*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1997.
- Canan, İbrahim, *Haksız Değilim*, Işık Yayınevi, İzmir, 2014.
- _____, *Kur'an'da Çocukla İlgili Meseleler*, AtaÜİFD, Erzurum 1988, S. 8, s. 19-42.
- _____, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, İstanbul, ts.
- Cessas, Ahmed b. Ali, Ebû Bekr er-Râzî, *Ahkamu'l-Kur'an*, Beyrut, 1993.
- Civaner, Murat-Ülman, Işıl, *Her Şey Çocuk İçindir*, Türk Pediatri Arşivi Dergisi, S. 44, 2009, s. 112-114.
- Cundî, Ahmed Nasr, *el-Ahval-i Şahsiyye fi'l-İslam*, Dâru'l-Marife, Kahire, 2001.
- Curcânî, Abdullah bin Adiy bin Abdullah bin Muhammed İbn-i Mübârek, *el-Kâmil fi Ma'rifeti'd-Duafâ*, Dâr Kutub İlmiyye, Lübnân, ts.
- Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Çocuk*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1990.
- Çelik, Cemil, *Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi*, e-Akademi, Şubat, 2005, s. 36, parç. 1-93.

- Dağcı, Şamil, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri I”, AÜİFD., c. XXXIX, s. 175-237.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahmân b. Fadl b. Behrâm, Ebu Muhammed, *Sünen*, Dâru'l-Muğnî, Riyâd, 2000.
- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik Yayınları, Ankara, 1982.
- Düzbakar, Ömer, “Osmanlı Devletinin Dilencilere Bakışı, Bursa Örneği”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research, Volume 1/5 Fall 2008, s. 290-312.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, *Sunenu Ebu Dâvud*, Riyad, 1424.
- Ebu Zehrâ, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa, el-*Ahvâlû ş-Şahsiyye*, Dar'ul-Fikrî Arabî, Kahire, 1957.
- Ebu'l-Velid, Süleyman b. Halef b. Sa'd el-Kurtubî el-Bâci, *el-Münteka Şerhu'l-Muvattâ*, Mısır, 1332.
- Ekşi, Aysel, *Dünyada Beş Kitanın Çeşitli Ülkelerinden Örnekler Koruma Altındaki Çocuklar*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ABD. Yayınları, No: 9, Koruma Altında Çocuklar, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, 23-25 Ankara, Şubat 2004, s.9-24.
- el-Hillî, Ebu'l-Kâsım Necmuddîn Cafer b. el-Hasen, *el-Muhtasar en-Nâfi fî Fıkhi'l-İmamiyye*, Dâru'l-Evda, Beyrut, 1985.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara, 2014.
- Erol, Neşe, “Yuva ve Yetiştirme Yurtları Sorunun mu Yoksa Çözümün mü Parçası”, Koruma Altındaki Çocuklar, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, 23-25 Şubat 2004, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2004, s. 133-140.
- Fink, Arthur, *Sosyal Hizmet Alanı*, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları Sayı: 21, çev. Lütfiye Yasa, Necil Ulusay, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara, 1963.
- Friedlander, W. A., *Introdoction to Social Welfare*, New Jersey, Prentice- Hall Inc., 1961, çev. Taşçıoğlu, Reşan, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler

Genel Müdürlüğü Yayınları Sayı 44, *Sosyal Refah Hizmetine Başlangıç*, Şenyuva Matbaası, Ankara, 1966.

Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2013.

Güntekin, Reşat Nuri, *Kızılılık Dalları*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2014.

Gürcan, Ayşen, “*Türk Toplumunda Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Hizmetlerine İlişkin Bakış Açısı ve Yaklaşımı*”, Koruyucu Aile Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007, Ankara, 2008, s. 29-39.

Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Nimetşinas*, Özgür Yayınevi, İstanbul, 2015.

Hallâf, Abdulvehhab, *Ahkamu'l-Ahvâlü's-Şahsiyye fi Şeriatü'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1990.

Heyet, *Fetâvây-i Hindiye*, Ankara, 1988.

Heysemî, Nuruddin Ali b. Ebi Bekr, *Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.

Hudârî, Muhammed Bek, *Usul el-Fıkıh*, el-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübra, Kâhire, 1969.

Hukuk-ı Aile Kararnâmesi, Hazırlayan: Orhan ÇEKER, Ebru Yayınları, İstanbul, 1985.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, *el-Musannef*, Mektebe Rüş, Riyad, 2004.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî, *el-Muhallâ*, Mısır, ts.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdulmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Sekâ, İbrahim Ebyârî, Abdulhafîz Şiblî, by., ts.

İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakıddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî, *el-Muğnî*, Mektebetü'l-Kahire, 1968.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Gazveynî, *Sunenu İbn Mâce*, Mektebetü'l-Marife, Riyâd, ts.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem b. Mansur, *Lisanu'l-Arab*, Dâru'l-Maarif, Kahire, ts

İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1982.

- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zührî, *Tabakât*, Mektebe el-Hancî, Kâhire, 2001.
- İsfahanî, Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Râgıb, *el-Müfredat fî Garîbu'l-Kur'an*, Dar'ul-Ma'rife, Lübnân, ts.
- TDV. İslam Ansiklopedisi.
- Kadı İyâz, Ebu'l-Fadl İyâz b. Musâ b. İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi Fevâidi'l-Müslim*, Dâru'l-Vefâ, 1998.
- Karakışla, Yavuz, Selim, *Savaş Yetimleri ve Kimsesiz Çocuklar: Ermeni Mi, Türk Mü?*, Toplumsal Tarih, Eylül, İstanbul 1999, s. 46-47.
- Kâsânî, Ebu Bekir b. Mes'ûd, *Bedâiüs '-Sanai' fî Tertîbiş-Şerâi'*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- Koç, Bekir, "Osmanlı İslahhanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (2),2007, s. 113-127.
- Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı Sempozyumu Sonuç Bildirgesi, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD. Yayınları, No: 6, Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007, Ankara, s. 323-326.
- Koruyucu Aile Hizmeti Çalışma Grubu Raporu, Dördüncü Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, 2000'li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi, Sosyal Hizmet Uzmanları Genel Merkezi Yayını, Ankara, 1995, s. 69-85.
- Koşar, Nesrin G, "Korunmaya Muhtaç Çocuklar" H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksel Okulu Dergisi, Ankara, 1987, 5 (1) 69-74.
- Koşar, Nesrin G, "Türkiye'de Aile Hizmetlerinin Geleceği: Beklentiler, Hedefler", 1. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu, 2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri, Hacettepe Üniversitesi Aile Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın No: 1, Ankara, 2008, s. 83-89.
- Koşar, Nesrin G, "Türkiye'de Çocuk Refahı Hizmetlerinin Dünü", Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD. Yayınları No:6,

- Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007, Ankara, s. 7-15.
- Kozak, İbrahim, *Genel Hukuk Tarihi*, Ankara, 2011.
- Köse, Murtaza, *Mukayeseli Hukukta Evlat Edinme Problemi*, AtaÜni., İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2001, S. 15, s. 267-306.
- Kurt, Abdurrahman, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, TC. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları No: 71, Aralık, 1991, Ankara, s. 548-567.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, Mecmuatu'l-Furkân, 2003.
- Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Tercüme ve kontrol eden: Ali Himmet Berki, İstanbul, 1990.
- Müslim, İmam Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el- Haccâc b. Müslim el-Kureyşî en-Nisâburî, *Sahih-i Müslim*, Dâru Tayyibe, Riyad, 2005.
- Nazik, M. Hamil, *Çocuksuz Ailelerin Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Hakkındaki Görüşleri*, (Basılmamış Ev İdaresi ve Aile Ekonomisi Programı Bilim Uzmanlığı Tezi), T.C. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1988.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr b. Dinar el Horasanî, *Sünen*, Mektebe Maarif, Riyâd, ts.
- Neyzi, Ali H. “*Hüseyn Paşa Çıkmazı No. 4*”, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Okandan, Recai Galip, *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*, İstanbul, 1951.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul, 2012.
- Öztürk, Nazif, *Tarihte ve Bugün Vakıflar Eliyle Aileye Götürülen Hizmetler*, Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, c. I, S. 3, Ankara 1993, s. 78-89.
- Semerci, Bengi, *Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Sürecinden Sonra Çocuğun Ruh Sağlığı*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD. Yayınları, No: 6, Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007, Ankara, s. 213-217.
- Serahsî, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed, *Kitabu'l-Mebsût*, Daru'l-Maarife, Lübnan ts.

- Sizsiz Olmaz, Var Mısınız? Daha Hızla Değişiyoruz*, TC. Başbakanlık SHÇEK Yayını, Mart, Ankara, 2006.
- Şafî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs, *el-Umm*, Dâru'l-Vefa, 2001.
- Şâtîbî, Ebû İshâk İbrahim b. Musâ b. Muhammed, *el-Muvafakât*, Mısır, 1997.
- Şensoy, Naci, *Çocuk Suçluluğu, Küçüklük, Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1949.
- Şevkanî, *Neylül Evtar Şerhu Münteka'l-Ahbar*, Mustafa el-Bâbî ve Evladuhu, Beyrut, ts.
- Şükün, Ziya, *Farsça Türkçe Lügat*, MEB Devlet Kitapları, İstanbul, 1984.
- Tan, Mine, *Çağlar Boyu Çocukluk*, AÜEBF, Ankara, 1989, c. 22, S. 1, s. 71-88.
- TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu*, Almanya, Hollanda ve Belçika Gençlik Dairelerinin Türkiye Kökenli Çocuklara Yönelik Uygulamalarına İlişkin İnceleme Raporu, 24. Dönem 4. Yasama Yılı, 2013.
- TDK Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Serve b. Musa b. Dahhâk, es-Sülemî, *Sünen-i Tirmizi*, Mektebetü'l-Meârif, Riyâd, ts.
- Uluç, Fatma Özdemir, *Psikososyal ve Hukuksal Açından Koruyucu Aile Bakımı*, Ankara, 1997.
- Uşakgil, Halit Ziya, *Ferhunde Kalfa*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Yazıcı, Nesim, *Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler*, AÜİFD XLVIII (2007), S. 1, s. 1-46.
- Yörükoğlu, Atalay “*Koruma Altındaki Çocuklar ve Hakları*”, Koruma Altındaki Çocuklar, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XVII. Sempozyum Sunumları, 23-25 Şubat 2004, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2004, s. 3-7.
- Yörükoğlu, Atalay, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Özgür Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Yurtsever, Müge, “*Ebeveyn Çocuk Hakları Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Anne Babaların Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*”, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2009.
- Zerka, Muhammed Ahmed (V. 1938), *el-Madhalu'l-Fıkhî'l-Âm*, Dâru'l-Fikr, 1965.

Zevkliler, Aydın, “*Türk Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar*”, AÜHFD, c. 25, S. 1, Ankara, 1968, s. 173-236.



KANUN KARARNAME YÖNETMELİK VE SÖZLEŞMELER

Federal Almanya Medeni Kanunu.

17.02.1926 tarih ve 743 sayılı *Türk Kanunu Medenisi*.

24.04.1930 tarih ve 1593 Sayılı *Umum Hıfzıssıhha Kanunu*.

24.05.1957 tarih ve 9615 sayılı *Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun*.

24.05.1983, 2828 Sayılı *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu*.

22.11.2001 tarih ve 4721 sayılı *Türk Medeni Kanunu*.

26.09.2004 tarih 5237 sayılı *TCK (Türk Ceza Kanunu)*.

03.07.2005 tarih ve 5395 sayılı *Çocuk Koruma Kanunu*.

633 Sayılı *ASPB Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*.

ASPB ÇHGM 2012/15 Sayılı Genelge.

02.10.1984 tarih ve 18532 sayılı *Koruyucu Aile Yönetmeliği*.

28.09.1986 tarihli 9235 Sayılı *Ekonomik Destek Yönetmeliği*.

14.10.1993 tarih ve 21728 sayılı *Koruyucu Aile Yönetmeliği*.

13.12.1995 tarih ve 22462 Sayılı *Yetiştirme Yurtları Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik*.

07.01.1999 tarih ve 23576 Sayılı *Çocuk Yuvası Yönetmeliği*.

24.12.2006 tarih ve 26386 sayılı *ÇKK göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*.

05.10.2008 tarih ve 27015 Sayılı *Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*.

04.09.2009 tarih ve 27339 Sayılı *KBRM ve BSRM Yönetmeliği*.

14.12.2012 tarih ve 28497 sayılı *Koruyucu Aile Yönetmeliği*.

20.11.1989 Tarihli *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*.

Web Bağlantıları

Almanya Gençlik Daireleri, [Realite Programı] <http://www.kure.tv/izle/realite-genclik-daireleri-1> [30.04.2015].

ASPB, İstatistikler, <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10542/Istatistikler>, [30.04.2015].

Bundesamt für Justiz,

https://www.bundesjustizamt.de/DE/Themen/Buergerdienste/BZR/Inland/FAQ_node.html#faq5504812 [27.08.2015].

Bundesarbeitsgemeinschaft Landesjugendämter, Şubat 2011, <http://www.bagljae.de>, [06.08.2015].

Çevik, İsmail, Bilinmeyen yönleri ile Jugendamt, 16.12.2006, www.k4arin-jaeckel.de/aktuelles/ZAMAN_seriejugendamt.pdf [27.08.2015].

Eltern im Netz, <https://www.elternimnetz.de/familie/gesichter/pflege.php#1> [27.08.2015].

Essen Başkonsolosluğu, [Hukuk Bülteni], 03/2013,

<http://essen.bk.mfa.gov.tr/images/localCache/1/5e39167c-d200-4476-839b-d45b78d3ec4c.pdf> [27.08.2015]

Familien handbuch, <https://www.familienhandbuch.de/angebote-und-hilfen/beratungsstellen-amter-therapeuten/hilfen-zur-erziehung-was-konnen-sie-fur-kinder-und-familien-leisten> [27.08.2015].

<http://www.moses-online.de/artikel/was-ist-eine-familiaere-bereitschaftsbetreuung> [Erişim: 27.08.2015]

Jugendhilfe,

<http://www.jugendhilfe4u.de/site/index.php?page=Inobhutnahme&dir=Hauptmenu-Home-Anspruch%20auf%20Hilfe&menu=Hauptmenu> [27.08.2015].

Kinder und Jugendhilfe in Deutschland: Daten-Fakten-Entwicklungen, 2012

http://www.bgw-online.de/SharedDocs/Downloads/DE/Medientypen/bgw_forschung/TP-Tb-13-Trendbericht-Kinder-und-Jugendhilfe_Download.pdf__blob=publicationFile

Kinder und Jugendhilfe Pflege Geld Verordnung, 8. August 2007.

<http://www.pflegeeltern-halberstadt.de/wp-content/plugins/download-monitor/download.php?id=2> [27.08.2015].

Kinder und Jugendhilfe in Deutschland, Daten-Fakten-Entwicklungen, 2012

http://www.bgw-online.de/SharedDocs/Downloads/DE/Medientypen/bgw_forschung/TP-Tb-13-Trendbericht-Kinder-und-Jugendhilfe_Download.pdf?__blob=publicationFile .
[30.04.2015].

Rudolph, Jürgen, [Kaynak Kişi], <http://www.kure.tv/izle/realite-genclik-daireleri-1> ,
[30.04.2015]

Statistisches Bundesamt. <https://www.destatis.de> [30.04.2015].

ÖZGEÇMİŞ

26.11.1970 yılında Ankara’da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini burada tamamladı. 1988 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde lisans öğrenimine başladı. 1994 yılında özel sektörde çalıştı. Aynı zamanda Kırıkhan İmam Hatip Lisesi’nde görevlendirmeye meslek derslerine girdi. 1996 yılında Ankara MEBS Okul Komutanlığı’nda askerlik hizmetini yerine getirdi. Askerlik dönüşünde Milli Eğitim Bakanlığı Hatay İskenderun Barbaros Lisesine Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak atandı.

Milli Eğitim Bakanlığında değişik kademe ve yerlerde görev yaptıktan sonra 2010 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Şırnak İl Müdür Yardımcısı olarak atandı. Daha sonra Ankara İl Müdürlüğü’nde Şube Müdürü, Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Sorumluluğu ve Çocuk Hizmetlerinden sorumlu İl Müdür Yardımcısı olarak görev yaptı. Halen aynı ilde görev yapan Kartal, evli ve iki çocuk babasıdır.